

Deel 3: Veldonderzoek in Antwerpen, Gent en Brugge

1. Methodologie van het onderzoek

1.A. Onderzoeksinstrumenten

Het leek aangewezen verschillende onderzoeksinstrumenten in te schakelen.

Werkbezoek: Werkbezoeken bieden de mogelijkheid om kennis te maken met twee aspecten. Vooreerst geven ze een beeld van hoe collecties momenteel bewaard worden. Verder zijn ze de aanleiding tot gesprekken. Deze bieden vaak nieuwe perspectieven over technische elementen, organisatorische factoren, visies over erfgoed en de bewaring ervan, enzovoorts.

Vragenlijst: Met een vragenlijst kan men vele mensen tegelijkertijd bereiken. Er is gekozen voor twee delen met vragen. Een eerste sectie peilt naar de huidige toestand van bewaring. Het tweede luik bevraagt de erfgoedinstellingen over de wenselijkheid van een gemeenschappelijke depotwerking. Men moet er rekening mee houden dat een groot deel van de correspondenten niet reageert (hierover later meer). Ook biedt een vragenlijst alleen de mogelijkheid om een oppervlakkige bevraging door te voeren. Men weet immers niet waarom de deelnemers op deze of gene manier antwoorden. Toch geeft een vragenlijst een algemene schets van de situatie.

Focusgroep: In een focusgroep inviteert men verschillende personen om gezamenlijk een gesprek te voeren over een welbepaald thema. Een focusgroep biedt daarbij de kans om ervaringen uit te wisselen. Door verscheiden visies bij elkaar te brengen, kunnen de pro's en contra's van bepaalde mogelijkheden afgewogen worden.

Interview: Interviews zijn net zoals de focusgroepen een kwalitatief onderzoeksinstrument. Elk interview vertrekt vanuit de specifieke ervaring en kennis van de geïnterviewde persoon. De wijze waarop hij / zij het onderwerp benadert, is persoonlijk. Dit maakt het moeilijker om een algemene context te genereren uit een reeks van interviews, zelfs al is de vraagstelling gelijklopend. Anderzijds kan men de visie van personen op verschillende niveaus en met diverse perspectieven binnen de erfgoedsector aan het woord laten. Hierdoor kan men een brede waaier aan impressies, ondervindingen en inzichten bij elkaar brengen.

1.B. Werkbezoeken

Er werden verscheidene werkbezoeken afgelegd aan een reeks van erfgoedinstellingen. Deze hadden drie verschillende doelstellingen. In eerste instantie werden een reeks depots, archiefruimtes en bewaarplaatsen bezocht om kennis te maken met de huidige stand van zaken op vlak van bewaring en depotwerking. Daarnaast werden er een aantal depots bekeken die een voorbeeldfunctie van een “goede bewaring” vervullen. Een derde intentie was locaties te bezichtigen die een vernieuwende benadering hadden met betrekking tot de interactie tussen communicatie en de bewaring van erfgoed. De werkbezoeken schiepen bijgevolg een achtergrond tegen dewelke het onderzoek gevoerd werd.

1.C. Vragenlijst

1.C.1. Opzet

Het oorspronkelijke objectief was om te achterhalen welke problemen er zich op vlak van bewaring bij de erfgoedbezitters stelden. Op deze wijze kon dan vervolgens gezocht worden naar oplossingen voor de problemen en noden in het erfgoedveld. Deze werkwijze werd echter gaandeweg om de volgende redenen gewijzigd:

- deze benadering gaat op voorhand reeds uit van een grote problematiek; dit laat weinig openheid voor organisaties en initiatieven die een positieve werking hebben
- door het vaststellen van een problematiek, weet men nog niet hoe men staat tegenover de aangeboden oplossingen
- de vaststelling tijdens het Limburgse onderzoek dat de vermoedens omtrent de problemen en noden bij de erfgoedbezitters vaak overeenkomen met de ervaringen in de realiteit
- de vaststelling in het Limburgse project dat de problemen die zich op verschillende plaatsen stellen vaak van dezelfde aard zijn

Er kwam dus een accentverschuiving, waarbij de nadruk wat meer kwam te liggen op de idee van depotwerking zelf. Daartoe werden vijf modellen ontwikkeld op basis waarvan vragen werden samengesteld.

1.C.2. Samenstelling van de vragenlijst

De vragenlijst bestaat uiteindelijk uit twee delen (zie bijlage 1). Een eerste luik peilt - net zoals in Limburg - naar de stand van zaken op vlak van bewaring bij de verschillende erfgoedbezitters. Een tweede deel poogt te achterhalen of men een samenwerking ziet zitten. Deze splitst zich op in twee stukken. Wanneer men een samenwerkingsproject (eventueel) interessant vindt, dan worden er vragen gesteld naar hoe de gezamenlijke depotwerking moet georganiseerd worden. Indien men negatief staat tegenover een samenwerking, dan wordt er gevraagd om welke redenen men liever niet deelneemt.

1.C.2.a. De bewaring van collecties

vraag 1-4: hoe groot is de collectie en waaruit is ze samengesteld?

vraag 2-3 en 5-9: in welke mate wordt er aan collectiebeleid gedaan?

vraag 10: hoe schat men de conditie van de eigen collectie in?

vraag 11-17: hoe wordt de collectie bewaard?

vraag 18-19: doet men aan risicobeheer?

vraag 20: heeft men een structureel budget voor conservatie?

vraag 21: welk personeel heeft men ter beschikking voor de zorg voor de collectie?

vraag 22-24: in welke mate toont men de collectie en de activiteiten rond behoud en beheer?

vraag 25: weet men waar men terecht kan voor vragen omtrent behoud en beheer?

1.C.2.b. Een gemeenschappelijke depotwerking

vraag 26: is een gemeenschappelijke depotwerking wenselijk?

antwoord nee:

vraag 38: welke redenen heeft men om niet deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking?

antwoord ja / misschien:

vraag 27: wil men zelf bijdragen aan een samenwerkingsverband?

vraag 28-29: hoe moet de gemeenschappelijke depotwerking worden ingevuld?

vraag 30-31: indien er een depot zou komen, welke stukken zou men hier op welke basis plaatsen?

vraag 32: met wie ziet men een samenwerking wel zitten?

vraag 33-34: in welke mate wil men zelf inspraak houden in de gemeenschappelijke depotwerking?

vraag 35: van wie moet het initiatief komen?

vraag 36: welke organisatorische aspecten zijn van belang bij een samenwerking?

vraag 37: welke redenen heeft men om deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking?

vraag 38: welke redenen heeft men om niet deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking?

1.C.2.c. Begrippenlijst

Om tot de vragen van het eerste gedeelte te komen, werden voornamelijk drie bronnen geraadpleegd. Vooreerst werden de vragenlijsten geraadpleegd die in Limburg werden gehanteerd. De *Peil Snel. Een Quick Scan Collectiebeheer voor musea* van het Erfgoedhuis van Zuid-Holland bood eveneens een aantal ideeën. Verder materiaal was in bijlage te vinden in P. Monsieurs publicatie *Archeologische Collecties*.¹ Voor het tweede luik van de enquête werd teruggegrepen naar de vijf samenwerkingsmodellen die ontwikkeld werden. Tijdens het ontwerp van deze modellen, rezen er vragen over de functies, de mate van samenwerking, de partners, de argumenten voor en tegen een gemeenschappelijke depotwerking, enzovoorts. Deze werden bijgevolg mee opgenomen in de vragenlijst.

Voor een praktische en theoretische omkadering van een bevraging door middel van enquêtes, werd beroep gedaan op een aantal andere publicaties. Met name het boek *The Total Design Method* van D.A. Dillman, evenals *Asking Questions. A Practical Guide to Questionnaire Design* van S. Sudman en N. Bradburn, werden als basis genomen. Ook *Methoden van sociaal wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling* van J. Billiet gaf nodig materiaal om een vragenlijsten samen te stellen. Dit boek werd aangeraden door Prof. D. Mortelmans, van de Universiteit Antwerpen. Voor bijkomende technische overwegingen werd gesteund op E. Huizingh's boek over SPSS.²

1.C.3. Controle

Het eindontwerp werd door 10 personen nagelezen. In deze groep bevonden zich een depotbeheerder, medewerkers behoud en beheer, diensthoofden en een conservator. Deze gaven aanwijzingen voor verbeteringen en namen ook op hoeveel tijd men besteedde aan het invullen van de vragenlijst. Doordat de proeflezers voornamelijk actief waren binnen de museumwereld, werden een aantal tekortkomingen niet of onvoldoende opgemerkt. Ook Professor D. Mortelmans las de enquête na en gaf een aantal opmerkingen. Hierna werd de vragenlijst verbeterd.

1.C.4. Verzending

De vragenlijst werd naar 334 mensen verstuurd. Hierbij werd de volgende strategie gehanteerd.

1.C.4.a. Kerkfabrieken

De adressen werden op drie manieren verzameld. In Antwerpen werd het *Jaarboek van het bisdom Antwerpen* (anno 2003) geraadpleegd.³ Voor de kerken in Gent werd er

¹ P. Driesen, *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, ongepubliceerd onderzoeksproject in opdracht van de provincie Limburg, Hasselt en Tongeren, 2003 :186-191; *Peil Snel. Een Quick Scan Collectiebeheer in musea*, Leiden, s.d., <http://www.erfgoedhuis-zh.nl/s/files/6.77.pdf>, 27/10/2003; P. Monsieur, *Archeologische Collecties*, Beheer, Conservatie en Restauratie van museale collecties. Onderzoeksproject in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, 2, Brussel, 1999: 99-107.

² D.A. Dillman, *Mail and telephone Surveys. The Total Design Method*, Washington, New York en Chichester, 1978; S. Sudman en N. Bradburn, *Asking Questions. A Practical Guide to Questionnaire Design*, The Jossey Bass Series in Social and Behavioral Sciences, uitg. dr D.W. Fiske, San Francisco en Londen, 1986; J.B. Billiet, *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*, 1ste uitg. Leuven en Amersfoort, 1992; E. Huizingh, *Inleiding SPSS 9.0 voor Windows en Data Entry*, Schoonhoven, 1999.

³ *Jaarboek van het bisdom Antwerpen*, Antwerpen, 2003.

beroep gedaan op het telefoonboek. De adressen van de kerken in Brugge werden bekomen via de Brugse erfgoedcel. Uiteindelijk werden zo 128 contactadressen bekomen. De brieven werden verstuurd ter attentie van de Kerkfabrieken, daar zij instaan voor het welzijn van de kerkelijke collecties.

1.C.4.b. Musea

De adressen van de musea werden opgevraagd bij de museumconsulenten. In het bestand van de Brugse Erfgoedcel bevonden zich eveneens een aantal adressen van kleinere musea. Voor Antwerpen werd eveneens beroep gedaan op de website van Tendo.⁴

Er werden meerdere enquêtes gestuurd naar de musea. De conservator alsook de medewerkers behoud en beheer ontvingen een formulier. Hiermee werd getracht, net zoals bij de archieven, te bekijken of de mening over samenwerkingsverbanden anders was naargelang de relatie tot de collectie. Voor zeer kleine, private instellingen, werd slechts een formulier naar de museumdirecteur opgestuurd. Dit bracht het totaal aantal verzonden vragenlijsten naar musea op 117.

1.C.4.c. Archieven

Om de archieven te bereiken werd er beroep gedaan op de erfgoedcellen van Brugge en Gent. Voor Antwerpen werd teruggevallen op de website van KAPA.⁵

Deze drie kanalen werden aangevuld door de publicatie van de VVBAD: *Vlaamse archief-, bibliotheek- en Documentatiegids*.⁶ Het raadplegen van deze gids stelde een probleem. De lijn tussen archieven en documentatiecentra is niet scherp te trekken. Er werden twee criteria gehanteerd om een organisatie op te nemen: 1) men had een archief van meer dan 100 meter, of 2) men had een verzameling met een inhoud die duidelijk cultureel erfgoed bezat (b.v. prenten, stukken uit het poesjetheater, enzovoorts).

Indien bekend, werd er een enquête verstuurd naar de medewerkers die actief zijn op vlak van conservatie én naar de hoofdarchivaris. In geval dat alleen het adres bekend was, werd de vragenlijst alleen verzonden naar de hoofdarchivaris. Dit bracht het aantal verzonden formulieren voor de archieven op 78.

1.C.4.d. OCMW

Aangezien de OCMW's gemeentelijk zijn ingedeeld, houdt dit in dat er maar drie instanties waren die hier gecontacteerd moesten worden. Er werden in totaal 5 enquêtes voor deze groep verstuurd.

1.C.4.e. Districtshuizen

In Antwerpen wordt een gedeelte van het stedelijk patrimonium in de districtshuizen bewaard. Aangezien er negen districten zijn, verwacht men dan ook dat er evenveel vragenlijsten verstuurd zouden worden. Klaarblijkelijk staat echter niet in elk district de organisatie rond cultureel erfgoed op punt. Er is niet overal iemand die zich over deze verzamelingen buigt. Daardoor zijn er in totaal maar 5 enquêtes verstuurd.

1.C.5. Evaluatie

1.C.5.a. Samenstelling van de vragen

Ofschoon er getracht werd de samenstelling van de vragen evenwichtig te houden, zijn er toch een aantal punten waar bemerkingen over kunnen worden geformuleerd.

- De vragen worden vanuit een zeer museaal perspectief gesteld. Voor de kerkfabrieken zijn er daarom enkele vragen die hen vreemd zijn (b.v. klimaatbeheersing, risicobeheer). De archieven struikelen dan weer over het "aantal objecten" in hun verzameling. In

⁴ <http://www.tendo.be>, 06/01/2004.

⁵ <http://www.kapa.be/archieven/lijst.html>, 06/01/2004.

⁶ *Vlaamse archief-, bibliotheek- en documentatiegids*, uitg. dr VVBAD, Antwerpen, 2001.

latere contacten werd meestal aangegeven dat men deze vraag ook mocht beantwoorden in “meter”, een eenheid die meer van toepassing is bij archieven. Een aantal respondenten veranderden deze vragen spontaan. Toch maakte het de verwerking van de vragen in sommige gevallen aanzienlijk meer complex.

- Door Professor D. Mortelmans (Universiteit Antwerpen) werd aangeraden de verklarende woordenlijst op te nemen in de vragen. Uiteindelijk is dit omwille van de leesbaarheid van de vragen zelf niet gebeurd.
- In deze begrippenlijst wordt een duidelijk onderscheid tussen depot en depotwerking gemaakt. Het bleek dat vele instellingen de moeite niet namen om deze omschrijvingen na te lezen. Daardoor ontstond in sommige gevallen enige verwarring over de inhoud van beide termen. In de vragenlijst werd echter eenduidig gebruik gemaakt van de beide termen: depotwerking houdt meer in dan depot.
- Het opzet van vraag 29 was het aftasten van de mogelijke partners in een samenwerkingsverband. Wat wil men als kernactiviteit beschouwen en wat niet. Zo kunnen organisaties onder één overheid samen een depotwerking uitwerken. Het is echter ook mogelijk om gespecialiseerde kennis rond één bepaalde materiaalsoort of erfgoedcategorie te verzamelen. Er bestaat echter een kans om de vraag anders te interpreteren. Wanneer men depotwerking erg nauw opvat, dan kan deze vraag peilen naar de indeling van een eventueel depot.
- Vraag 30 moest manueel worden aangepast. Door aanpassingen vlak voor de vragenlijst gedrukt werd, werd de verwijzing naar vraag 32 niet aangepast. Dit euvel werd ontdekt vóór de enquêtes werden verstuurd. De formulieren werden bijgevolg manueel verbeterd.
- Vraag 33 werd als zeer onduidelijk ervaren. De as werd na aanpassing in vakjes verdeeld. Om een middelpunt te creëren, werden er cijfers aan toegevoegd. Hierdoor scheen men op voorhand reeds een waarde toegekend te hebben aan de antwoorden. Dit was niet de bedoeling.
- Vraag 34 was voor meerdere deelnemers een struikelblok. De inhoud van de begrippen “beheer” en “beleid” werden achteraan in de begrippenlijst toegelicht. Toch werden deze termen als zeer abstract ervaren. Een aantal respondenten wist niet goed hoe ze de vraag moesten oplossen.
- In vraag 36 verdween het puntje j, eveneens door aanpassingen van de vragenlijst.
- Vraag 37 bevatte een vraag die tweemaal onder vrijwel identieke vorm terugkeerde. In punt k wordt gevraagd naar de uitwisseling van “objecten”, in m naar de uitwisseling van “stukken”.

1.C.5.b. Verzending

- ❑ Voor de kerkfabrieken kan opgemerkt worden dat de nadruk op de katholieke kerken komt te liggen.
- ❑ Wat betreft de archieven is de keuze uit de publicatie van de VVBAD enigszins subjectief. Immers, het is zeer moeilijk af te bakenen wat men als cultureel erfgoed beschouwt.
- ❑ De selectiewijze van de archieven liet niet altijd voldoende toe om de medewerkers van deze instellingen te identificeren. Daardoor is een opsplitsing tussen degene die één of meerdere enquêtes ontvingen ietwat nadelig voor het onderzoek.
- ❑ Uit de reacties van de archieven en musea blijkt dat men doorgaans één formulier invulde voor de gehele organisatie. Het opzet was de visie van de conservator of hoofdarchivaris te plaatsen naast deze van de behoudsmedewerker. Dit is niet meer mogelijk. Doordat men slechts één van de toegezonden enquêtes invulde, werden er in verhouding ook minder vragenlijsten teruggestuurd.

Het is in dit licht interessant de aantallen opnieuw te bekijken. De cursief gedrukte cijfers geven het totaal aantal verstuurde vragenlijsten weer. De getallen in standaard zijn de aantallen van gecontacteerde erfgoedinstellingen.

	Antwerpen	Gent	Brugge	totaal
kerkfabriek	73	22	33	128
	<i>73</i>	<i>22</i>	<i>33</i>	<i>128</i>
museum	31	20	20	71
	<i>55</i>	<i>41</i>	<i>22</i>	<i>118</i>
archief	22	22	17	61
	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>21</i>	<i>78</i>
OCMW	2	1	1	4
	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>5</i>
district	5	-	-	5
	<i>5</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>5</i>
totaal	133	65	71	267
	<i>164</i>	<i>93</i>	<i>77</i>	<i>334</i>

S. De Ruysser

1.C.6. Verwerking

1.C.6.a. Soorten vragen

Het is van belang even te wijzen op een aantal verschillen in soorten vragen. Vooreerst werden er open, halfopen en gesloten vragen gesteld. Open vragen laten de respondenten toe om zelf een antwoord te formuleren (b.v. vraag 26, tweede deel). Gesloten vragen geven alleen de kans om aangereikte antwoorden aan te kruisen (b.v. vraag 5). Bij halfopen vragen kunnen de deelnemers reeds aangeboden antwoordmogelijkheden verder aanvullen met eigen respons (b.v. vraag 36). Dit heeft implicaties voor de verwerking van de teruggezonden formulieren. Gesloten vragen kunnen statistisch eenvoudig en cijfermatig behandeld worden. Bij open vragen kan dit niet.

Verder is er een onderscheid aan te wijzen tussen open en halfopen vragen waarbij men slechts één antwoordmogelijkheid kan aankruisen (b.v. vraag 34), en deze waarbij men meerdere antwoorden kan opgeven (b.v. vraag 31).

1.C.6.b. Verwerking, vormgeving en lezen van resultaten

De verwerking van de gegevens (halfopen en open vragen) gebeurde in SPSS 10.0. Dit is een statistisch programma waarin eenvoudig tabellen en grafieken samen te stellen zijn. Voor het softwarepakket bood de Universiteit Antwerpen hulp. Bijkomende literatuur over het werken met SPSS werd gevonden in de publicatie van E. Huizingh.⁷ De resultaten die bekomen werden, werden onderworpen aan een controle door Dhr. P. Rotthier van de dienst Database Sociale Planning van de Stad Antwerpen.

Zoals eerder aangegeven bestaat er een verschil tussen vragen met één of meerdere antwoordmogelijkheden. Dit ziet zich weerspiegeld in de wijze waarop men in SPSS de data kan verwerken. De lezer van de resultaten ziet dit in eerste instantie aan de vormgeving van de tabellen. Wanneer er sprake is van één antwoord dan ziet dit er als volgt uit:

⁷ E. Huizingh (1999).

stad					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Antwerpen	48	64,9	64,9	64,9
	Gent	17	23,0	23,0	87,8
	Brugge	9	12,2	12,2	100,0
	Total	74	100,0	100,0	

S. De Ruysser

Men kan de gegevens eenvoudig aflezen. In de eerste kolom staan de antwoordcategorieën. In een tweede kolom leest men het aantal enquêtes dat beantwoordt aan de categorieën. Onderaan staat het totaal aantal antwoorden. De derde reeks getallen berekent het percentage per antwoordcategorie: hoeveel procent van het totaal aantal deelnemers gaf dit specifieke antwoord? In een laatste kolom worden deze percentages per antwoordcategorie opgeteld (b.v. 64,9% + 23,0% = 87,8%: in dit geval zorgt het afronden van de percentages voor een lichte wijziging voor het getal na de komma).

Wanneer er meerdere antwoorden mogelijk zijn op één vraag, dan is dit statistisch bekeken een samengestelde vraag. Elk onderdeel betekent een aparte subvraag. Dus in plaats van te vragen “heeft u houten en / of stenen voorwerpen”, kan men dit verder opsplitsen in “heeft u stenen voorwerpen?” en “heeft u houten voorwerpen?”. Elke subvraag kan beantwoord worden met de gesloten mogelijkheden “ja” en “nee”. Men kan de diverse antwoorden op deze subvragen bundelen. Zo verkrijgt men alsnog een globale respons op de gehele samengestelde vraag. Visueel verwerkt het programma SPSS dit anders. Daardoor verkrijgt men een ietwat andere lay-out:

<u>Voorbeeld: materialen in de collectie</u>			
	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
papier en perkament	10	32,3	71,4
boekbanden	9	29,0	64,3
foto's	12	38,7	85,7
Total responses	31	100,0	221,4
1 missing case; 14 valid cases			

S. De Ruysser

Onderaan links in het kader leest men af met hoeveel enquêtes er moet worden rekening gehouden. Onder “*missing cases*” komt het aantal vragenlijsten dat het programma niet meetelt (bijvoorbeeld omdat de vraag niet werd ingevuld). “*Valid cases*” duidt op de formulieren waarmee verdere berekeningen werden gedaan.

Dan bekijken we de kolommen. Onder “*Count*” komt het aantal respondenten die deze mogelijkheid aankruisten. Aangezien men meerdere mogelijkheden kan aanduiden, komt het totaal op 31, en niet op 14 (het aantal enquêteformulieren).

In de tweede kolom wordt een berekening gemaakt. Men berekent de vertegenwoordiging van aantal respondenten binnen één antwoordcategorie in verhouding

tot het totaal aantal antwoorden. Zo maken 10 antwoorden 32,3% uit van de 31 antwoorden in totaal.

In de derde kolom wordt het percentage van deelnemers dat “ja” antwoordde per antwoordcategorie berekend. Van de 14 respondenten was er met andere woorden 71,4% dat papier en perkament in de collectie heeft.

Het programma maakt het mogelijk om de uitkomst van twee vragen (of ook wel variabelen) over elkaar te plaatsen. Bij een enkelvoudige vraag ziet dat eruit als volgt:

type instelling * gemeenschappelijke depotwerking gewenst?: waarden						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	73	98,6%	1	1,4%	74	100,0%

type instelling * gemeenschappelijke depotwerking gewenst?						
Count		gemeenschappelijke depotwerking gewenst?			Total	
		ja	nee	misschien		
type instelling	kerkfabriek	3	16	3	22	
	museum	18	9	5	32	
	archieff	1	10	3	14	
	OCMW	2	1		3	
	district	1	1		2	
Total		25	37	11	73	

S. De Ruysser

Het eerste kadertje toont de waarden aan waarmee men rekening moet houden. In dit geval zijn er 73 van de antwoorden die bruikbaar (“*valid*”) waren. Met één respons kon men geen rekening houden (“*missing*”). Dit kan inhouden dat men geen antwoord heeft gegeven op één of op beide vragen. In een groot deel van de gevallen betekent dit ook dat men geen samenwerking wenste, en dus geen antwoord heeft gegeven op vragen die gingen over een samenwerkingsverband.

In een tweede kader staan de twee antwoorden over elkaar geplaatst. In dit geval zijn alle antwoorden over de wenselijkheid van een gemeenschappelijke depotwerking in kolommen geplaatst met de categorieën “ja”, “nee” en “misschien”. In de rijen zijn de uitslagen per type organisatie te lezen. Zo kan men bijvoorbeeld afleiden hoeveel musea een samenwerking wel zien zitten. Onderaan en uiterst rechts krijgt men steeds de optelsom van alle antwoorden binnen de betreffende rij of kolom. De cel onderaan rechts geeft dan ook het totaal aantal enquêtes weer die voor deze kruistabel gebruikt zijn.

Wanneer het gaat om een meervoudige vraag, wordt het iets ingewikkelder. De tabellen zien er zo uit:

Voorbeeld: klimaatbeheersing versus stad

	Antwerpen	Gent	Brugge	total
klimaatbeheersing	17	7	6	30 100,0
overall klimaatbeheersing	5	2	4	11 36,7
total	17 56,7	7 23,3	6 20,0	30 100,0

Percents and totals based on respondents

30 valid cases; 44 missing cases

S. De Ruysser

Het eerste kadertje ontbreekt hierbij. Onderaan staat echter wel een indicatie van het aantal formulieren die al dan niet zijn meegeteld. In principe leest men de antwoorden op eenzelfde wijze als bij de voorgaande kruistabel. Het grote verschil is te vinden in de percentages. Deze duiden altijd op de verhouding tot het totaal aantal vragenformulieren waarmee men rekening heeft gehouden. Wanneer er dus 11 organisaties te kennen hebben gegeven overall klimaatbeheersing te kunnen realiseren, dan is dit 36,7% van alle deelnemende instellingen. De 6 antwoorden die uit Brugge kwamen, maken 20,0% uit van de gebruikte antwoorden.

1.D. Focusgroepen

1.D.1. Opzet

De focusgroepen werden samengesteld om inhoudelijke aanvullingen aan de enquêtes te geven. De resultaten van de vragenlijsten werden daartoe eerst verwerkt. Een enquêtering geeft een indicatie van de meningen en ervaringen die men heeft. Toch geeft het niet aan waarom men precies de gegeven antwoorden heeft aangereikt. De focusgroepen werden dan ook samengesteld om deze leemte in te vullen.

De vragenlijst bestond uit twee luiken. De verwerking van de eerste vraagstelling schetste een beeld van de huidige situatie op vlak van bewaring. Het tweede deel schiep een beeld van wat men zeker wel én wat men zeker niet wenste terug te vinden in een depotwerking. In de focusgroepen werd het accent voornamelijk op het laatste aspect gelegd. De deelnemers brachten vanuit hun invalshoeken meer diepgang aan de enquêtes door te praten over het hoe en het waarom van bepaalde organisatorische facetten van een gemeenschappelijke depotwerking.

De theoretische achtergrond over focusgroepen werd gehaald uit: D.L. Morgans *Focus Groups as Qualitative Research*, evenals *Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research* van R.A. Krueger.⁸

⁸ D.L. Morgan, *Focus Groups as Qualitative Research*, Qualitative Research Methods Series, 16, Londen, 1988; R.A. Krueger, *Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research*, Newbury Park, Beverly Hills en Londen, 1988.

1.D.2. Vraagstelling

De basis van de gesprekken was een reeks van kernvragen. Centraal stonden de volgende thema's:

- Welke functies kunnen in een gemeenschappelijke depotwerking opgenomen worden?
- Welke partners kunnen aan dit project deelnemen?
- Wie kan het initiatief trekken?
- Hoe kan een verdeling van inspraak en van verantwoordelijkheden gedacht worden?
- Hoe werkt men een financiële verdeling uit?

Er werd van deze vraagstelling vertrokken om een reeks van vragen te formuleren (zie bijlage 2). Bij de eerste focusgroep bleek echter dat deze vragen niet goed werkten. Daarom werden ze opnieuw en anders geformuleerd (zie bijlage 3). Het accent in de tweede reeks werd nog meer gelegd op de eigen ervaringen. Van daaruit werd gepoogd om antwoorden te vinden op de kernvragen. Deze vraagstelling liep vlotter en werd dan ook voor de overige focusgroepen gebruikt.

1.D.3. Samenstelling van de focusgroepen

Er werden meerdere focusgroepen georganiseerd. Aangezien de studie op de drie steden Antwerpen, Gent en Brugge gericht is, leek een keuze voor drie groepen logisch. Intussen werd een overeenkomst tot samenwerking tussen de provinciale en stedelijke musea binnen de stad Antwerpen gesloten. Gezien deze situatie, leek het dan ook interessant een vierde groep te organiseren die enkele provinciale diensten binnen deze stad bijeenbracht. In totaal hadden er bijgevolg vier focusgroepen plaats.

Het aantal deelnemers binnen een groep wordt het beste tussen de vier en de acht bepaald. Een vertegenwoordiging vanuit de verschillende types instellingen bracht het aantal gesprekspartners ongeveer op dit getal. De participanten werden gekozen op basis van de teruggestuurde enquêtes. Er werd voor geopteerd om personen uit te nodigen die een samenwerkingsverband mogelijk of zeer zeker wenselijk achtten. Hierdoor is er natuurlijk sprake van een zeker vertekening. Omdat de gesprekken ingingen op de organisatorische kant van een eventuele samenwerking leek het echter aangewezen om personen aan te spreken die een dergelijke werking denkbaar vinden. Er werden in enkele groepen ook leden gevraagd die geen enquêteformulier hadden verstuurd, maar die wel een interessante visie op erfgoedbewaring konden delen.

1.D.4. Organisatie

De verschillende deelnemers werden telefonisch gecontacteerd met de vraag of zij belangstelling hadden. Vervolgens werd een datum gezocht waarop zoveel mogelijk gecontacteerde personen aanwezig konden zijn.

De locatie in Antwerpen was het Museum Plantin-Moretus. Voor de steden Gent en Brugge werd beroep gedaan op de gastvrijheid van de Erfgoedcellen. Zo moesten alle gesprekspartners binnen de eigen stedelijke context de discussie voeren.

Een dag op voorhand werden de vragen aan de deelnemers doorgestuurd. Op deze manier konden zij zich –indien gewenst- op het gesprek voorbereiden.

Elke groep werd geleid door Elsje Janssen, Coördinator van Collectiebeleid / Behoud en Beheer van de Musea stad Antwerpen, en Sofie De Ruysser. Er werden nota's genomen door Vera Mahieu, administratief medewerkster van Collectiebeleid / Behoud en Beheer.

1.D.5. Evaluatie

De focusgroepen maakten het mogelijk om de situatie per stad in te schatten. De lokale accenten konden in deze gesprekken goed aan bod komen. De deelnemers brachten heel wat van de problemen en noden op een meer genuanceerde wijze aan het licht. In de meeste gevallen kwam er daadwerkelijk een interactie op gang tussen verschillende deelnemers. Hieruit bleek meermaals dat er kringen bestaan waarbinnen informatie wordt

uitgewisseld. De focusgroepen waren in dat opzicht meer dan alleen een “onderzoeksinstrument”; het waren eveneens momenten waarop de deelnemers vanuit diverse hoeken parallelle verhalen hoorden. Een aantal van de deelnemers vonden deze contacten dan ook vruchtbaar en drukten de wens uit dat er meer overleg tussen de verschillende erfgoedinstellingen zou moeten kunnen zijn.

1.E. Interviews

1.E.1. Opzet

Net zoals bij de focusgroepen was de doelstelling van de interviews de resultaten van de enquêtes te verdiepen. De interviews gaven de mogelijkheid aan de geïnterviewde personen om zelf langer in te gaan op bepaalde vragen, om de eigen situatie en de eigen ervaringen te schetsen. Deze gesprekken duren dan ook langer per persoon, maar geven telkenmale een breder beeld. De meningen van de bevroegde personen worden echter niet meteen getoetst aan deze van anderen, wat wel het geval is bij focusgroepen.

De bevraging was opnieuw gericht op de eigen ervaringen, alsook op de mogelijkheden op organisatorisch vlak voor een eventuele gemeenschappelijke depotwerking.

Achtergrondinformatie over vraaggesprekken werd gezocht in M. Meulenbergs *Van vragen tot verslagen, The active interview* door J.A. Holstein, en het artikel *Depth interviewing* door S. Jones.⁹

1.E.2. Vraagstelling

De vragen vertrokken van eenzelfde lijst van kernvragen als de focusgroepen. De uitwerking was echter anders. De vragenlijst waarvan werd vertrokken was dan ook uitgebreider (zie bijlage 4). Elk gesprek volgt een eigen logica. Elk antwoord wordt vanuit een specifieke achtergrond, ervaringen en visie gegeven. Daarom werd de volgorde niet te nauw opgevolgd. Alle aspecten die aan bod kwamen binnen de vragenlijst werden wel aangeraakt.

1.E.3. Keuze van gesprekspartners

De keuze werd op basis van twee criteria gemaakt. Een eerste groep werd geselecteerd uit de enquêtes die teruggezonden werden. Deze lijst werd aangevuld met personen die ofwel een algemeen overzicht hebben op (een deel van) het erfgoed domein, ofwel konden spreken vanuit een zeer specifieke situatie binnen het erfgoedveld zelf. Er werd gepoogd om daarbij alle types van erfgoedinstellingen binnen het onderzoeksgebied aan bod te laten komen.

1.E.4. Evaluatie

De gesprekken waren een zeer interessante en verrijkende aanvulling op de twee andere onderzoeksinstrumenten. De interviews maakte een breder zicht op het functioneren van de medewerkers of de diensten behoud en beheer mogelijk. Ze boden vaak ook de kans kennis te maken met de werking van de verschillende organisaties. Nog meer dan in de focusgroepen werd een breder en genuanceerder kader van de situatie van behoud en beheer binnen de verschillende organisaties geschetst.

⁹ M. Meulenberg, *Van vragen tot verslagen. Handleiding voor interviews*, Muiderberg, 1990; J.A. Holstein en J.F. Gubrium, *The active interview*, Qualitative research methods series, nr 37, Thousand Oaks, Londen en New Delhi, 1995; S. Jones, ‘Depth Interviewing’, *Applied Qualitative Research*, uitg. dr R. Walker, Aldershot en Vermont, 1985: 45-55.

2. Resultaten van de enquête

In totaal werden er 334 enquêtes verstuurd naar 267 culturele instellingen. De volgende tabel geeft de verdeling onder steden en organisaties weer. De standaard cijfers duiden op het aantal gecontacteerde instellingen. De cursieve getallen staan voor het totaal aantal verzonden vragenlijsten.

	Antwerpen	Gent	Brugge	totaal
kerkfabriek	73	22	33	128
	<i>73</i>	<i>22</i>	<i>33</i>	<i>128</i>
museum	31	20	20	71
	<i>55</i>	<i>41</i>	<i>22</i>	<i>118</i>
archieff	22	22	17	61
	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>21</i>	<i>78</i>
OCMW	2	1	1	4
	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>5</i>
district	5	-	-	5
	<i>5</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>5</i>
totaal	133	65	71	267
	<i>164</i>	<i>93</i>	<i>77</i>	<i>334</i>

S. De Ruysser

Er kwamen 82 reacties, dit is 24,6% van het totaal aantal verzonden vragenlijsten. De ingevulde formulieren kwamen van 78 verschillende culturele organisaties terug, wat 29,2% van het geheel aantal gecontacteerde instellingen is. Vier reacties konden niet verwerkt worden. Drie hiervan waren een schriftelijke respons op de enquête. Vijf andere formulieren werden ontvangen anderhalve maand tot drie maanden na de datum waarop de vragenlijsten werden terug verwacht. Op dit moment waren de gegevens al in tabellen en grafieken verwerkt, waardoor er geen aanpassingen meer mogelijk waren.

Er werden dus in totaal 74 vragenlijsten (22,2%) verwerkt, komend van 70 organisaties (26,2%).

Binnen deze resultaten kan men de volgende opdeling maken:

type instelling * stad					
Count		stad			Total
		Antwerpen	Gent	Brugge	
type	kerkfabriek	16	2	4	22
instelling	museum	21	11		32
	archieff	7	3	4	14
	OCMW	1	1	1	3
	district	3			3
Total		48	17	9	74

S. De Ruysser

2.A. Bewaring van collecties in de organisaties

2.A.1. Omvang van de collecties

In een eerste vraag werd gepeild naar het aantal objecten dat men in de collecties heeft. Door de verschillende aard van de instellingen, viel het te verwachten dat de antwoorden sterk uiteen zouden lopen. Dit is effectief het geval. Het lijkt echter verstandig geen verdere uitspraken te doen over de omvang van de collecties. De bijeengebrachte gegevens leveren immers resultaten op waar men een aantal belangrijke opmerkingen kan bij plaatsen.

Om de antwoorden hanteerbaar te maken werd er eerst geopteerd om met klassen te werken. Deze keuze houdt een veralgemening in. Ondanks de indeling, bleek dat het werken met klassen nog steeds een te grote versnippering van de resultaten opleverde. Dit maakt het correct aflezen van de gegevens zeer moeilijk.

De meeste archieven, enkele musea en één van de OCMW's hadden problemen om een geschikt antwoord te geven. Er werd immers gevraagd het aantal "objecten" in te vullen. Voor een instelling die archiefmateriaal verzamelt, lijkt deze vraagstelling zeer vreemd. Men werkt meestal met lopende meter of kilometer. De reacties op deze vraag waren dan ook zeer divers. Een aparte klasse "archief" biedt in principe geen oplossing die voldoening geeft. Deze doet immers veronderstellen dat alle archiefinstellingen op een gelijkaardige wijze zijn samengesteld en van een ongeveer gelijke omvang zijn.

Ook bij de kerkfabrieken rezen er enkele vragen. Men had vooral problemen om te definiëren wat een erfgoedobject is. Bij een zeer ruime interpretatie telt men bijvoorbeeld de kerkstoelen mee. Wanneer men een engere bepaling maakt van de term "erfgoed", dan behoren deze stoelen er niet langer toe. Uit meerdere reacties bleek daarnaast dat er verwarring bestaat tussen de begrippen "kunst" en "erfgoed". Er liepen daarnaast enkele telefoontjes binnen waarin gezegd werd dat men over geen erfgoed beschikte, omdat de kerk in kwestie nog maar enkele tientallen jaar oud was. Het is bijgevolg moeilijk in te schatten hoe men "erfgoed" definieerde op het moment dat men de vragenlijst invulde. Door de vele uiteenlopende antwoorden, kan men vermoeden dat niet iedereen de term op een gelijkaardige manier heeft geïnterpreteerd.

2.A.2. Toename van de collecties

Op vlak van toename van collecties zijn er per instelling uiteenlopende tendensen. 3 van de kerkfabrieken gaven geen antwoord op de vraag. 14 zeiden dat er geen toename van de collectie is. De overige 5 meldden een kleine groei.

7 van de 32 musea accepteren geen nieuwe objecten voor de collectie. De anderen nemen jaarlijks wel stukken op. Zo'n 37 % van de musea nemen tot 100 objecten aan. Ongeveer 20% van de respondenten antwoordt dat de collectie aangroeit met meer dan 1.000 stukken of met zekere hoeveelheden archiefmateriaal.

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de openbare archieven en de privaatrechtelijke archieven. De opdracht van beide instellingen is anders. Daardoor is er een andere groei van de collecties. Ook bij deze vraag was er een probleem om de omvang van de collecties te omschrijven. Zes kwantificeerden de groei in aantal objecten: dit gaat van één enkel stuk tot een vierhonderdtal voorwerpen. De overige archieven gaven aan dat hun collectie aangroeit met een tiental meters tot aan zo'n 200 meter per jaar.

Bij de OCMW's is er een minimale groei van één à twee voorwerpen per jaar. Eén van de centra gaf aan voornamelijk over archiefmateriaal te beschikken. Het valt aan te nemen dat dit OCMW wel een groei in archiefmateriaal kent.

De districten nemen doorgaans geen bijkomende objecten aan. Eén van de respondenten antwoordde dat de collectie jaarlijks toch aangroeit met enkele voorwerpen.

2.A.3. Afstoten van collectiestukken

Het idee om stukken te verwijderen uit collecties ligt redelijk gevoelig. Dat dit nog niet zo gebruikelijk is, blijkt ook uit de antwoorden. Bij de kerkfabrieken waren er 3 die geen antwoord invulden. Er waren er 15 die aangaven geen stukken uit de collectie te verwijderen. Slechts 4 stoten af en toe een voorwerp af.

Onder de musea antwoordden 7 niet op de vraag. Van de resterende 25 musea, zijn er 20 die geen stukken afstoten.

Weerom moet er onder de archieven een onderscheid gemaakt worden tussen de openbare en de privaatrechtelijke archieven. Voornamelijk onder de openbare bestaat er een afstotingsbeleid, waardoor er jaarlijks enkele tientallen meters uit de collectie worden geweerd. Er waren evenwel 4 archiefinstellingen die invulden dat ze geen stukken uit de opgebouwde verzamelingen verwijderen.

Ook onder de OCMW's is het ongebruikelijk dat er objecten worden afgestoten. Toch moet men ook hier het ene centrum in gedachten houden dat archiefmateriaal in de collectie heeft. Het is niet onmogelijk dat er een jaarlijkse selectie bestaat in de bescheiden.

De districten gaven aan dat er absoluut geen voorwerpen uit hun collecties worden verwijderd.

2.A.4. Samenstelling van de collectie: materiaalsoorten

Uit de bevraging blijkt dat een aantal categorieën binnen de collecties sterk zijn vertegenwoordigd. Voornamelijk papier en perkament, boekbanden, foto's, schilderijen, textiel en houten, stenen en metalen voorwerpen komen veelvuldig voor. Ze maken elk meer dan 7% uit in het geheel van de materiaalklassen. Hiervan blijken vooral papier en boekbanden, schilderijen en metalen objecten bij veel erfgoedbezitters en -beheerders aanwezig te zijn (meer dan 70%).

De categorie "andere" werd door een aantal archieven aangekruist en aangevuld met digitale dragers, zoals cd's, cd-roms, dvd's, enzovoorts. Uit een aantal andere antwoorden bleek dat het niet voor iedereen even eenvoudig is om objecten onder te brengen in één van de aangereikte materiaalsoorten. De antwoordmogelijkheid "andere" bood dan een uitweg.

Materialen in de collectie

	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
papier en perkament	53	8,3	72,6
boekbanden	49	7,7	67,1
foto's	49	7,7	67,1
audiovisueel materiaal	32	5,0	43,8
textiel	46	7,2	63,0
kostuums	22	3,5	30,1
hout	50	7,9	68,5
gepolychromeerde objecten	38	6,0	52,1
schilderijen	53	8,3	72,6
keramiek	35	5,5	47,9
glas	39	6,1	53,4
steen	46	7,2	63,0
metalen	53	8,3	72,6
andere organische materialen	29	4,6	39,7
plastic en rubber	19	2,8	24,7
composiet	14	2,2	19,2
andere	9	1,4	12,3
Total responses	635	100,0	869,9

1 missing case; 73 valid cases

S. De Ruysser

De volgende tabel geeft weer in welke mate deze materiaalsoorten voorkomen bij de verschillende erfgoedverzamelaars:

Materialen in de collectie versus type instelling

	kerkfabriek	museum	archieff	OCMW	district	total
papier en perkament	11	25	14	3	0	53 72,6
boekbanden	12	21	14	2	0	49 67,1
foto's	10	24	12	3	0	49 67,1
audiovisueel materiaal	3	18	11	0	0	32 43,8
textiel	19	18	5	2	2	46 63,0
kostuums	7	13	2	0	0	22 30,1
hout	18	25	3	2	2	50 68,5
gepolychromeerde objecten	18	15	1	2	2	38 52,1
schilderijen	19	22	6	3	3	53 72,6
keramiek	8	20	3	2	2	35 47,9
glas	13	19	3	2	2	39 53,4
steen	14	23	4	2	3	46 63,0
metalen	17	27	6	2	1	53 72,6
andere organische materialen	2	19	6	1	1	28 39,7
plastic en rubber	1	14	3	0	0	18 24,7
composiet	1	10	3	0	0	14 19,2
andere	2	2	4	1	0	9 12,3
total	21 28,8	32 43,8	14 19,2	3 4,1	3 4,1	73 100

Percents and totals based on respondents
1 missing case; 73 valid cases

S. De Ruysser

2.A.5. Collectiebeleid

Een meerderheid aan organisaties beschikt niet over een collectieplan. Van de 30 musea zijn er maar 13 die een collectieplan hebben uitgeschreven. De archieven staan veel sterker op dit vlak. Van de kerkfabrieken, gaf bijna de helft te kennen dat men een plan heeft. Toch bleek soms uit de reacties dat men het verschil niet onderkent tussen dit document en een inventaris.

type instelling * collectieplan: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	70	94,6%	4	5,4%	74	100,0%

type instelling * collectieplan

Count		collectieplan		Total
		ja	nee	
type instelling	museum	13	17	30
	archieff	8	6	14
	kerkfabriek	9	11	20
	OCMW	1	2	3
	district		3	3
Total		31	39	70

S. De Ruysser

In het leeuwendeel van de gevallen bezaten de respondenten een inventaris. Slechts 8,2% van de deelnemende organisaties bleek dit document niet te hebben. Door de vraagstelling kan helaas geen uitsluitsel gegeven worden over de volledigheid van de inventaris. Opmerkelijk is wel dat 2 respondenten antwoordden een uitgeschreven collectieplan te hebben, doch geen beroep te kunnen doen op een inventaris. Het ontbreken van een inventaris sluit een collectieplan niet uit. Toch is het gemakkelijker een plan te ontwikkelen wanneer men een idee heeft van wat er zich in de collectie bevindt.

Maar liefst 14 van de 74 organisaties gaven geen antwoord op de vraag hoeveel procent van de collectie men reeds had geregistreerd. 1 museum en 2 kerkfabrieken waren nog niet aan registratie toegekomen. 17 deelnemende instellingen hadden minder dan de helft van de collectie geregistreerd. 18 organisaties blijken te beschikken over een collectie die volledig staat geregistreerd. Van de 57 respondenten die reeds een registratiedatabase hebben of maken, zijn er 10 die geen plaatsregistratie opnemen in hun registratieprogramma. Nochtans kan dit gegevensveld zeer belangrijk zijn voor onder meer het vaststellen van diefstal en de evacuatie van collectiestukken bij brand of overstroming. Het is daarom één van de aspecten van een grondig risicobeheer.

Van de 74 respondenten antwoordden er 71 op de vraag of men criteria voor het afstoten en het verwerven van stukken had. Hiervan gaf circa 54% aan inderdaad over een dergelijk richtsnoer te beschikken. Voornamelijk de archieven, de OCMW's en de musea kunnen beroep doen op criteria. Ook de kerkfabrieken geven te kennen dat er bepaalde regels bestaan om voorwerpen af te stoten of te verwerven. Twee derde van de instellingen die jaarlijks stukken verwijderen, kunnen zich hiervoor baseren op vastgestelde richtlijnen.

66,6% van de instellingen die over een collectieplan beschikt, heeft echter geen criteria voor het verwerven of afstoten van collectiestukken in opgenomen. Dit stelt serieuze vragen naar de definitie en de inhoudelijke invulling die men toekent aan een collectieplan. Ongeveer twee vijfde van de organisaties die aangeven selectiecriteria te hebben, hebben dan weer geen collectieplan. Het moge duidelijk zijn dat er op dit vlak toch nog wat werk te verrichten is.

2.A.6. Conditie en bewaring

Men is optimistisch over de algemene conditie van de collectiestukken. Slechts één respondent schat de toestand in als zijnde slecht. Meer dan de helft van de bevraagde organisaties vond de conditie matig. 32 instellingen kruisten "goed" aan. Het opzet van deze vraag was om te zien hoe men zelf de toestand inschat. Men moet hierbij in gedachten

houden dat er gevraagd werd naar de persoonlijke opinie van de medewerkers. De parameters zijn dus individueel bepaald. Dat wil zeggen dat deze antwoorden subjectief zijn getint.

Om de collectiestukken in een zelfde staat te behouden is het belangrijk dat de bewaartoestand zo optimaal mogelijk is. Er werd daarom een aantal vragen in verband met preventieve conservatie gesteld.

Een eerste vraag peilde naar de reiniging van de stukken in de collectie. Deze reiniging houdt weliswaar niet voor iedereen hetzelfde in. Een lokale vrijwilliger die het kerkmeubilair afstofte kan best iets anders verstaan onder “schoonmaken”, dan een restaurateur van meubilair. Toch is het interessant en belangrijk om te zien in hoeverre men tracht de voorwerpen schoon te houden (zie ook hoofdstuk 6). Uit de antwoorden blijkt dat de helft van de musea op dit punt zorg dragen voor hun collecties. De kerkfabrieken zijn zeer actief met de reiniging bezig, alsook de OCMW's. Bij de archieven reinigt iets meer dan de helft zijn collectie regelmatig. Bij de musea trekt de helft van de respondenten frequent tijd uit voor de reiniging van stukken. De districten komen hier niet aan toe.

type instelling * reiniging stukken: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	72	97,3%	2	2,7%	74	100,0%

type instelling * reiniging stukken

Count

		reiniging stukken		Total
		ja	nee	
type	museum	16	16	32
instelling	kerkfabriek	17	4	21
	archieff	7	6	13
	OCMW	2	1	3
	district		3	3
Total		42	30	72

S. De Ruysser

Bij de vraag naar klimaatbeheersing geven vooral de musea veel aan dat men hiervoor zorg draagt. Twee van de drie OCMW's investeren hierin. Bij de archieven en de kerkfabrieken bestaan hier minder mogelijkheden. De districten geven aan geen klimaatbeheersing voor hun collecties te kunnen bieden.

Het is niet overal even eenvoudig om op alle plaatsen te zorgen voor een klimatisatie. Vooral wanneer de stukken nog intens gebruikt worden, zoals in kerken en in districtshuizen, hebben niet alle bewaarplaatsen de mogelijkheid om aan klimaatbeheersing te doen. Een verfijning van de voorgaande vraag nuanceert dus het beeld. De resultaten tonen dan aan dat de OCMW's en de archieven die maatregelen treffen om de klimatisatie op punt te houden, dit meteen ook doen voor alle ruimtes. Er is geen enkele kerkfabriek die in de mogelijkheid is om op alle plaatsen de klimaatbeheersing te verzorgen. Onder de musea neemt het aantal behoorlijk af.

overall klimaatbeheersing * klimaatbeheersing: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	72	97,3%	2	2,7%	74	100,0%

overall klimaatbeheersing * klimaatbeheersing

Count		klimaatbeheersing		Total
		ja	nee	
overall klimaatbeheersing	ja	11		11
	nee	19	42	61
Total		30	42	72

S. De Ruysser

Een belangrijke vorm van toezicht op de bewaartoestand van de collecties ligt in de controle op infecties of ongedierte. Deze kunnen immers de voorwerpen behoorlijk aantasten. Men schijnt zich hier doorgaans wel van bewust te zijn. Alle OCMW's voeren een regelmatige controle, alsook de meerderheid van de musea en kerkfabrieken. Bij de archieven blijkt net iets meer dan de helft zijn stukken te controleren. In de districten is er geen sprake van dit soort controle.

Schimmels en ongedierte krijgen meer kansen om ongebreideld hun gang te gaan, wanneer er veel vuil aanwezig is en / of wanneer de klimatisatie niet optimaal is. Daarom moet men deze resultaten ook houden in het licht van de uitkomst op de vragen naar reiniging van stukken en de klimaatbeheersing. Bij drie kwart van de respondenten is er een samenhang tussen de reiniging van de stukken en de inspectie op infecties en ongedierte. Gelukkig blijkt dat er veel instellingen zijn die, ofschoon ze geen klimaatbeheersing kunnen doorvoeren, toch de collectiestukken inspecteren. De controle op infecties en ongedierte en klimaatbeheersing gaan evenwel vaak samen.

controle op infecties en ongedierte * klimaatbeheersing: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	69	93,2%	5	6,8%	74	100,0%

controle op infecties en ongedierte * klimaatbeheersing

Count		klimaatbeheersing		Total
		ja	nee	
controle op infecties	ja	24	20	44
en ongedierte	nee	4	21	25
Total		28	41	69

S. De Ruysser

Men kan aan klimaatbeheersing in het algemeen doen. Daarnaast -en in feite beter- kan men ervoor zorgen dat de klimatisatie is afgesteld op het soort materialen dat men in de collecties heeft. Op deze manier kan men ervoor zorgen dat elk type materiaal in de best mogelijke omstandigheden wordt bewaard. Dit houdt vaak een compartimentering van de

depotruimtes in. Van de 74 respondenten antwoordden 70 op de vraag of er compartimenten waren aangebracht. Slechts 34,4% van deze laatste groep hebben de mogelijkheid om de materialen in aparte ruimtes onder te brengen. Alle OCMW's antwoordden positief. Ongeveer één derde van de archieven, kerkfabrieken en musea hebben een compartimentering tussen materialen. Niet alle organisaties die een ruimtelijke indeling tussen materiaalsoorten kunnen aanbrengen, slagen er ook in om de klimatisatie aan te passen. Toch maakt het een klimaatbeheersing gemakkelijker. Binnen de groep die reeds aan klimaatbeheersing doet, lukt het in verhouding meer instellingen met compartimenten (41,2%) om overal het klimaat te beheersen, dan die organisaties die de materialen niet apart kunnen bewaren (25%).

compartimentering tussen materialen * klimaatbeheersing: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	69	93,2%	5	6,8%	74	100,0%

compartimentering tussen materialen * klimaatbeheersing

Count

		klimaatbeheersing		Total
		ja	nee	
compartimentering	ja	17	7	24
tussen materialen	nee	12	33	45
Total		29	40	69

compartimentering tussen materialen * overall klimaatbeheersing: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	70	94,6%	4	5,4%	74	100,0%

compartimentering tussen materialen * overall klimaatbeheersing

Count

		overall klimaatbeheersing		Total
		ja	nee	
compartimentering	ja	7	17	24
tussen materialen	nee	3	43	46
Total		10	60	70

S. De Ruysser

In de enquête werd eveneens geïnformeerd of men aan lichtbeheersing doet. 55,4% van de organisaties treffen inderdaad maatregelen om schade door licht te voorkomen. Voornamelijk de OCMW's, musea en archieven trachten hierop een controle uit te oefenen. Eén district is eveneens actief op dit vlak, alsook twee kerkfabrieken.

Op de vraag of deze lichtbeheersing ook uitgevoerd wordt op alle plaatsen waar collectiestukken worden bewaard, antwoordden nog steeds 31,1% affirmatief. Een ietwat vreemde uitkomst is dat er hier één kerkfabriek meer de vraag positief beantwoordde. De vraagstelling is echter nauwer dan de voorgaande. Men zou verwachten dat indien men

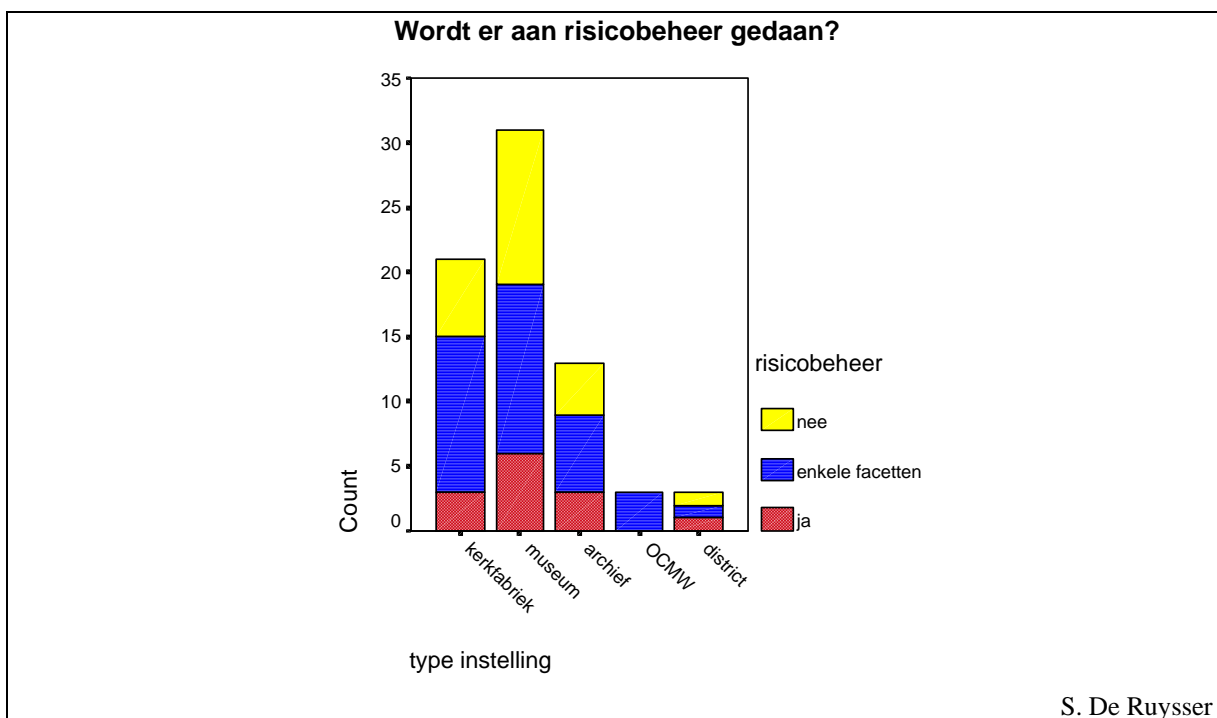
overall aan lichtbeheersing doet, men ook “ja” zou antwoorden op de vraag óf men wel aan lichtbeheersing doet. Het motief voor deze inconsequentie in respons is onbekend.

Weerom blijkt uit de resultaten dat een compartimentering van de ruimtes helpt om de voorwerpen tegen schadelijk licht te beschermen. 61,1% van de organisaties met compartimentering tussen materiaalsoorten slaagt erin om overall aan lichtbeheersing te doen. Dit lukt bij 52,4% van de instellingen zonder compartimenten voor verschillende type’s materiaal.

2.A.7. Risicobeheer

Het risicobeheer beslaat twee luiken. Het eerste is de inschatting van alle mogelijke risico’s die zich stellen bij de bewaring van de voorwerpen (b.v. diefstal, brand, ongedierteplag, enzovoorts). Het tweede bestaat erin deze gevaren te anticiperen door middel van eventuele aanpassingen van de infrastructuur en de inrichting, door frequente controle, door het afsluiten van verzekeringen, door het opstellen van een calamiteitenplan en dergelijke meer.

Van alle deelnemende organisaties gaf 4,1% geen antwoord op de vraag of men aan risicobeheer deed. 17,6% antwoordde affirmatief. 47,3% gaf te kennen dat men enkele facetten verzorgde.

Men kan deze gegevens toetsen aan de uitkomst van de vragen over preventieve conservatie. Deze laatste scheppen immers een beeld van hoe actief men bepaalde risico’s tracht te voorkomen (bijvoorbeeld controle op ongedierte voorkomt een insectenplag).

De drie grote kolommen geven aan op welke manier men op de vraag naar risicobeheer heeft geantwoord. Elk van deze antwoordcategorieën werden op zich opgesplitst. Aan de linkerkzijde, in het rood, staat het aantal instellingen dat “ja” aankruiste op de vraag naar het specifieke aspect van preventieve conservatie. Aan de rechterzijde, in het blauw, staan de aantallen die “nee” repliceerden.

Maatregelen preventieve conservatie versus risicobeheer

maatregelen preventieve conservatie	risicobeheer				enkele facetten		total	
	ja		nee		ja	nee	ja	nee
	ja	nee	ja	nee				
plaatsregistratie	9	3	20	2	25	9	54 81,8	14 23,7
reiniging van stukken	9	3	13	10	19	16	41 62,1	29 49,2
controle op infecties en ongedierte	9	3	6	15	29	6	44 66,7	24 40,7
klimaatbeheersing	7	6	8	15	15	19	30 45,5	40 67,8
compartimentering tussen materialen	5	6	4	19	14	20	23 34,8	45 76,3
lichtbeheersing	7	6	12	11	20	15	39 59,1	32 54,2
total	13 19,7	10 16,9	21 31,8	21 35,6	32 48,5	28 47,5	66 100,0	59 100,0

percents and totals based on respondents

"ja" 8 missing cases; 66 valid cases

"nee" 15 missing cases; 59 valid cases

S. De Ruysser

Men kan uit deze tabel afleiden dat hoewel een aantal organisaties meent niet aan risicobeheer te doen, men toch vaak enkele maatregelen treft voor de goede bewaring van de collecties. Een aantal andere instellingen zijn dan weer zeer optimistisch en menen dat ze zeker de verschillende facetten van risicobeheer behandelen, terwijl ze er niet in slagen om alle facetten van preventieve conservatie te verzorgen. Het grootste aantal schat de situatie realistisch in. Zij vulden in dat ze zich konden bekommeren om een aantal aspecten van het risicobeheer.

Een calamiteitenplan geeft blijk van het pro-actief inschatten van alle mogelijke risicosituaties waarin men zich kan bevinden. Slechts 17,6% van de instellingen blijkt een dergelijk plan te hebben uitgeschreven. Binnen de groep die wel over een calamiteitenplanning beschikt, zijn alle groepen vertegenwoordigd, behalve de districtshuizen. Meer dan de helft van de respondenten die een calamiteitenplanning hebben (53,8%), gaven ook aan dat ze aan risicobeheer deden. Toch antwoordt 43,7% van de deelnemers dat men aan geen van beide zaken toekomt.

Als men bekijkt welke facetten van beheer het meeste aandacht krijgen bij de erfgoedbezitters en -beheerders, blijkt dat men voornamelijk investeert in plaatsregistratie, gevolgd door controle op infecties en ongedierte, reiniging van stukken en lichtbeheersing. Dit zijn aspecten die op een tamelijk eenvoudige wijze nog te realiseren zijn. Klimaatbeheersing en compartimentering van de ruimtes scoren dan weer zeer laag. Een calamiteitenplan ontbreekt bij velen.

Facetten van risicobeheer

	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
plaatsregistratie	56	22,3	82,4
reiniging stukken	42	16,7	61,8
controle op infecties en ongedierte	45	17,9	66,2
klimaatbeheersing	30	12,0	44,1
compartimentering tussen materialen	24	9,6	35,3
lichtbeheersing	41	16,3	60,3
calamiteitenplan	13	5,2	19,1
Total responses	251	100,0	369,1

6 missing cases; 68 valid cases

S. De Ruysser

2.A.8. Budget

De inspanningen die geleverd worden voor het behoud en het beheer van de collecties zijn grotendeels afhankelijk van de ter beschikking gestelde budgetten. Slechts 44,6% van de organisaties geeft te kennen een structureel budget te kunnen beheren, dat specifiek bestemd is voor de conservatie van de collecties. Dit is zeer weinig. Het is daarbij opvallend dat niet alleen die organisaties wiens opdracht niet in de bewaring van erfgoed ligt, het aan het nodige geld ontbreekt om goed zorg te dragen voor de stukken. Maar liefst tien musea en negen archieven geven aan geen structurele budgetten te hebben om voor de bewaring van hun collecties in te staan. Dit stelt duidelijk één van de pijnpunten aan het licht. Men kan immers niet eisen een optimale conservatie te garanderen, wanneer het aan de nodige middelen ontbreekt.

structureel budget conservatie * type instelling: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	70	94,6%	4	5,4%	74	100,0%

structureel budget conservatie * type instelling

Count		type instelling					Total
		museum	kerkfabriek	archieff	OCMW	district	
structureel budget	ja	22	7	4			33
conservatie	nee	10	12	9	3	3	37
Total		32	19	13	3	3	70

S. De Ruysser

2.A.9. Personeel

Een andere voorwaarde die zich naast de financiële spankracht stelt, is het personeel. Wanneer er niemand instaat voor het behoud en het beheer van de collecties, wordt het moeilijk een goede bewaring te verzorgen.

Ook hier zijn de cijfers ietwat ontstellend. 45 van de 74 instellingen geeft aan geen voltijds personeel te hebben dat zich over een behoud- of beheertaak kan buigen.

Voornamelijk in de kerkfabrieken en de districten is het zeer slecht met personeel gesteld. Maar ook 57,4% van de archieven en 37,5% van de musea hebben onvoldoende voltijdse medewerkers behoud en beheer. Er is maar één instelling die een personeelsbestand heeft dat het toelaat alle van de negen aangereikte functies door voltijdse medewerkers in te vullen. Op vlak van halftijdse krachten is de situatie iets rooskleuriger.

aantal functies	aantal instellingen	
	voltijds	halftijds
0	45	10
1	9	23
2	3	13
3	3	9
4	6	7
5	3	5
6	1	4
7	1	3
8	2	0
9	1	0
totaal	74	74

S. De Ruysser

De voltijdse functies die het meest worden ingevuld zijn collectiebeheerder, registrator en onderhoudsmedewerker. Onder de musea zijn er ook heel wat die beroep kunnen doen op restauratoren, behoudsmedewerkers, depotbeheerders en suppoosten. Enkele onder hen hebben ook een technicus of een veiligheidsmedewerker in dienst. Een aantal archieven kunnen steunen op een depotbeheerder.

Onder de halftijdse medewerkers worden voornamelijk de functies van collectiebeheerder, registrator en technicus ingevuld. Bij deze laatste functie geven meerdere organisaties aan dat het gaat om een technische dienst die instaat voor meerdere instellingen. Onderhoudsmedewerkers en behoudsmedewerkers zijn ook vaak op halftijdse basis actief. Het valt ook op dat vele van de deelnemers beroep doen op vrijwilligers voor taken van behoud en beheer.

functie	percentage (van instellingen)	
	voltijds	halftijds
collectiebeheerder	21,6	39,2
registrator	20,3	33,8
restaurator	12,2	13,5
behoudsmedewerker	17,6	14,9
transporteur	2,7	6,8
depotbeheerder	17,6	12,2
technicus	8,1	27,0
onderhoudsmedewerker	6,8	18,9
veiligheidsmedewerker	8,1	13,5
suppoost	17,6	12,2
vrijwilliger	5,4	43,2

S. De Ruysser

Het perspectief van de bevraging was ook hier zeer museaal gericht. Daardoor zijn er een aantal functies niet mee opgenomen in de bevraging, met name in verband met de archiefwereld. De archieven hebben een aantal functies met gelijklopende takenpakketten, maar met een andere titel. Om de vragenlijst in te vullen had een aantal van de instellingen vragen bij de wijze waarop men eventueel de museale betiteling kon en mocht toepassen op de eigen organisatie. Men dient met andere woorden rekening te houden met een zekere vertekening van de resultaten. De algemene tendens is echter wel duidelijk. Vele erfgoedbezitters en –beheerders beschikken over onvoldoende personeel om een optimale bewaring te garanderen.

2.A.9. Kennis van aanspreekpunten van informatie over behoud en beheer van collecties

49 van de 74 respondenten wisten één of meerdere informatiepunten over behoud en beheer te vermelden. 4 gaven geen antwoord op de vraag. Dat wil zeggen dat 21 instellingen niet goed weten tot wie men zich moet wenden met vragen over het behoud en beheer van de collecties. Vooral de districten en OCMW's weten niet goed waar men meer inlichtingen kan opvragen. Ook tal van kerkfabrieken blijven met vragen zitten. Helaas weten ook niet alle archieven en musea zo goed wie men kan aanspreken. Een gebrek aan informatie zorgt er mogelijk mede voor dat de bewaring van collecties niet overal even optimaal kan plaats vinden.

2.A.10. Publiekswerking

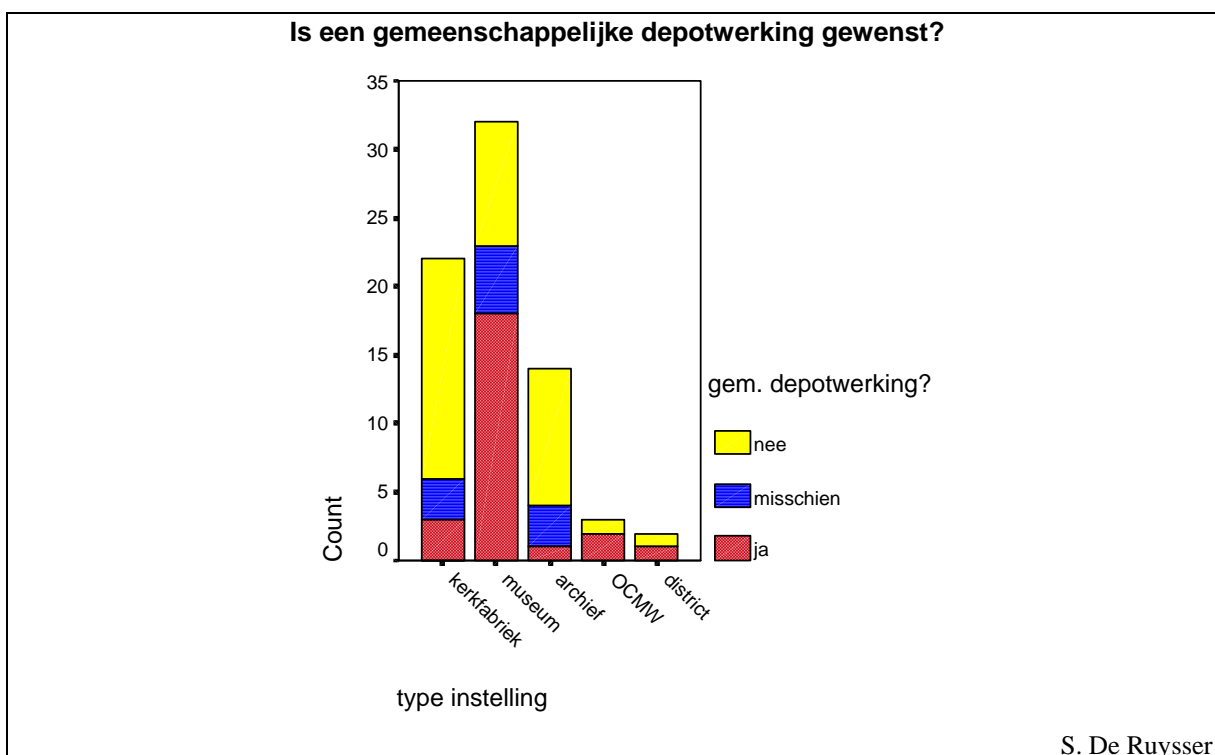
In de vragenlijst werd er geïnformeerd naar een publieksprogramma over de gehele collectie. 54,2% van de deelnemers antwoordde dat men inderdaad acties onderneemt om het publiek in te lichten over de gehele collectie. Met name de musea (78,1%) buigen zich hierover. Dit valt te verklaren door de grote aandacht die van overheidswege bestaat voor publiekswerking binnen de museumwereld. Bij de archieven ontwikkelde 64,3% een programma om het publiek te informeren over de collecties. Geen van de districten heeft een publieksprogramma.

Een programma om het publiek te berichten over de activiteiten op vlak van behoud en beheer is iets minder vanzelfsprekend. Van de respondenten affineerde 20,3% dat men beschikt over een aantal communicatiemiddelen om het publiek hierover in te lichten. Weerom zijn vooral de musea en archieven actief op dit punt. Eén kerkfabriek gaf ook aan een publieksprogramma over behoud en beheer te hebben samengesteld.

Op de vraag of er mogelijkheden waren om de collectiestukken te bezichtigen die niet in een tijdelijke of permanente tentoonstelling staan opgesteld, reageerde het merendeel van de deelnemers positief. Afgezien van de meeste districten, doet iedereen een inspanning om de collecties open te stellen voor derden. Toch blijkt 18,7% van de musea deze mogelijkheid niet te bieden. Eén museum en drie archieven vonden dat deze vraag niet van toepassing was op hun instelling. Vooral de kerkfabrieken en de districten kruisten “niet van toepassing” aan.

2.B. Een gemeenschappelijke depotwerking

Van de 74 deelnemers, vinden er 25 een gemeenschappelijke depotwerking wenselijk. 11 vertonen interesse, maar willen meer weten over de invulling. Eén respondent beantwoordde deze vraag niet.

Uit deze vraag kwamen twee groepen van deelnemers voort. De eerste groep bestaat uit instellingen die een depotwerking (mogelijk) wenselijk vinden. Zij werden geïnviteerd de rest van de enquête volledig in te vullen. De tweede groep bestaat uit de organisaties die een depotwerking niet wenselijk vinden. Hen werd gevraagd alleen het einde van de vragenlijst verder te vervolledigen. De laatste vraag peilt immers naar beweegredenen om niet deel te nemen aan een eventuele samenwerking. Deze werkt dus aanvullend op de open vraag waarom men een depotwerking onwenselijk acht.

2.B.1. Redenen om een gemeenschappelijke depotwerking (niet) wenselijk te vinden

Het is interessant om te weten waarom de instellingen een gemeenschappelijke depotwerking al dan niet wenselijk vinden. De redenen pro en contra zijn uitgebreid en gevarieerd. Hier volgend komt eerst de aangereikte motivatie ten voordele van een depotwerking aan bod. Daarop wordt er aandacht geschonken aan de bezwaren.

Een aantal respondenten focust voornamelijk op een gemeenschappelijk depot. Op dat vlak blijkt voornamelijk de huidige toestand van bewaring een rol te spelen. Men ziet bijkomende depotruimte als een groot voordeel. Men ervaart sterk een tekort aan plaats. Enkele antwoorden geven daarbij blijk van een bekommernis om de bijzondere bewaaromstandigheden voor de specifieke materialen. Het is moeilijk aandacht en ruimte te hebben voor een diversiteit binnen de collectie. Enkele deelnemers antwoordden dat men binnen een samenwerkingsverband misschien meer tijd, geld en belangstelling kan besteden aan een aantal “randcollecties”. Nu komen er een aantal (deel)collecties niet aan bod, omdat er maar weinig instanties zijn die zich over deze specifieke erfgoedcategorieën buigen.

Een centraal belang dat vele respondenten aanstippen is een uitwisseling van ervaring en expertise. Een toename van communicatie wordt bekeken als een tijds winst. Het

depot en de kennis kunnen leiden naar een betere bewaring van de verschillende collecties. Uit meerdere antwoorden blijkt dat men de huidige bewaartoestand wil verbeteren. Men denkt dat een samenwerkingsverband daartoe kan bijdragen. Eén van de respondenten formuleerde de idee dat het beter is om één goedfunctionerende instelling te hebben waar men wetenschappelijk onderbouwd de collecties optimaal kan bewaren, dan meerdere organisaties die op conservatorisch vlak niet in orde zijn.

Men wil echter niet alleen behouden, maar zeker ook beheren. Meerdere stemmen gaan op dat een samenwerkingsverband het beheer van erfgoedcollecties kan verbeteren. Ook hier is overleg en uitwisseling belangrijk. Daarnaast is een overzicht van de erfgoedcollecties en –initiatieven ook belangrijk. Op deze manier denkt men tot een betere coördinatie te kunnen komen.

Een goede organisatorische afstemming heeft meerdere voordelen. Zo kan men de taken beter bundelen. Ook hoopt men om het personeel beter te kunnen inzetten. Men verwacht dan wel dat er bijkomende medewerkers kunnen worden aangetrokken. Dit wijst weerom naar de personeelstekorten die men ervaart om de behoud- en beheerfuncties naar behoren te kunnen invullen. Enkele deelnemers voelen nu een gebrek aan financiële mogelijkheden aan. Men hoopt door een samenwerking met gemeenschappelijke middelen meer te kunnen verwezenlijken. Bijkomende financiering is echter ook gewenst. Meer geldelijke spankracht kan soelaas brengen voor het verstrekken en het onderhouden van de nodige infrastructuur. Verder hoopt men dat de dienstverlening aan het publiek door een gemeenschappelijke inzet kan worden geoptimaliseerd.

Eén van de respondenten gaf aan dat er op niveau van de erfgoed-“voorwerpen” en de collecties, een betere coördinatie mogelijk is. Een centraal overzicht zou kansen scheppen voor een betere uitwisseling van stukken. Niet alleen bruiklenen komen daarvoor dan in aanmerking, maar ook een ruilbeleid is één van de opties.

De belangrijkste reden waarom geen samenwerkingsverband nodig wordt geacht, vertrekt weerom van de idee van een gemeenschappelijk depot alleen. Meerdere instellingen gaven aan dat men de voorwerpen nog moet kunnen raadplegen of gebruiken. Een centraal depot zou dit verhinderen. Bij een paar instellingen staat de gehele collectie tentoongesteld. Ook zij willen en kunnen daarom geen beroep doen op een depot. Dit weerhoudt een aantal deelnemers niet om op te merken dat men op andere vlakken wel zou kunnen samenwerken.

Enkele reacties gaven aan dat de verzameling te groot is om in een centraal depot geplaatst te kunnen worden. Hierbij vertrekt men klaarblijkelijk onmiddellijk van de idee dat de gehele collecties overgeplaatst zouden worden. Ook de tegengestelde respons komt: de collectie is te klein om in een gemeenschappelijk depot onder te brengen. Eén van de respondenten vindt de algemene waarde van de eigen collectie te klein om kosten en tijd te investeren in een gemeenschappelijke depotwerking voor erfgoed.

Enkele organisaties voeren aan dat zij reeds beroep doen op andere instellingen om in de bewaring van hun collecties te voorzien. Een aantal kerkfabrieken brengen bijvoorbeeld hun archieven onder bij gemeente- of rijksarchieven. Men geeft ook soms stukken in bruikleen aan andere instellingen. In dat geval acht men een depot niet wenselijk.

Een paar deelnemers zien de specificiteit van hun collecties juist als een obstakel om deel te nemen. Men is bekommerd om een correcte bewaring, benadering en ontsluiting. Men vreest ervoor dat een gemeenschappelijke depotwerking geen ruimte zal laten om met deze gespecialiseerde domeinen op een aandachtsvolle wijze om te gaan.

Voor een aantal anderen is de fysieke afstand een obstakel. Een centraal depot brengt te veel transport met zich mee. Eén deelnemer vindt dat het de registratie en de bestudering van de voorwerpen verhindert. In principe zou de collectie wel al geregistreerd moeten zijn, voordat zij in een gemeenschappelijk depot zou worden geplaatst.

Meerdere deelnemers vragen zich af hoe een gemeenschappelijke depotwerking vorm gegeven kan worden. Men wijst op de diversiteit van de instellingen en van de

erfgoedsoorten. Men meent dat er reeds grondige hervormingen zullen moeten worden doorgevoerd om een gemeenschappelijke depotwerking te realiseren. Daarbij attendeert men ook op de verschillende werkwijzen die er zijn binnen de talrijke organisaties (ten dele als gevolg van de diverse erfgoedcategorieën).

Men heeft eveneens bezwaren op een praktisch niveau. Uit meerdere reacties blijkt dat men niet goed weet waar men het geld of het personeel nog moet vinden om te kunnen participeren. Men vreest dan ook dat het een te grote inspanning zal zijn om mee op de kar te springen. Er leeft daarenboven de vraag hoe men zal definiëren wie wat toekomt. Dit geeft er blijk van dat sommige instellingen toch graag een indeling maken van eigendommen. Het is echter onduidelijk of men zich hier zorgen maakt over de collecties, of over de infrastructuur en het materiaal van het samenwerkingsverband.

Het facet van controle is ook belangrijk. Meerdere respondenten gaven dit aan als de belangrijkste reden om niet te participeren: men wil volledige controle behouden. Eén van de deelnemers antwoordde dat men voornamelijk wenst dat alleen de eigen medewerkers aan de collecties kunnen geraken. Men vreest dus dat ook andere organisaties toegang verkrijgen tot de gemeenschappelijke collecties.

Een andere reden waarom men liever nog niet deelneemt, is dat men het werk binnen de eigen organisatie eerst wil in orde brengen. Men concentreert zich dus liever op de eigen instelling, vooraleer samen te werken.

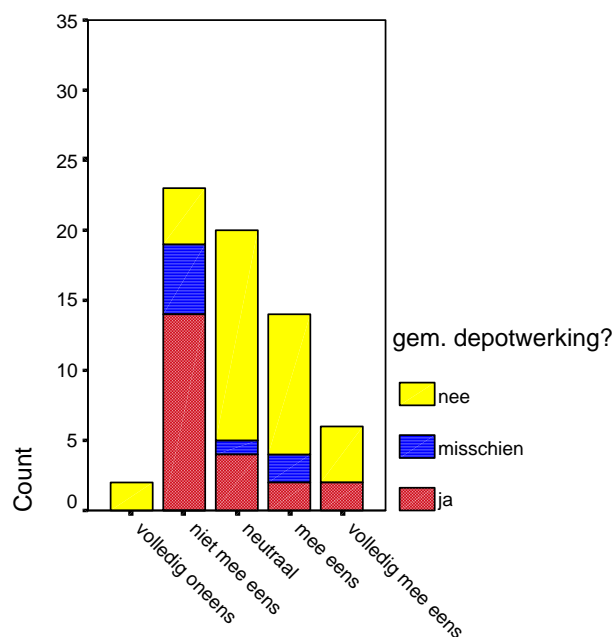
Tenslotte is er nog één van de organisaties die meent dat de bewaring van collecties niet tot haar opdracht hoort. Een aantal anderen zegt gewoon geen interesse te hebben of zegt dat samenwerking op vlak van behoud en beheer niet aan de orde is.

2.B.2. Redenen die instellingen tegen houden om deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking

In een eerste stelling werd geponeerd dat de eigen organisatie zelf over een goede dienst behoud en beheer beschikt. Op zich hoeft dit geen aanleiding te zijn om niet deel te nemen. Toch wordt het soms aangevoerd als reden. Het ontbreken van een goed werkende dienst is daarentegen een goede aanleiding om een gemeenschappelijke depotwerking wel nodig te vinden.

Uit de reacties blijkt dat bijna één derde dit een goed argument vindt om weigerachtig te staan tegenover een samenwerkingsverband. Ongeveer twee vijfde vindt dit alsnog geen goed motief. De groep die een gemeenschappelijke depotwerking wel wenselijk vindt, is sterk vertegenwoordigd binnen de antwoordcategorie “niet mee eens”. Binnen deze categorie bevinden zich alle OCMW's evenals heel wat musea.

Men heeft zelf een goede dienst behoud en beheer

zelf een goede dienst behoud en beheer * gemeenschappelijke depotwerking gewenst: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	65	87,8%	9	12,2%	74	100,0%

S. De Ruysser

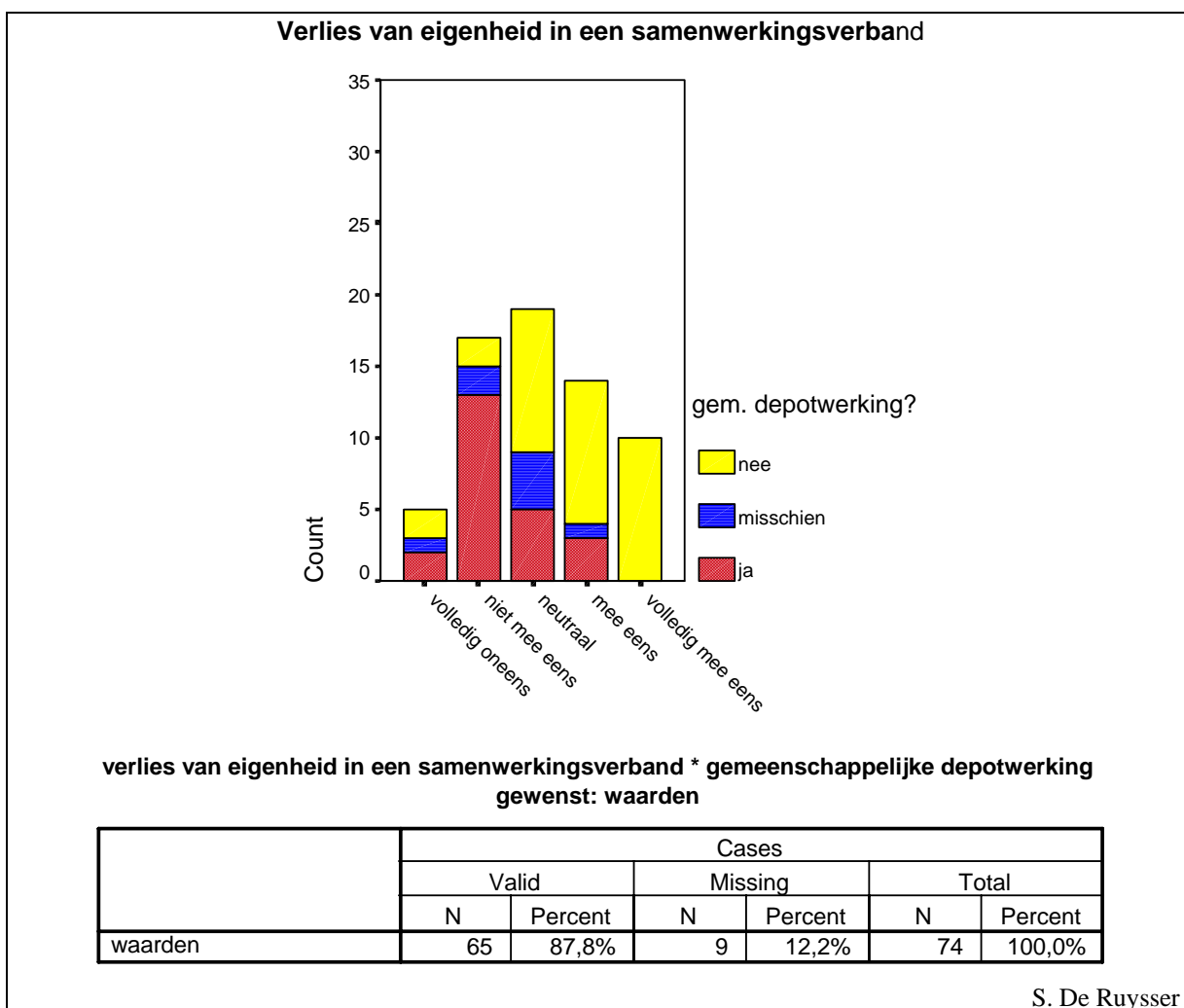
De stelling dat samenwerken onnodig is omdat de eigen collectie in prima conditie verkeert, werd door de groep die de gemeenschappelijke depotwerking onwenselijk vindt neutraal tot positief onthaald. De organisaties die een samenwerking wel interessant vinden, kruisten vooral “niet mee eens” aan. Zij vinden dit dus geen goed argument om samenwerkingsverbanden uit de weg te gaan. De archieven en musea zijn in deze laatste groep sterk vertegenwoordigd. In zijn totaliteit stond 45,3% van de deelnemers afwijzend tegenover de stelling. Zo’n 31,3% antwoordde “neutraal”.

Men ervaart een mogelijk verlies aan controle over de eigen collecties als een belangrijk argument om niet deel te nemen aan een samenwerking op vlak van depotwerking. Meer dan 60% van de respondenten geven aan dat dit hen mogelijk zou tegenhouden. Voor de instellingen die een depotwerking niet wenselijk achten, is deze reden van groot belang. Ook voor de organisaties die een samenwerkingsverband (eventueel) voorstaan, is de stelling niet zonder betekenis. De deelnemers die de controle over de collecties een minder gegrond argument vinden, zijn te vinden in de groep die een gemeenschappelijke depotwerking eventueel wel zien zitten. De verschillende instellingen zijn gelijkelijk verdeeld onder alle antwoordcategorieën.

De band die bestaat tussen de organisatie en de collectie wordt aangevoeld als een hindernis om een samenwerkingsverband aan te gaan. Maar liefst twee derde van de respondenten die deze vraag beantwoordden, blijkt zich te kunnen vinden in de stelling. De helft van de musea vulde in dat ze het eens waren met de uitspraak. Bij de archieven kruisten 66,7% “volledig mee eens” aan. De districten nemen een eerder neutrale houding aan. De OCMW’s ervaren de relatie tussen de erfgoedverzamelingen en hun centra ook als

een reden om nog eens na te denken over een samenwerking. De kerken zijn vertegenwoordigd in alle antwoordmogelijkheden.

Onder de deelnemende instellingen blijkt er toch zo'n 36,9% ongerust te zijn over een verlies van eigenheid van de eigen organisatie in een samenwerkingsverband rond depots en depotwerking. Met name de groep die niet te vinden is voor een gemeenschappelijke depotwerking herkent zich in de stelling. Wanneer men de vertegenwoordiging van de verschillende types instellingen bekijkt, blijken voornamelijk de kerkfabrieken hier moeilijkheden te ondervinden, gevolgd door de archieven. Het is opmerkelijk dat men zich meer kan vinden in de stelling dat de organisatie zijn eigenheid zou verliezen, dan in de uitspraak dat de unieke band tussen de organisatie en de collectie zou bedreigd worden.

De versnippering van de collecties wordt algemeen genomen bekeken als een factor waarmee rekening moet worden gehouden. De groep die een depotwerking voorstaat, ervaart een eventuele versnippering niet als een doorslaggevend bezwaar. Zij die een samenwerkingsverband rond depotwerking niet nodig achten, vinden dit echter wel een belangrijk argument. Ongeveer 23,4% staat neutraal tegenover de geponeerde stelling; 46,9% vindt er zich gedeeltelijk tot helemaal in, 29,7% is het eerder tot volledig oneens met de uitspraak. Het zijn de kerkfabrieken, musea, archieven en OCMW's die zich bekommeren om een eventuele versnippering.

Uit de reacties blijkt dat men doorgaans niet zo veel twijfelt over onduidelijkheden over de eigendomsrechten. In principe zorgen samenwerkingsverbanden op vlak van behoud en beheer niet voor verschuivingen binnen deze eigendomsrechten. Dit laatste is slechts een optie voor een sterker afgelijnd collectiebeleid. Dit gaat echter een stap verder dan een samenwerken rond depotwerking. Van de respondenten staat 38,1% er neutraal tegenover en ziet 33,3% hier geen grote bezwaren.

De volgende stelling ging ervan uit dat samenwerken te veel geld kost. Meer dan 46% van de deelnemers staat hier niet negatief, noch positief tegenover. Zo'n 35,4% antwoordde "niet mee eens" of "volledig oneens". Voor 7,7% gelden financiële overwegingen toch als een argument om niet deel te nemen. De verdeling van de antwoorden onder de verschillende soorten organisaties gaat ongeveer gelijk op. Alleen de musea zijn meer vertegenwoordigd in de antwoordcategorie "niet mee eens".

Het argument dat er organisaties zijn waar men liever niet mee werkt, telt voor de meesten niet mee. 45,3% van de deelnemers die de vraag beantwoordden staan neutraal tegenover de uitspraak, 28,1% is het niet eens en 12,5% is het absoluut oneens. Onder de verschillende types instellingen, zijn het vooral de musea die toch liever niet met eender wie willen samenwerken.

Tenslotte werd er ook gepeild of de afstand een moeilijk overbrugbaar element zou zijn bij een eventueel gemeenschappelijk depot. Circa 48,3% van de antwoorden gaven een neutrale houding weer. 20,7% zou het toch wat moeilijk hebben met een afstand tussen de organisatie en het depot. 19,0% van de reacties duiden erop dat een fysieke afstand een belangrijk bezwaar zou kunnen vormen. Het zijn voornamelijk de organisaties die een gemeenschappelijke depotwerking als niet wenselijk aangaven, die problemen zouden hebben met een deel van de collectie die fysiek verwijderd is van de eigen instelling. De deelnemers die een samenwerkingsverband als (mogelijk) wenselijk ervaren, duiden "neutraal" tot "niet mee eens" aan. Musea, kerkfabrieken en archieven zouden dit eventueel als argument aanvoeren om niet deel te nemen aan een samenwerking rond erfgoeddepots.

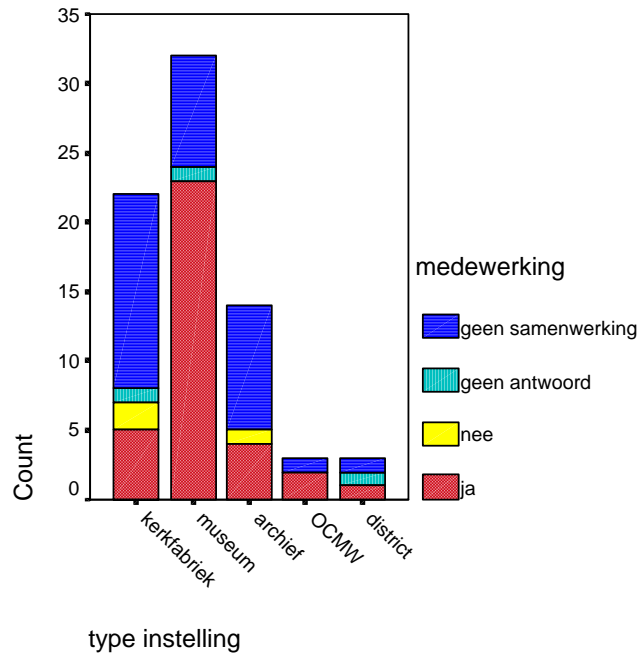
De vraag gaf de mogelijkheid om nog extra redenen op te geven die men mogelijk als obstakel bekijkt voor een samenwerking rond depots en depotwerking. Hierin werd aangegeven dat men zich zorgen baart om de toegang van de eigen collecties voor medewerkers van andere instellingen. Verder stelt men zich vragen omtrent de financiering van het project. Een bijkomend bezwaar voor één van de respondenten was dat een dergelijk samenwerkingsproject te veel administratieve procedures met zich mee zou brengen, wat voor een extra tijdsinvestering zorgt. Voor een kleine tot middelgrote organisatie kan deze tijd ook aan andere zaken worden gewijd.

Wil men zelf medewerking verlenen aan een samenwerkingsverband?

In principe mochten de deelnemers die een gemeenschappelijke depotwerking ongewenst vonden deze en de volgende vragen overslaan. Sommigen hebben ervoor gekozen om (een deel van) de rest van de vragenlijst toch te beantwoorden. Hierdoor bestaat er een variatie in het aantal antwoorden.

Het merendeel van de respondenten die een gemeenschappelijke depotwerking (eventueel) een interessante mogelijkheid vonden, wilden ook best de medewerking verlenen aan dit samenwerkingsverband. Deze groep maakt 47,3% uit van alle deelnemers, en 85,4% van de participanten die de overige vragen van de enquête verder beantwoordden. Drie respondenten gaven geen antwoord.

Medewerking aan een gemeenschappelijke depotwerking

type instelling * medewerking aan een gemeenschappelijke depotwerking: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	74	100,0%	0	,0%	74	100,0%

S. De Ruysser

De redenen om al dan niet zelf de medewerking te verlenen lopen grotendeels gelijk op met de argumenten voor een gemeenschappelijke depotwerking. Men meent dat een samenwerkingsverband een kans biedt om de huidige toestand te verbeteren. Men wil komen tot een betere bewaring en beheer van de collecties. Dit kan door een uitwisseling van kennis en ervaring. Hierbij staat een goede onderlinge communicatie centraal. Daarnaast wil men ook komen tot een betere coördinatie. Men denkt dan in eerste plaats aan een bundeling van kennis. Ook op vlak van infrastructuur, een efficiënt gebruik van personeel en van financiële middelen ziet men mogelijke oplossingen. Eén van de respondenten wijst ook op het belang van de externe relaties: in een samenwerkingsverband kan men eenduidiger een betere publieke dienstverlening aanbieden.

Een aantal deelnemers verwijst ook hier naar een aantal tekorten die men momenteel ervaart. Zo wordt aangestipt dat men wel wil samenwerken indien de budgetten en de tijd dit toelaten. Er wordt eveneens de vraag gesteld of een samenwerkingsverband wettelijk gezien wel kan. Toch ziet men goed in dat een eigen inbreng van prioritair belang is bij een samenwerking. Binnen een gemeenschappelijke depotwerking, kan men alleen verantwoordelijkheid opnemen voor de eigen collecties, mits inspraak.

De redenen om niet deel te nemen, zijn doorgaans eerder praktisch van aard. De collecties moeten ter plaatse kunnen blijven omwille van de raadpleegbaarheid of het gebruik van de voorwerpen. Een andere deelnemer geeft aan dat men geen beroep wil doen op een eventueel depot omdat de collecties al bewaard worden door enkele andere instellingen. Meer algemeen, op een organisatorisch vlak, vreest men dat men te veel tijd en geld zal moeten investeren.

2.B.3. Functies van een gemeenschappelijke depotwerking

Een gemeenschappelijke depotwerking hoeft zich niet te beperken tot een depot alleen. Het is best mogelijk dat een aantal erfgoedactoren geen behoefte voelen om (delen van) de collecties onder te brengen in een gemeenschappelijke bewaarplaats. Uiteindelijk is voor velen een depot niet de ultieme oplossing: het is minstens even belangrijk een goede bewaring te verzekeren bij de erfgoedinstellingen zelf. Dit blijkt ook uit de antwoorden.

Functies van een gemeenschappelijke depotwerking versus type instelling

	kerkfabriek	museum	archief	OCMW	district	total
gemeenschappelijk depot	5	14	1	1	0	21 53,8
transitorium	1	10	1	2	1	15 38,5
adviesverstrekking over conservatie	3	21	3	2	0	29 74,4
adviesverstrekking over collectiebeleid	2	11	1	1	0	15 38,5
werkgroep registratie	0	8	1	2	0	11 28,2
restauratieatelier(s)	1	18	4	2	1	26 66,7
transportteam	1	17	1	1	0	20 51,3
documentatiecentrum	1	11	2	2	0	16 41,0
wetenschappelijk onderzoek	1	9	1	1	0	12 30,8
werkgroep digitale ontsluiting	1	8	5	2	1	17 43,6
communicatie over behoud en beheer	2	12	2	2	1	19 48,7
educatie over behoud en beheer	2	13	2	2	0	19 48,7
andere	0	2	0	0	0	2 5,1
total	7 17,9	24 61,5	5 12,8	2 5,1	1 2,6	39 100,0

Percents and totals based on respondents
35 missing cases; 39 valid cases

S. De Ruysser

In eerste instantie wenst men advies te verkrijgen inzake conservatie. Daarnaast wil men best beroep doen op één of meerdere restauratieateliers. Een gemeenschappelijk depot komt op de derde plaats.

Afgezien van de districten, staat adviesverstrekking over conservatie boven aan het verlanglijstje. De spreiding van wensen over de verschillende types instellingen is echter anders. Bij de kerkfabrieken gaat de interesse voornamelijk uit naar het gemeenschappelijke depot. Bij de musea is er belangstelling voor restauratieateliers en het transportteam. Ook het gemeenschappelijke depot vindt men interessant, alsook een dienst die werkt rond educatie over behoud en beheer van collecties. Bij de archieven liggen de prioriteiten voornamelijk bij restauratieateliers en een werkgroep rond digitale ontsluiting. Bij de

OCMW's is er onder meer belangstelling voor een werkgroep rond registratie, restauratieateliers, documentatie en publieksprojecten. Dit laatste interesseert de districten ook wel, evenals restauratieateliers en een tijdelijke opslagplaats voor collectiestukken.

De categorie "andere" werd door twee deelnemers ingevuld. Eén schreef: personeel voor het beheer van de depots. Een andere respondent gaf te kennen dat technische ondersteuning voor de preventieve conservatie en de beveiliging van de depots en instellingen ook een interessant parcours zou zijn.

2.B.4. Collectiebeleid van een depotwerking

De vraag werd gesteld op welke manier een samenwerkingsverband te werk zou moeten gaan. Men kan hier bijvoorbeeld denken aan een organisatie die zich ten volle toelegt op het behoud en het beheer van het kerkelijk patrimonium. Anderzijds kan ook een welbepaalde overheid ervoor zorgen dat alle erfgoedinstellingen onder haar bevoegdheid beroep kunnen doen op een centrale dienst voor depotwerking. Of is het interessanter geen onderscheid te maken tussen collecties en types organisaties?

Uit de resultaten blijkt dat men voornamelijk de piste om rond materiaalsoorten te werken aantrekkelijk vindt. Ook per erfgoedcategorie of per inrichtende overheid ziet men een depotwerking mogelijk. Men gaat dus bij voorkeur uit van een objectgerichte werking.

Men moet oppassen bij het interpreteren van de gegeven antwoorden. Onder de categorie "andere" vulde één van de deelnemers in dat men ook per collectie kon werken, "indien de collectie als geheel geschonken werd". Dit antwoord getuigt van enige verwarring over de term "collectiebeleid". Mogelijk zijn (een aantal van) de instellingen uitgegaan van een gemeenschappelijk depot, in plaats van een gemeenschappelijke depotwerking. Deze laatste is meer omvattend (zie ook functies). Het lijkt bijvoorbeeld logisch om de adviesverstrekking rond conservatie of restauratieateliers rond materiaalcategorieën uit te bouwen. De keuze voor het collectiebeleid van het depot op zich staat daar tot op zekere hoogte los van. De vraag werd echter gesteld naar de bredere depotwerking.

Welk collectiebeleid wordt er gevoerd?			
	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
heterogene collecties	2	4,7	6,1
per materiaalsoort	18	41,9	54,5
per erfgoedcategorie	12	27,9	36,4
per inrichtende overheid	8	18,6	24,2
per thema	3	7,0	9,1
andere	1	2,3	3,0
Total responses	44	100,0	133,3
41 missing cases; 33 valid cases			

S. De Ruysser

De musea blijken voornamelijk per materiaalsoort te willen werken. Ook per erfgoedcategorie of per inrichtende overheid ziet men een samenwerking zitten. De archieven vinden dit ook een interessante mogelijkheid, maar ook een thematische werking spreekt aan. De kerkfabrieken geven aan dat een collectiebeleid per erfgoedcategorie of per inrichtende overheid het meest aanspreekt. De OCMW's kruisten vooral "per erfgoedcategorie" aan. De districten werken het liefst per inrichtende overheid.

2.B.5. Een gemeenschappelijk depot

Indien er een gemeenschappelijk depot zou komen, is het van belang te weten welke soorten materiaal men hier zou onderbrengen. Uit de antwoorden blijkt dat er men voornamelijk schilderijen in wil onder brengen. Andere categorieën eventueel bestemd voor gemeenschappelijke opslag zijn metalen objecten, textiel en stenen voorwerpen.

Materialen in het gemeenschappelijk depot			
	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
papier en perkament	6	4,4	18,2
boekbanden	4	2,9	12,1
foto's	5	3,6	15,2
audiovisueel materiaal	9	6,6	27,3
textiel	11	8,0	33,3
kostuums	6	4,4	18,2
hout	10	7,3	30,3
schilderijen	17	12,4	51,5
gepolychromeerde objecten	6	4,4	18,2
keramiek	8	5,8	24,2
glas	6	4,4	18,2
steen	11	8,0	33,3
metalen	13	9,5	39,4
andere organische materialen	7	5,1	21,2
plastic en rubber	7	5,1	21,2
composiet	6	4,4	18,2
andere materialen	5	3,6	15,2
Total responses	137	100,0	415,2
41 missing cases; 33 valid cases			

S. De Ruysser

Per type instelling bekeken, blijken de musea wel voor alle soorten materialen een beroep te willen doen op het depot. Uitschieters zijn voornamelijk metalen voorwerpen, gevolgd door schilderijen, houten objecten en stenen voorwerpen. De kerkfabrieken blijken voornamelijk geïnteresseerd in depotruimtes voor textiel en schilderijen. De archieven willen wel audiovisueel materiaal en schilderijen in een gemeenschappelijk depot herbergen. Papier, perkament, boekbanden en foto's houdt men liever ter plaatse. De OCMW's zouden er textilia en ook schilderijen onderbrengen. Dit is eveneens het geval voor het deelnemend district, dat er ook keramiek en stenen voorwerpen zou willen bewaren.

Materialen in een gemeenschappelijk depot versus type instelling

	kerkfabriek	museum	archieff	OCMW	district	total
papier en perkament	0	6	0	0	0	6 18,2
boekbanden	0	4	0	0	0	4 12,1
foto's	0	5	0	0	0	5 15,2
audiovisueel materiaal	0	6	3	0	0	9 27,3
textiel	2	7	0	1	1	11 33,3
kostuums	0	6	0	0	0	6 18,2
hout	1	9	0	0	0	10 30,3
schilderijen	2	10	2	2	1	17 51,5
gepolychromeerde objecten	0	6	0	0	0	6 18,2
keramiek	0	7	0	0	1	8 24,2
glas	1	5	0	0	0	6 18,2
steen	1	9	0	0	1	11 33,3
metalen	1	12	0	0	0	13 39,4
andere organische objecten	1	0	6	0	0	7 21,2
plastic en rubber	0	7	0	0	0	7 21,2
composiet	0	6	0	0	0	8 18,2
andere materialen	0	5	0	0	0	5 15,2
total	3 9,1	21 63,6	6 18,2	2 6,1	1 3,0	33 100,0

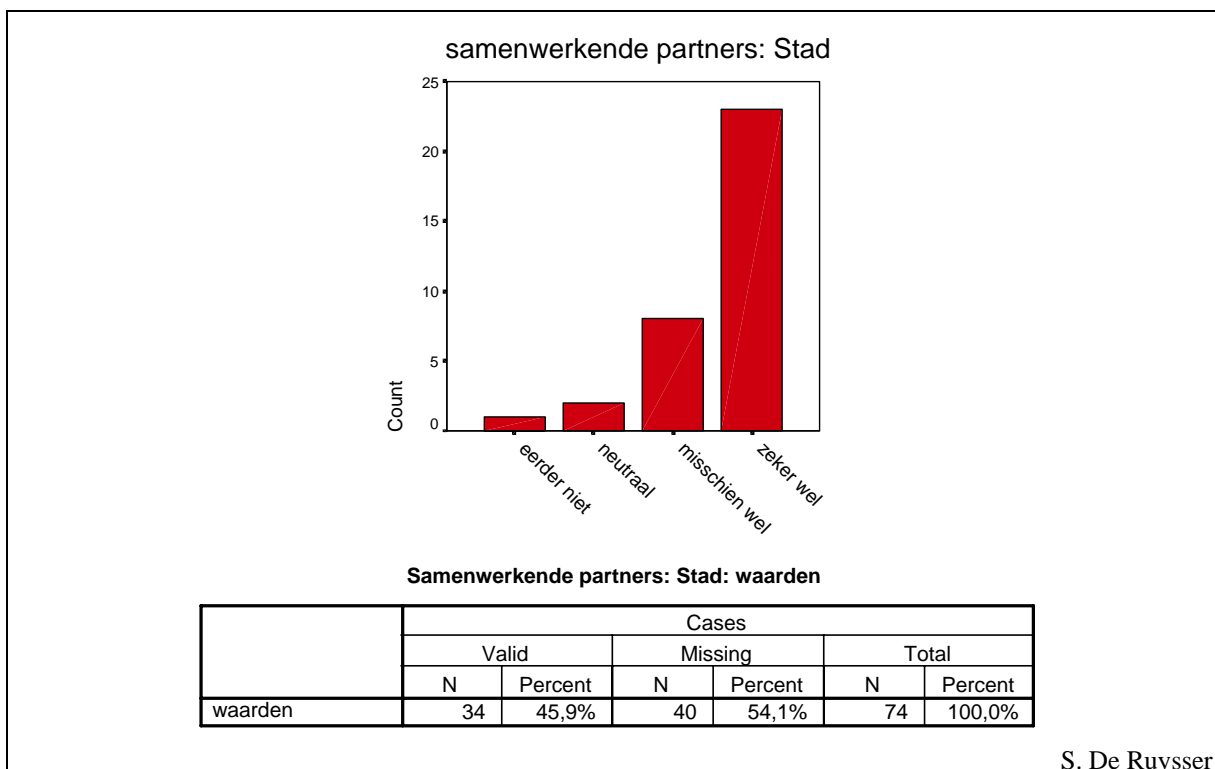
Percents and totals based on respondents
41 missing cases; 33 valid cases

S. De Ruysser

Achtendertig deelnemers antwoordden op de vraag op welke basis men stukken zou plaatsen in het depot. Hiervan gaf 34,2% te kennen er permanent voorwerpen te plaatsen. 26,3% zou er maar tijdelijk collectiestukken herbergen. 21,1% wil geen beroep doen op het gemeenschappelijk depot. De overige groep weet nog niet zeker of men gebruik zou maken van de depotruimtes. Voornamelijk musea en kerkfabrieken zouden op permanente basis een eventueel depot willen gebruiken. Archieven, districten en OCMW's zouden -indien zij willen steunen op een gemeenschappelijke depot- de ruimtes eerder aanwenden als tijdelijk onderkomen voor collectiestukken.

2.B.6. Samenwerking met overheden

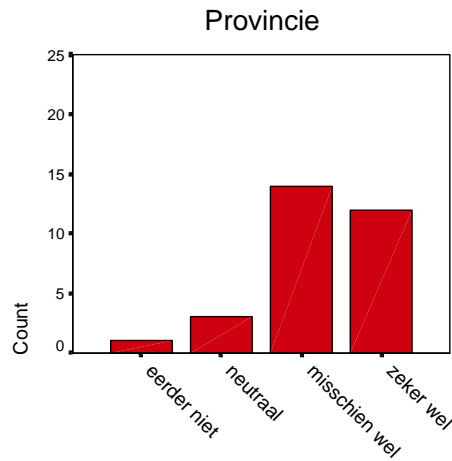
Er werd gepeild of men wilde samenwerken met bepaalde overheden aan een gemeenschappelijke depotwerking. Voornamelijk met de lokale stedelijke overheid ziet men een samenwerkingsverband rond depots en depotwerking wel zitten. 67,6% van de deelnemers is zeer positief over de stad als partner, 23,5% is gematigd positief. De reacties gaan ongeveer gelijk op voor alle types instellingen.

Over een samenwerking met de provincies is men minder zeker. Men staat er evenwel niet negatief tegenover. 40,0% van de participanten die deze vraag beantwoordden, is ervan overtuigd wel te willen samenwerken met de provincie. 46,7% is mogelijk geïnteresseerd in een samenwerkingsverband met deze overheid. In deze antwoordcategorie is er een spreiding van alle types instellingen. Voornamelijk de musea en kerkfabrieken zien voordelen in een coöperatie met de provincie.

Over de Vlaamse Gemeenschap zijn de antwoorden gematigd tot positief. Het percentage van instellingen dat zeker met de Vlaamse overheid wil samenwerken (48,3%) is groter dan dit van de provincie. Anderzijds zijn er ook meer deelnemers die een neutrale houding aannemen tegenover de Vlaamse Gemeenschap. Het zijn vooral de musea en de archieven die een samenwerking met de Vlaamse overheid gunstig gezind zijn.

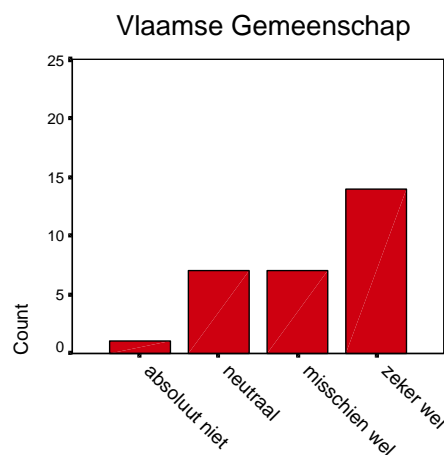
samenwerkende partners:

Samenwerkende partners: Provincie: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	30	40,5%	44	59,5%	74	100,0%

samenwerkende partners:

Samenwerkende partners: Vlaamse Gemeenschap: waarden

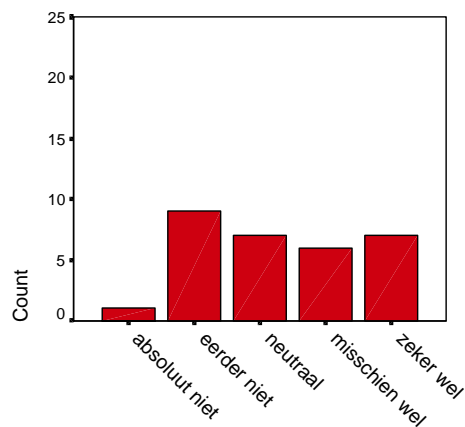
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	29	39,2%	45	60,8%	74	100,0%

S. De Ruysser

Wat betreft de kerkfabrieken zijn de meningen nog wat meer verdeeld. 43,3% van de respondenten staat matig tot volledig positief tegenover een samenwerkingsverband met de kerkfabrieken. Voornamelijk de archieven en de kerkfabrieken zijn overtuigd van de positieve waarde van deze samenwerking. 23,3% antwoordde dat men samenwerken met de kerkfabrieken niet positief, noch negatief vindt. 30,3% werkt echter liever niet met deze instanties samen.

samenwerkende partners:

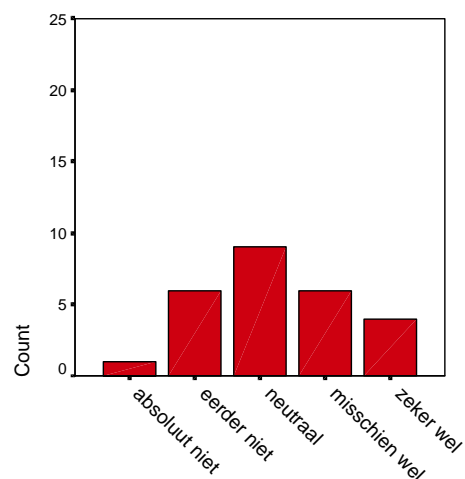
kerkfabriek

Samenwerkende partners: kerkfabriek: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	30	40,5%	44	59,5%	74	100,0%

samenwerkende partners: OCMW

Samenwerkende partners: OCMW: waarden

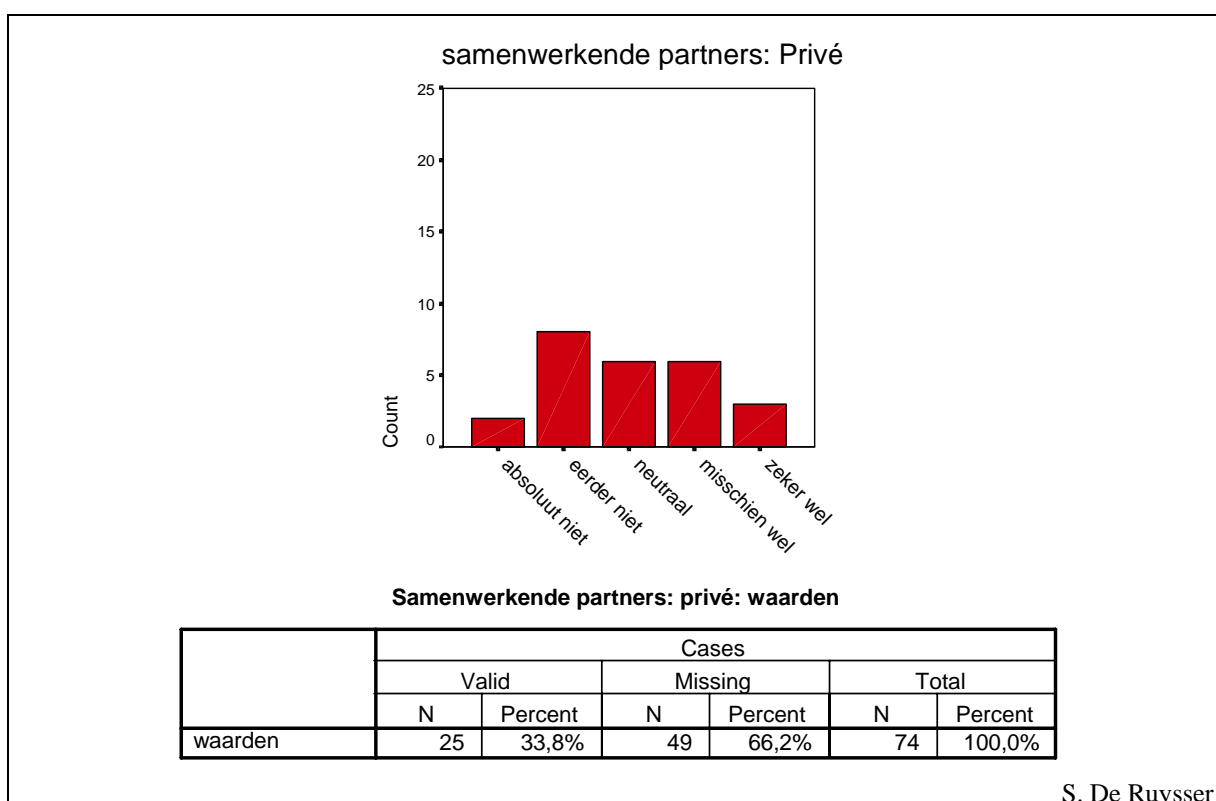
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	26	35,1%	48	64,9%	74	100,0%

S. De Ruysser

Over de OCMW's zijn de meningen wat verdeeld. Het grootste percentage vindt men terug onder de antwoordcategorie "neutraal". 23,5% antwoordde eerder niet te willen samenwerken, maar evenveel deelnemers vulden in dat men een samenwerking misschien wel mogelijk acht. Toch zo'n 15,4% zegt wel met de OCMW's te willen samenwerken. De positieve antwoorden zijn voornamelijk te vinden bij de OCMW's zelf (ofschoon er ook één "neutraal" aankruiste), de archieven en de musea. De districten staan ook niet afwijzend tegenover deze idee.

Men is niet overmatig enthousiast over een mogelijke samenwerking met de private sector. Toch verwerpt men de idee niet volledig. 32,0% geeft te kennen eerder niet met privé instellingen te willen samenwerken. 24,0% staat eerder neutraal over een dergelijk samenwerkingsverband. Nog eens 24,0% zegt mogelijk geïnteresseerd te zijn. 12,0% kan zich wel vinden in een samenwerking met de private sector. Het zijn voornamelijk enkele archieven en musea die een positieve houding aannemen. Er zijn echter even goed een aantal musea, archieven en districten die een samenwerking met privé organisaties eerder niet zien zitten.

Eén van de organisaties gaf aan dat men eventueel ook met een federale instelling wenste samen te werken. Het ging dan meer bepaald om het Rijksarchief. Voor heel wat culturele actoren gaat momenteel al een samenwerkingsverband op met afdelingen van het Rijksarchief.

2.B.7. Initiatiefnemer

De organisaties konden aangeven van wie men het initiatief verwacht. In eerste instantie wordt de stad aangeduid. De provincie als trekker van het project lijkt eveneens aantrekkelijk, net zoals een groep van erfgoedorganisaties ressorterende onder meerdere overheden.

De stad als initiatiefnemer is een interessante optie voor respondenten uit alle types van instellingen. De provincie wordt vooral door de archieven en kerkfabrieken gewaardeerd. De Vlaamse Gemeenschap lijkt een goede initiatiefnemer voor een aantal musea en kerkfabrieken. Om samen met meerdere erfgoedorganisaties, die onder meerdere overheden vallen, een depotwerking op te starten, is vooral voor musea een attractief idee.

Van wie moet het initiatief voor een gemeenschappelijke depotwerking komen?

	Count	Pct of Responses	Pct of Cases
eigen organisatie	3	5,1	8,1
meerdere erfgoedorganisaties: 1 overheid	5	8,5	13,5
meerdere erfgoedorganisaties: meer overheden	11	18,6	29,7
stad	14	23,7	37,8
provincie	11	18,6	29,7
Vlaamse Gemeenschap	9	15,3	24,3
kerkfabriek	2	3,4	5,4
verschillende overheden	3	5,1	8,1
privé	1	1,7	2,7
Total responses	59	100,0	159,5

37 missing cases; 37 valid cases

S. De Ruysser

2.B.8. Verdeling van beleid en beheer

De respondenten werden gevraagd waar beslissingen inzake behoud en beheer het beste worden genomen in een samenwerkingsverband. 36,1% van de antwoorden wijzen in de richting van een behoud van de beleids- en beheersaspecten binnen de eigen organisatie. 16,7% zou een beperkt aantal aspecten van beleid en beheer bij de gemeenschappelijke depotwerking kunnen leggen. Evenveel stemmen gaan op om alleen een aantal beheersaspecten over te laten aan het samenwerkingsverband. Men is er het minste voor te vinden om het beleid omtrent behoud en beheer over te laten aan de gemeenschappelijke organisatie.

Voornamelijk binnen de groep van musea zijn de meningen verdeeld onder de verschillende antwoordcategorieën. De voorkeur gaat echter nog steeds uit naar behoud en beheer binnen de eigen instelling, of aspecten van het beheer die door een gemeenschappelijke organisatie zouden worden verzorgd. Er zijn toch nog twee van de musea die het denkbaar vinden dat het volledige beheer en beleid bij de gemeenschappelijke depotwerking zou komen te liggen. Bij de kerkfabrieken bestaat er een sterkere stroming om het beleid bij een samenwerkingsverband onder te brengen. Daarnaast zijn er enkele andere kerkfabrieken die zelf het beleid en beheer in handen willen houden. De archieven behouden eveneens liever de controle. Zij willen hooguit een aantal aspecten van beleid, en liever nog van beheer uit handen geven.

Eén van de respondenten vulde een bijkomend antwoord in. Er werd aangegeven dat het interessant zou zijn het volledige beleid bij de eigen organisatie te houden. Het volledige beheer van de collecties zou dan bij de gemeenschappelijke depotwerking komen te liggen.

Er werd de deelnemers gevraagd om op een as aan te geven in welke mate men zou willen samen werken. Aan de ene zijde stond een complete externe sturing, aan de andere pool was louter overleg geplaatst. Het grootste percentage (23,5%) werd behaald door het middelpunt van de lijn. Dat wil zeggen dat men voor een gemeenschappelijke depotwerking een samenwerking wenst die niet volledig extern wordt opgelegd, maar toch ook meer wil dan een vrijblijvend overleg. De tweede antwoordmogelijkheid die vaak werd aangekruist (17,6%) is dat men de samenwerking wil beperken tot overleg. 38,2% kruist een plaatsje aan op de as tussen het middelpunt en “alleen overleg”. Dit houdt in dat er nog zo’n 20,6% neigt naar externe sturing. Toch is het duidelijk dat een volledige externe leiding niet is gewenst.

De musea antwoordden het meest gevarieerd. Er bestaat een lichte voorkeur voor het middelpunt van de as. De meeste archieven hebben liever een zo groot mogelijke controle en houden het op overleg. De OCMW's zoeken doorgaans het midden tussen overleg en externe sturing. Bij de districten prefereert men veeleer de overlegstructuur.

beslissingen inzake behoud en beheer					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	beleid & beheer bij eigen organisatie	13	17,6	35,1	35,1
	beleid & beheer bij gem. depotwerking	4	5,4	10,8	45,9
	beleid bij gem. depotwerking	3	4,1	8,1	54,1
	aspecten beleid bij gem. depotwerking	4	5,4	10,8	64,9
	aspecten beheer bij gem. depotwerking	6	8,1	16,2	81,1
	aspecten beleid & beheer bij gem. depotwerking	6	8,1	16,2	97,3
	ander antwoord	1	1,4	2,7	100,0
	Total	37	50,0	100,0	
Missing	geen samenwerking	32	43,2		
	geen antwoord	5	6,8		
	Total	37	50,0		
Total		74	100,0		

S. De Ruysser

Men kan de resultaten van beide vragen over elkaar leggen. Hieruit blijkt dat ofschoon er heel wat respondenten antwoordden dat men een preferentie heeft voor beleid en beheer bij de eigen organisatie, er toch een aantal het middelpunt van de as aankruisten. De organisaties die het behoud en het beheer bij de gemeenschappelijke depotwerking leggen, hebben alsnog geen voorkeur voor een volledige externe sturing. Zij die aspecten van beheer, of aspecten van beheer en beleid aan de gemeenschappelijke depotwerking zouden laten, antwoordden meestal wel om en bij het middelpunt van de as.

2.B.9. Waardering van een aantal aspecten binnen een samenwerking

In een bijkomende vraag werd naar enkele aandachtspunten binnen een gemeenschappelijke organisatie gepeild. De deelnemers werd gevraagd aan te geven in welke mate men deze punten belangrijk vindt.

Reeds uit de voorgaande vragen bleek dat men eigen inspraak zeer belangrijk vindt. Dit wordt hier nogmaals duidelijk gemaakt. Maar liefst 66,7% van de deelnemers die deze vraag beantwoordden schatten eigen inspraak als zeer belangrijk in. 28,2% vindt dit belangrijk. Er is niemand die vindt dat dit aspect onbelangrijk is.

Een goede verdeling van verantwoordelijkheden is voor het merendeel van de instellingen eveneens van belang. Toch krijgt het niet zo'n grote prioriteit als de eigen inspraak. 31,6% kruiste "zeer belangrijk" aan, en 55,3% deed dit voor "belangrijk". Voor de helft van de kerkfabrieken weegt een verdeling van verantwoordelijkheden minder door.

Een goede financiële verdeling ligt velen aan het hart. 55,3% vindt dit zeer belangrijk, 32,6% duidde "belangrijk" aan. De resterende respondenten antwoordden dat zij neutraal stonden ten overstaan van de verdeling van kosten en winsten.

Doorgaans vindt men goede communicatie tussen de erfgoedverzamelaars gewichtig (39,5%) tot zeer gewichtig (44,7%). Alle types instellingen, uitgezonderd enkele kerkfabrieken, zien het nut in van een goede onderlinge communicatie. Het belang dat er wordt aan gesteld, bleek ook reeds eerder uit de antwoorden op de vraag waarom een samenwerkingsverband wenselijk is. Meerdere deelnemers repliceerden dat er aldus een betere uitwisseling van ervaringen en expertise mogelijk is.

Na het mondeling uitwisselen van gegevens, zou een volgende stap een dienstverlening kunnen zijn. Hiervoor lijken de organisaties minder belangstelling te koesteren. Nog maar 22,2% kruist “heel belangrijk” aan, en 63,9% doet dit voor de antwoordcategorie “belangrijk”. Wel zijn er niet langer instellingen die een dienstverlening volledig onbeduidend vinden.

Bij de vraag naar een dienstverlening aan derden verschuiven de resultaten nog iets meer. Nog slechts 7,9% vindt dit aspect van groot belang. 39,5% van de instellingen blijven het van tel vinden. 34,2% neemt een neutrale houding aan. Tot de 18,4% die dienstverlening aan derden niet van belang tot volstrekt onbelangrijk achten, behoren vooral musea en kerkfabrieken.

Een goede begeleiding voor het behoud en het beheer van collecties is voor vrijwel alle instellingen van betekenis. 42,1% meent dat dit belangrijk is, 52,6% vindt dit zeer belangrijk. Voor slechts één van de organisaties is dit aspect van een minder belang. 75,7% van de respondenten die begeleiding op dit vlak belangwekkend vinden, gaven ook aan geïnteresseerd te zijn in een dienst die advies zou verstrekken inzake behoud en beheer. De interesse is vanuit deze groep ook groot voor één of meerdere restauratieateliers (70,3%). De belangstelling voor een dienst voor adviesverstrekking inzake collectiebeleid is minder groot (40,5%).

De waarde van kennis en expertise kwam reeds aan bod bij de pro's en contra's van een gemeenschappelijke depotwerking. Men ziet deze resultaten dan ook weerspiegeld in de evaluatie van het aspect “professionalisering van de werking”. Meer dan de helft (54,5%) van de respondenten reageert met de quotatie “zeer belangrijk”. Een verdere 39,4% vindt een professionalisering belangrijk. Eén kerkfabriek en één museum vinden dit facet verwaarloosbaar.

Deze uitkomst werd naast de resultaten van de vraag naar communicatie tussen de verschillende erfgoedverzamelaars gelegd. Hieruit blijkt dat toch twee op tien van de respondenten niet verwacht dat een toename van professionaliteit uit de hoek van onderlinge communicatie zal komen. Circa zeven op tien van de instellingen waarderen beide aspecten dan weer wel op een gelijke manier.

Het bleek al eerder dat men interesse vertoont voor adviesverstrekking om tot een betere bewaring van de eigen collecties te komen. Een gemeenschappelijk depot is daarnaast ook een optie. Een cruciaal gegeven hierbij is de toegankelijkheid voor verschillende groepen. De beslissingen op dit vlak, hebben -naast conservatorische overwegingen- een weerslag op de wijze waarop een depot zal worden ingericht.

Het grootste deel van de respondenten (47,4%) geeft aan dat men de toegankelijkheid van een eventueel gemeenschappelijk depot voor de samenwerkende partners cruciaal vindt. Daarnaast is er nog een grote groep die dit ook van tel vindt. Het is ietwat vreemd om vast te stellen dat zo'n 10,5% van de instellingen de toegankelijkheid voor deelnemende organisaties niet tot geheel onbelangrijk acht. Binnen deze groep bevinden zich desalniettemin respondenten die een eventueel depot of transitorium wel zien zitten.

36,8% van de instellingen vindt het onbelangrijk tot geheel onbelangrijk het depot open te stellen voor derden. 21,0% kan hier wel het nut van inzien. De grootste groep onthoudt zich van een stellingname voor of tegen het openstellen van het depot voor derden.

Toegankelijkheid van het depot voor het grote publiek wordt niet echt als een positief gegeven beschouwd. 27,8% is er tegen gekant. 25,0% heeft er geen interesse voor. 27,8% duidde “neutraal” aan. Slechts één instelling vindt een depot dat open is voor het publiek een echt boeiend idee. Zij die de toegankelijkheid wel als een optie bekijken, zijn enkele musea, kerkfabrieken en een archief.

Eén van de organisaties vulde de aangereikte aspecten nog met één aan. Met name vond men de communicatie tussen de depotbeheerder en de instellingen zeer belangrijk. Dit is inderdaad een cruciaal gegeven. De communicatie is mede bepalend voor een (vlotte) werking van het depot en van een samenwerkingsverband dat zich zou op dit depot toeleggen.

Eén van de mogelijke doelstellingen van een gemeenschappelijke depotwerking is de aandacht van het publiek voor erfgoed vergroten. Doorgaans vindt men dit inderdaad wel van belang. Voor de meeste deelnemers is dit echter geen hoofdzaak. De meerderheid, met zo'n 52,6%, geeft aan het belangrijk te vinden. 34,2% vindt een groei van aandacht voor erfgoed zeer belangrijk. 10,5% staat neutraal tegenover dit gegeven.

Dit hoeft voor de deelnemende instellingen echter geen taak van de gemeenschappelijke depotwerking te zijn. De antwoorden van deze vraag werden gelegd naast de uitkomst van de vraag naar de functies van een samenwerkingsverband. Hierbij werd speciaal gekeken naar de mogelijkheden van een dienst voor communicatie en één voor educatie over het behoud en beheer van collecties, alsook van de werkgroep rond digitalisering en ontsluiting van collectiestukken. Hieruit blijkt dat er ongeveer een evenwicht bestaat tussen het aantal instellingen dat deze functies door het samenwerkingsverband wil laten uitvoeren, en deze die menen dat zij dit beter zelf in het takenpakket opnemen.

Men kan de uitkomst van de vraag naar vermeerdering van aandacht voor erfgoed eveneens toetsen aan het belang dat men stelt aan communicatie over de eigen activiteiten inzake behoud en beheer en deze over de gezamenlijke inspanningen. Hieruit blijkt dat de belangstelling groter is om communicatieve initiatieven over de diensten behoud en beheer op te zetten, dan om de interesse voor erfgoed op te wekken.

Ruim 63,2% vindt communicatie over de eigen activiteiten belangrijk. Dit percentage daalt naar 47,4% wanneer het over de gezamenlijke werking behoud en beheer gaat. De stemmen spreiden zich. Wanneer er 15,8% communiceren over eigen diensten als zeer belangrijk inschat, stijgt dit naar 23,7% over gezamenlijke inspanningen. De 13,2% die "neutraal" antwoordden wat betreft communicatie over behoud en beheer binnen de eigen organisatie, gaat naar 21,1% voor de activiteiten van de gezamenlijke depotwerking.

communicatie over de eigen activiteiten inzake behoud en beheer * communicatie over de gezamenlijke activiteiten inzake behoud en beheer: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	38	51,4%	36	48,6%	74	100,0%

communicatie over de eigen activiteiten inzake behoud en beheer * communicatie over de gezamenlijke activiteiten inzake behoud en beheer

Count

		communicatie over de gezamenlijke activiteiten inzake behoud en beheer				Total
		niet belangrijk	neutraal	belangrijk	heel belangrijk	
communicatie over de eigen activiteiten inzake behoud en beheer	helemaal niet belangrijk	1				1
	niet belangrijk	1		1		2
	neutraal		3	1	1	5
	belangrijk	1	5	16	2	24
	heel belangrijk				6	6
Total		3	8	18	9	38

S. De Ruysser

De organisaties reageren eerder neutraal op de vraag hoe men inspraak van de overheden in relatie tot een gemeenschappelijke depotwerking zou waarderen. 52,6% kruiste “neutraal” aan. 18,4% vindt inspraak niet tot helemaal niet van belang. Het zijn voornamelijk kerkfabrieken en musea die liever geen interferentie van overheidswege wensen.

Opvolging door de overheden vindt men iets belangrijker. Nog steeds 43,2% vindt een dergelijke opvolging positief, noch negatief. Een verdere 27,0% denkt dat dit toch van belang zou kunnen zijn. Van de gegeven antwoorden, was er 16,2% die repliceerde dat ze dit toch wel erg belangrijk vonden. Voornamelijk de OCMW's en de districten vinden een opvolging van tel. Onder de kerkfabrieken zijn er een aantal die het belang er minder van inzien.

Afgezien van de vraag of de overheden de gemeenschappelijke depotwerking moeten opvolgen, vinden vrijwel alle instellingen dat het samenwerkingsverband de aandacht van de overheden moet verscherpen op gebied van de problematiek van behoud en beheer. Zo'n 52,6% gaf aan dit belangrijk te vinden, en een bijkomende 39,5% acht dit zeer belangrijk. Slechts een paar kerkfabrieken vinden dit van mindere betekenis.

2.B.10. Redenen om deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking en / of depot

Net zoals men redenen heeft om te twijfelen over deelname aan een samenwerkingsverband inzake depotwerking, zijn er ook redenen die kunnen aanspreken en / of aanzetten. Hier worden er een aantal op een rijtje gezet.

Men gelooft dat men uit een samenwerking sterker komt dan alleen. Ongeveer één derde stelt zich neutraal op. De overigen menen dat dit een goede tot een zeer goede reden is.

Eén van de facetten van de depotwerking is een depot zelf. In hoeverre zou men hierop beroep doen om een oplossing te vinden voor een tekort aan depotruimte? Men houdt natuurlijk in gedachten dat dit niet het enige argument is om voorwerpen in een gemeenschappelijk depot te plaatsen. Er is evenwel 36,8% van de deelnemers die soelaas ziet in een gemeenschappelijk depot om een tekort aan depotruimte op te vangen. En verdere 39,5% bekijkt dit eveneens als een goede reden voor deelneming. Voor 15,8% lijkt dit geen geschikte tot een slechte motivering. Deze laatste respondenten bevinden zich voornamelijk binnen de types van archieven en musea. Zij repliceerden reeds eerder dat ze niet geïnteresseerd waren in een depot voor permanente bewaring van collectiestukken.

Een organisatie die oplossingen biedt voor conservatieproblemen waarmee men kampt wordt doorgaans als een goed argument ervaren. 77,8% van de instellingen geeft te kennen dat men dit een goede tot zeer goede reden vindt. Drie van de 36 antwoorden die binnen kwamen, allen musea, gaven er blijk van dat dit voor hen als een minder goede drijfveer doorgaat.

De uitkomst kan worden geplaatst naast de vraag naar de wenselijkheid van een dienst die zich buigt over adviesverstrekking inzake conservatie. Van de 28 respondenten die een dergelijke dienst in het samenwerkingsverband zouden willen integreren, zijn er 24 die menen dat een samenwerking die oplossingen voor conservatieproblemen kan aanreiken een goed criterium om deel te nemen is.

Meer gespecialiseerd personeel is een beweegreden om deel te nemen aan het samenwerkingsverband. 27,0% vindt dit uitermate belangrijk, 45,9% acht dit gewoon belangrijk. Toch is er nog zo'n 13,5% van de respondenten die dit facet niet erg hoog inschat. Dit zijn allen musea. Een aantal onder hen vindt een professionalisering echter wel

erg van belang. Het kan zijn dat men zelf over voldoende professionele medewerkers beschikt. Mogelijk meent men dat de professionaliteit buiten het personeel ligt.

Professionalisering van de werking * samen expertise opbouwen: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	32	43,2%	42	56,8%	74	100,0%

professionalisering van de werking * samen expertise opbouwen

Count		samen expertise opbouwen				Total
		niet mee eens	neutraal	mee eens	volledig mee eens	
professionalisering van de werking	helemaal niet belangrijk		1			1
	niet belangrijk	1				1
	belangrijk		1	9	3	13
	heel belangrijk		1	7	9	17
Total		1	3	16	12	32

S. De Ruysser

Men zou ook samen expertise kunnen opbouwen. 85,5% van de deelnemende organisaties stemt in dat dit een aanzienlijke reden zou zijn om mee te doen aan het samenwerkingsverband omtrent depotwerking. Er is niemand die dit aspect volledig onbeduidend vindt. In een eerdere vraag werd verwezen naar professionalisering van de werking als deelaspect van de organisatie. Het is opvallend dat men dit facet hoger inschat dan het samen werken aan een vermeerdering van expertise.

Deskundigheid en kennis opbouwen kan gedeeltelijk door het opvolgen van trends en mogelijkheden betreffende behoud en beheer. Men beschouwt dit als zijnde een interessante overweging, maar niet de voornaamste reden om deel te nemen. Uit 61,1% van de antwoorden komt naar voren dat men dit wel belangrijk vindt. 19,4% kruiste “neutraal” aan.

Maar liefst 94,6% van de deelnemers bekijkt het delen van ervaringen als een goed motief om te participeren aan een samenwerkingsverband. Wanneer men dit in relatie bekijkt tot het facet van onderlinge communicatie binnen een depotwerking, blijkt dat ongeveer 27,0% deze uitwisseling van ervaringen hoger inschat dan het communiceren op zich.

Hoe zit het dan met het organiseren van faciliteiten binnen een samenwerkingsverband? Hier koestert men iets minder belangstelling voor. Eén vijfde van de respondenten ziet het als een criterium om zeker wel deel te nemen en iets meer dan de helft vindt het ook een goede reden. Toch is er een 17,1% dat eerder neutraal staat tegenover de stelling. 11,4% vindt dat het veeleer geen goede reden is.

De percentages verschuiven iets meer wanneer men de vraag stelt of men geïnteresseerd zou zijn in een samenwerkingsverband wanneer men niet langer alle aspecten van behoud en beheer zelf moet organiseren. 62,2% voelt zich hierdoor aangesproken. 10,8% meent dat dit zelfs een doorslaggevend argument is. Nu is er nog maar 10,8% waarbij de verlichting van het takenpakket inzake behoud en beheer niet overtuigt.

Heel concreet liet één van de respondenten ook weten dat het aanbod voor scholing voor medewerkers behoud en beheer een goed initiatief zou zijn, dat erfgoedbeheerders en – bezitters zou kunnen motiveren om deel te nemen.

Een gemeenschappelijke werking en onderlinge communicatie zouden kunnen zorgen voor een beter zicht op de algemene toestand op vlak van behoud en beheer bij alle deelnemende erfgoedverzamelaars. Dit kan een impuls zijn voor een verdere aanpak en ontwikkeling ter verbetering van de bewaartoestand van het erfgoed. Uit 50,0% van de antwoorden blijkt dat men een globaal overzicht over de bewaartoestand bij erfgoedbezitters een goede reden vindt om deel te nemen. Een bijkomende 23,7% acht dit zelfs zeer belangrijk. Circa één tiende van de participanten denkt hier anders over: zij bekijken dit niet meteen als een goed argument om deel te nemen aan een gemeenschappelijke depotwerking.

Een beter zicht op de zaak kan leiden tot een betere coördinatie van alle activiteiten omtrent behoud en beheer. Het maakt het immers mogelijk om een analyse te maken van de punten waar de erfgoedverzamelaars met problemen te kampen hebben. Daar kan de gemeenschappelijke organisatie op inspelen met de nodige faciliteiten en services. Men loopt echter iets minder warm voor een coördinatie van de activiteiten rond behoud en beheer. Nog steeds een 48,6% ziet dit als een interessant argument om deel te nemen, zo'n 16,2% vindt dit zelfs een doorslaggevende reden. Het percentage van deelnemers dat een neutrale houding aanneemt stijgt naar 21,6% en er is 13,5% van de participanten die het geen goede motivering vindt om toe te treden tot een samenwerkingsverband. Onder deze laatste groep bevinden zich grotendeels musea. Opvallend is echter dat 29,7% van de respondenten een coördinatie als een minder doorslaggevend criterium bekijkt in verhouding tot het uit handen geven van een aantal aspecten inzake behoud en beheer.

Een coördinatie kan ervoor zorgen dat de gemeenschappelijke werking goedkoper is. Samen kan men bijvoorbeeld gespecialiseerd personeel tewerk stellen, diensten verzorgen en gebruik maken van infrastructuur. Uit de antwoorden blijkt dat ongeveer 26,3% een afwachtende houding aanneemt tegenover de stelling dat samenwerken goedkoper is. 36,8% geeft aan dat men dit wel als belangrijk inschat bij een samenwerkingsverband. Een volgende 34,2% meent dat het financiële aspect zelf zeer belangrijk is.

Coördinatie biedt de mogelijkheid om een betere afstemming van collecties door te voeren. Dit is nauw verbonden met een degelijk collectiebeleid, waarin wordt nagegaan waar de prioriteiten rond collectievorming zijn. Deze kan er onder meer voor zorgen dat deelcollecties worden in bruikleen gegeven of genomen, dat er stukken worden geruild, en zo meer. Het voordeel hiervan is dat men meer specifiek kan bewaren en ook conservatorisch kan opvolgen. Het maakt naast een betere aflijning op vlak van behoud en beheer, ook inhoudelijke samenwerkingsprojecten mogelijk (bijvoorbeeld tentoonstellingen). Dit alles gaat natuurlijk een grote stap verder dan louter zorgen voor een depot, restauratieateliers, adviescentra, enzovoorts.

Eén derde van de deelnemers heeft geen uitgesproken mening voor of tegen een afstemming van collecties. 44,4% ziet het aspect van een betere afstemming van collecties op elkaar wel als een goede motivering om deel te nemen aan een samenwerkingsverband. 13,9% kruiste “zeer belangrijk” aan. Ofschoon men een betere afstemming van collecties op elkaar wel een belangwekkend idee vindt, is er toch 60,0% die meent dat een dienst die advies verstrekt over collectiebeleid binnen een gemeenschappelijke depotwerking onnodig is.

Aan deze thematiek gelieerd, is de uitwisseling van objecten. Hier neemt men een voorzichtige houding aan. 8,1% ziet dit zeker niet als een gegronde reden om deel te nemen,

24,3% heeft er ook zijn twijfels bij. 40,5% neemt een eerder afwachtende stellingname in. 18,9% ziet er wel een kans in en voor 8,1% lijkt het een interessante optie. Men beschouwt alleszins een betere afstemming van de verschillende collecties op elkaar aanzienlijk belangrijker dan een uitwisseling van objecten.

betere afstemming van collecties op elkaar * snellere uitwisseling van objecten: waarden

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
waarden	36	48,6%	38	51,4%	74	100,0%

betere afstemming van collecties op elkaar * snellere uitwisseling van objecten

Count

		snellere uitwisseling van objecten					Total
		volledig oneens	niet mee eens	neutraal	mee eens	volledig mee eens	
betere afstemming van collecties op elkaar	volledig oneens	1	1				2
	niet mee eens		1				1
	neutraal	2	5	4	1		12
	mee eens		1	8	6	1	16
	volledig mee eens			3		2	5
Total		3	8	15	7	3	36

S. De Ruysser

Een samenwerkingsverband geeft de kans om ook gezamenlijk naar buiten te treden met de collecties. Aan een gemeenschappelijk depot is bovendien de noodzaak van een goede registratie verbonden. Deze twee kunnen door een digitale registratie en ontsluiting worden gekoppeld. 19,4% vindt dit geen reden om aan een gemeenschappelijke depotwerking te beginnen. 29,0% staat hier neutraal tegenover. 41,9% laat blijken dat men dit wel een interessant idee vindt en nog eens 9,7% vindt dit een zeer goede reden om mee te doen. In verhouding tot de meeste vragen, reageert men niet zeer overtuigd op dit argument.

3. Resultaten van de focusgroepen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de focusgroepen voorgesteld. De vier groepen komen beurtelings aan bod. Enkele thema's werden uit de gesprekken gelicht. Deze worden per focusgroep hier gepresenteerd.

3.A. Antwerpen: provincie

3.A.1. Welke aspecten kunnen binnen de eigen werking worden verbeterd?

Alle provinciale musea beschikken over één of meerdere ruimtes die geschikt zijn om de collecties te bewaren. Toch heeft elk museum wel een aantal deelcollecties die zich in lokalen, zolders of kelders bevinden die voor de collectiestukken niet optimaal zijn. Men is zich hier doorgaans wel goed van bewust. De deelnemers wensen op termijn hier ook oplossingen voor te vinden, maar dit gaat niet over één nacht ijs. Eenzelfde nood inzake goede depotruimtes wordt vastgesteld om de groei van de collecties op te vangen of om de bestaande collecties te herschikken zodat ze de ruimte krijgen die is vereist.

Bijkomend voelt men op sommige plaatsen een nood aan meer expertise. Men kent de algemene principes van een goede bewaring wel. De toepassing ervan binnen de eigen collecties ligt echter minder voor de hand. In één van de musea is men op dit moment op zoek naar een goede manier om de collectiestukken op te bergen en de depotruimtes in te richten. Om dit te kunnen realiseren is men begonnen aan de registratie van de stukken. Het personeel moet daartoe tijd kunnen vrijmaken, en dat is niet steeds vanzelfsprekend naast de vele andere opdrachten die uitgevoerd moeten worden.

De kerkfabrieken hebben in vergelijking met de musea een zeer lange weg af te leggen. De kerkfabrieken zijn openbare besturen die als eerste opdracht hebben ervoor te zorgen dat de erediensten kunnen plaats hebben. Doorgaans zal men wel oog hebben voor de goede staat van de gebouwen. Specifieke aandacht voor de optimale bewaring van het kerkelijk erfgoed is er meestal niet. Het cultureel erfgoed binnen de kerken is zeer divers en er zijn allerhande soorten materialen aanwezig. Afgezien van de voorwerpen in de ruimtes die voor de eredienst worden gebruikt, wordt het erfgoed meer dan eens verwaarloosd. Allerlei voorwerpen worden in kasten of berg ruimtes gestouwd, vaak samen met materiaal dat werd gebruikt voor vieringen van vormsels, Pasen, Kerstmis en zo meer. De meeste kerkfabrieken zijn niet op de hoogte van de waarde of de erfgoedwaarde van de stukken die zij bezitten. Het gebeurt regelmatig dat de erfgoedvoorwerpen om deze reden worden verwaarloosd: het zit onder stof, het staat in vol daglicht, het bevindt zich in een vochtige ruimte, het is geïnfecteerd, ... Slechts weinig leden van de kerkfabrieken weten iets af van de (opdracht tot) bewaring van de voorwerpen in hun beheer. Sommige stukken geraken daardoor soms zelfs verloren, worden weggeschonken, worden weggegooid, enzovoorts. Het kerkelijk erfgoed is bijgevolg op meerdere manieren sterk bedreigd. De provinciale overheden kunnen nu controle uitoefenen op de inventarisatie en de bewaring van het kerkelijk erfgoed op basis van een Napoleontisch decreet. Er wordt echter een wetswijziging gepland, waarbij de kerkfabrieken meer autonomie krijgen en de provincies bevoegdheden worden ontnomen. Men moet daarbij nog de mogelijkheid van de sluiting van vele kerken in gedachten houden. Men is dan ook zeer verontrust over de toekomst van het kerkelijk patrimonium.

3.A.2. Huidige samenwerkingsverbanden

De kerkfabrieken kunnen een beroep doen op Monumenten en Landschappen, de provinciale dienst voor kerkelijk erfgoed, en op Monumentenwacht. Van deze diensten kan men advies en / of hulp krijgen in verband met inventarisatie en bewaring. Bij de provincie kan ook een aanvraag worden ingediend voor subsidies voor de restauratie van het kerkelijk erfgoed. Indien mogelijk, wordt beroep gedaan op het K.I.K. voor restauraties van het roerend erfgoed. De kerkfabrieken in kwestie doen zelf eveneens vaak beroep op privé-

restauratoren. De kwaliteit van sommige privé-restauratoren laat bij tijden te wensen over (het is nog geen beschermd beroep en er bestaat geen controleorgaan). Aangezien de kerkfabrieken niet over de nodige kennis beschikken, is het voor hen moeilijk om de kwaliteit en de betrouwbaarheid van deze restauratoren goed in te schatten.

Vanuit de musea blijkt dat men op zoek gaat naar personen en instellingen die specifieke kennis of kundigheid hebben binnen een bepaald domein. Deze samenwerkingsverbanden worden zowel gezocht in het binnenland, als in het buitenland. Het gaat dan over het inwinnen van advies, de uitvoering van restauraties, het gebruik van materiaal, en zo meer.

Alle musea, en ook de dienst voor kerkelijk erfgoed, inventariseren en registreren met hetzelfde programma MUSAE. Het is opvallend dat er evenwel geen onderling overleg bestaat om vragen op te lossen, een thesaurus op te stellen, enzovoorts. Omwille van de stappen naar meer verzelfstandiging van de provinciale musea, dienen zij ook meer zelf voor financiële inkomsten te zorgen. Daarom wordt er in enkele gevallen een vergoeding aan elkaar gevraagd voor de verlening van advies of hulp.

3.A.3. Een inhoudelijke uitwerking van een gemeenschappelijke depotwerking

Naast de mogelijkheid van een gemeenschappelijk depot, is er voornamelijk belangstelling voor de uitwisseling van kennis, kunde en ervaring. Zo wordt de idee naar voren geschoven om bezoeken te brengen aan depots van andere instellingen. Daar kan men in de praktijk zien hoe men collecties bewaart. Hierdoor kan men kennis maken met praktische oplossingen, nieuwe technieken, en zo meer. Dit lijkt leerzamer en beter toepasbaar dan een algemene cursus over de bewaring van cultureel erfgoed.

Een uitwisseling van collectiestukken lijkt op termijn mogelijk. Het geeft de kans om stukken binnen een goede context te kunnen openstellen voor publiek. Hiertoe zou er een database moeten bestaan, waardoor men weet wat er in de collecties van andere organisaties zit. Wanneer de objecten van de eigen collecties zich echter elders bevinden, wordt het wel moeilijker om ze te raadplegen.

Specifieke aandacht moet naar te digitaliseren documenten en objecten uitgaan. Momenteel is er een groot enthousiasme rond de digitalisering van collecties. Men heeft niet altijd even veel kennis van de wijze waarop men dit moet aanpakken. Daarenboven dreigt het gevaar dat men nadien de stukken zelf minder goed bewaard (het is toch gedigitaliseerd), of minder aan controle onderwerpt (men kan het elders ook raadplegen).

Voor de kerkfabrieken werd enige tijd geleden “*Schoon Schip*” geschreven. Dit is een handleiding die aangeeft wat men wel én wat men zeker niet mag doen om het kerkelijk erfgoed te preserven. Deze publicatie blijkt op zich onvoldoende te zijn. Binnen de kerkfabrieken is er in principe iemand nodig die zegt hoe men precies bepaalde activiteiten aanpakt. Daarbij moet eveneens aandacht worden geschonken aan de objecten die nog in gebruik zijn voor de uitvoering van de erediensten. Men wil al snel deze stukken net en mooi houden, maar dit komt niet steeds de voorwerpen zelf ten goede. De vele goedbedoelde acties van vrijwilligers zouden goed moeten worden opgevolgd om ernstige schade te voorkomen.

3.A.4. Een gemeenschappelijk depot?

Het lijkt voor niemand aangewezen dat een gemeenschappelijk depot op zich zou staan. Een depot is alleen aanvaardbaar wanneer deze met een meerwaarde gepaard gaat. Dit vraagt om een koppeling van het depot aan een uitgebreide expertise.

In eerste instantie lijkt men er meer voor gewonnen te zijn om de depots ter plaatse beter te ontwikkelen. Zo kan men expertisecentra uitbouwen. Het maakt vervolgens een uitwisseling van collectiestukken mogelijk. Dit komt de bewaring van specifieke deelcollecties ten goede. Een betere afstemming van de verschillende collecties is eveneens een pluspunt. Dit vraagt wel om een uitwerking van vlotte bruikleenprocedures.

Een concentratie van erfgoed binnen één of meerdere erfgoeddepots brengt echter wel risico's met zich mee. Wanneer er brand zou uitbreken in een bewaarinstelling waar bijvoorbeeld al het textiel van de regio werd in ondergebracht, dan lijdt men plots wel zeer grote verliezen. Een gemeenschappelijk depot moet met andere woorden voorzien worden van een optimale beveiliging. Opnieuw kan er verwezen worden naar de meerwaarde die een gemeenschappelijke depotwerking zou moeten kunnen aanbieden.

De interne organisatie van een depot zou het beste per materiaalsoort zijn. Alleen zo kan men een optimale bewaring van de collecties garanderen. Dit wil dus zeggen dat stukken van verschillende instellingen naast elkaar zullen worden geplaatst. Het mag een vlot terugvinden van de individuele collectiestukken echter niet tegenhouden. Een goede veiligheid en duidelijke afspraken over wie waarvoor verantwoordelijk is zijn dan ook minimumvereisten. Er moet iemand zijn die een zicht heeft op wat de depotruimtes binnenkomt en wat er buitengaat.

Wat betreft de kerkfabrieken, vreest men ervoor dat men alleen de "ballast" in een depot zal willen onderbrengen. De mooiste stukken wenst men ter plaatse te houden en / of te gebruiken. Er valt voor te vrezen dat de collecties in het depot op deze manier geen verdere functie of rol zouden vervullen, eenmaal ze elders zijn gedeponeed.

3.A.5. Organisatie

De omvang van een samenwerkingsverband op vlak van depotruimte(s) is voor de medewerkers van de Musea provincie Antwerpen best denkbaar binnen een stedelijk kader. Verschillende partners binnen één stad kunnen best samen werken rond een goede bewaring. Toch kan de vraag worden gesteld of men over voldoende ruimte beschikt om een "snoer van depots" op te zetten. Wanneer men nu reeds te kampen heeft met een (nakend) gebrek aan depotruimte voor de eigen instelling, dan is het onzeker of men plaats kan bieden voor collectiestukken van andere organisaties.

Wanneer men van een uitwisseling van expertise uitgaat, dan is een bredere context meer gewenst. Op dit vlak werkt men beter met werkgroepen rond bepaalde thema's. Dat kan dan gaan om de bewaring van specifieke materialen, maar ook rond registratie, digitalisering, enzovoorts. Een te grote werking is hoe dan ook niet gewenst.

Men ziet de aanzet van een depotwerking graag van binnen het veld groeien. Sommige culturele instellingen hebben reeds de nodige expertise aanwezig. Het ontbreekt alleen aan het nodige personeel en geld om dit verder uit te bouwen.

Voor de kerkfabrieken zou het beste een structuur worden uitgewerkt die ongeveer per provincie loopt. Hiervoor bestaan twee goede argumenten. Vooreerst is de regelgeving en de organisatie van de kerkfabrieken nu reeds een kluwen. Nu kunnen tal van kerkfabrieken er al niet aan uit waar zij voor bepaalde zaken kunnen aankloppen. Een doorkruising van de bestaande structuren door een bijkomend niveau, met name het stedelijke, zou de situatie nog complexer maken. Daarnaast volgen de structuren van de kerk eerder deze van de provincies, dan deze van de steden. Men moet er echter voor waken dat de depots te groot worden. Omwille van het grote kerkelijke patrimonium, zou een eventuele depotwerking best beperkt blijven tot de kerkfabrieken op zich. Deze kan zich dan ook specifiek toelagen op de problematiek die zich binnen de kerken voordoet.

3.A.6. Financiering

Binnen de kerkfabrieken zijn er vaak financiële problemen. Men doet dan ook regelmatig beroep op de gemeente en de provincie om bij te passen. Alles wat gratis kan zijn, maakt men dan ook best gratis. De vraag is of er vele kerkfabrieken beroep zouden doen op een depotwerking, wanneer zij hiervoor zouden moeten betalen. Men geeft immer nu reeds weinig aandacht en tijd aan het erfgoed. De stap zou waarschijnlijk te groot zijn. Anderzijds zou een minimale bijdrage er wel voor kunnen zorgen dat men zorgzamer omgaat met de erfgoedobjecten waarover men beschikt.

De musea willen het initiatief vanuit de eigen organisaties laten groeien. Men heeft nu echter te weinig tijd en personeel om een grotere depotwerking te realiseren. Men zou graag zien dat de Vlaamse Overheid daarvoor subsidieprogramma's zou uitwerken. Een instelling die dan het initiatief wenst te nemen, kan dat dan ook daadwerkelijk doen. Daarnaast zou er met een vergoeding voor geleverde diensten en advies kunnen worden gewerkt.

3.B. Antwerpen: gemengde groep

3.B.1. Welke aspecten kunnen binnen de eigen werking worden verbeterd?

Bij verschillende van de deelnemers bleek er een probleem te zijn met depotruimtes. Sommigen zijn genoodzaakt voorwerpen te bewaren in oneigenlijke ruimtes (b.v. in de trapzaal, achter een kamerscherm, in stookkelders). Andere kunnen gebruik maken van enkele lokalen die tijdelijk aan hen werden toegewezen, maar waarvan het onzeker is of men ze blijvend zal kunnen gebruiken. De depotruimtes die echt in deze functie werden ingericht, blijken niet altijd optimaal te zijn om collecties te bewaren, of blijken al snel te klein te zijn voor het geheel van werken dat men er wil in onderbrengen.

In enkele gevallen zijn er maar één of twee personen die (soms zelfs deeltijds) instaan voor het patrimonium. Zij zelf geven aan onvoldoende over erfgoed te weten. Het is voor hen niet eenvoudig om programma's te rond bewaring ontwikkelen. Zij zien wel dat het erfgoed niet op de juiste wijze wordt bijgehouden, maar kunnen moeilijk overtuigend beargumenteren hoe het wel moet. De budgetten ontbreken bij sommigen om enige actie te ondernemen om de betere bewaring van de collecties te garanderen. Zij hangen dan af van de goodwill van de betreffende overheden, van samenwerkingsverbanden, of van de inzet van vrijwilligers.

Voor het archivalisch erfgoed zijn er meerdere instanties die beroep doen op het stadsarchief of het rijksarchief. Er is dan doorgaans sprake van dynamische archieven. Men beseft dat de archivalische collecties niet oneindig kunnen aangroeien. Toch voelen sommige organisaties zich wat ongemakkelijk bij de bestaande selectieprocedures. Men vreest dat er veel nuttige informatie verloren zal gaan. De gemeentelijke en rijksarchieven zijn op hun beurt dan weer bekommerd om de bewaartoestand van de bescheiden in kleine of versholten archieven én om de selecties die daar op basis van persoonlijke voorkeuren en interesses worden doorgevoerd.

Een basiselement van de bewaring is de collectieregistratie. Voor enkele van de organisaties is dit een actiepunt. Men is hier momenteel reeds mee bezig, of de registratie van objecten zal binnenkort van start gaan. Men ziet dit als een vertrekpunt van een verdere controle en mogelijk ook van een collectiebeleid. Opnieuw wordt erop gewezen dat men over voldoende personeel en middelen moet kunnen beschikken om de registratie van de collecties te kunnen uitvoeren.

Eén van de organisaties omschreef het eigen collectiebeleid als problematisch. De instelling is destijds binnen een overheidsdienst opgericht om het erfgoed rond een bepaald thema te bewaren en te ontsluiten. De werking steunt op een paar vaste personeelsleden, en een grote groep vrijwilligers. Sinds een paar jaar ontvangt de organisatie grote hoeveelheden erfgoed van andere afdelingen binnen de overheidsdienst. Er is onvoldoende personeel aanwezig om deze toestroom te kunnen verwerken. Het registreren en het uitstippelen van een collectiebeleid zijn dan ook problematisch. Wanneer men stukken wil afstoten dan vergt dit zware procedures, omdat de voorwerpen toebehoren aan deze overheid. Wanneer men er dan toch in slaagt, dan verdwijnen de middelen die daarbij vrijkomen in de kas van de betreffende overheidsdienst. Op deze manier wordt het zeer moeilijk om de activiteiten rond erfgoed beter uit te werken.

3.B.2. Huidige samenwerkingsverbanden

De samenwerkingsverbanden zijn zeer divers. De groep werd samengesteld uit mensen met diverse achtergronden. Daardoor zijn er deelnemers die eigenlijk geen aanspreekpunt kennen bij problemen of vragen. Sinds eind 2003 nam de erfgoedcel in Antwerpen de taak op om de collecties binnen de districtshuizen te registreren. Zij zijn nu dan ook de instantie tot wie de districten zich wenden bij vragen of problemen.

De vijf grote kerken in het Antwerpse hebben reeds enkele jaren samenwerkingsverbanden rond publiekswerking en toerisme lopen. Men wenst deze werking uit te breiden op vlak van bewaring van erfgoed. Op verschillende plaatsen is men begonnen aan de herintegratie van collectiestukken binnen de kerkgebouwen, zodat ze opnieuw een meer publieke functie krijgen. Op deze manier worden de twee doeleinden van ontsluiting en betere bewaring allebei bereikt.

Op vlak van archieven wordt meer dan eens samengewerkt met andere archiefinstellingen. Naast het stadsarchief en het rijksarchief, speelt ook de Universiteit Antwerpen een rol bij de bewaring van bescheiden. In vele gevallen vangen de universiteit en het Rijksarchief de archiefbestanden op. Ze worden eveneens aangesproken om advies te verschaffen.

Bij de musea bestaan er contacten met de dienst Collectiebeleid / Behoud en Beheer van de Musea stad Antwerpen. Daarnaast zoekt men ook naar andere organisaties die met eenzelfde thematiek bezig zijn.

Over het algemeen blijkt dat men naar personen en instellingen op zoek gaat voor specifieke vragen en problemen. Het overzicht van wie waar mee bezig is binnen het erfgoeddomein is echter onbestaande. Men spreekt momenteel vaak persoonlijke contacten aan om een geschikte persoon of firma te vinden voor ingrepen in het domein van conservatie en restauratie. Zeker wanneer men niet weet wat men kan verwachten van advies of restauraties, kan dat bij tijden negatieve gevolgen hebben.

3.B.3. Een inhoudelijke uitwerking van een gemeenschappelijke depotwerking

Voor een aantal deelnemers staat bijkomende depotruimte boven aan het verlanglijstje. Zo kan men de bewaaromstandigheden van de collecties verbeteren en de oneigenlijke depotruimtes wegwerken.

Het stadsarchief van Antwerpen kan binnen afzienbare tijd reeds oplossingen bieden voor archivalisch erfgoed. Men zal er ruimte kunnen huren binnen de depots. Aan de hand van raamcontracten kan men pakketten van diensten voorzien voor de erfgoedcollecties die in het Pakhuis Sint-Felix worden bewaard. In eerste instantie komt er archivalisch materiaal van de stadsdiensten en districten. Ook de archieven van het OCMW zullen er worden ondergebracht. Er bestaat evenwel ook ruimte voor andere archieven van openbare diensten én private instellingen (b.v. bedrijven).

Op de tweede plaats is advies gewenst. Op verschillende plaatsen is bijkomende informatie over bewaring welkom. De vraag naar advisering is echter gedifferentieerd. Enkele deelnemers willen gewoon meer te weten komen over wat bewaring is en waar men moet op letten. Anderen wensen een stap verder te gaan en willen meer informatie over hoe men de bewaarsituatie ter plekke kan verbeteren.

Samenhangend met de registratie van de collecties bestaat de wens om advies rond collectiebeleid. Dit maakt het mogelijk om af te bakenen wat men al dan niet in de collectie kan opnemen en wat men kan afstoten. Vaak blijkt dat het registreren van de collecties het bewustzijn doet groeien van de noodzaak aan een collectiebeleid enerzijds, en aan een conservatieplanning anderzijds.

Er werd eveneens gewezen op het belang van een inhoudelijke werking rond digitalisering. Er werd vastgesteld dat er veel en snel wordt gedigitaliseerd. Men denkt tijdens dit proces regelmatig slechts op korte termijn. Ontsluiting en communicatie staan veelal centraal, maar de specifieke aandacht voor de langdurige bewaring van de digitale

gegevens verdwijnt wel eens op het achterplan. Er moet dus op grotere schaal kennis verspreid worden over hoe men kan digitaliseren, wat men van deze gedigitaliseerde stukken kan bewaren en hoe men dat dan moet aanpakken.

Een algemene nood die werd vastgesteld is een bevattelijk overzicht van wie op welk vlak actief is met de bewaring van collecties. Aanleunend is eveneens een adressenbestand van goede restauratoren gewenst, net zoals de firma's die zich buigen over conservatie, restauratie, salvage en dergelijke meer.

3.B.4. Een gemeenschappelijk depot?

Een gemeenschappelijk depot wordt zeker als een optie bekeken. Sommige instellingen zitten nu met oneigenlijke depotruimtes. De personen die instaan voor het culturele erfgoed zijn daar zelf niet tevreden mee, maar hebben momenteel geen alternatief. Wegens plaatsgebrek zou een gemeenschappelijke depotwerking voor een aantal andere deelnemers soelaas kunnen brengen.

Een gemeenschappelijk depot zou het beste zijn gericht op één of meerdere materiaalsoorten. Een indeling per materiaaltipe zorgt ervoor dat de voorwerpen op een zo goed mogelijke manier kunnen worden bewaard. Het conservatorisch aspect wordt door allen als het belangrijkste bekeken. Er wordt wel op het belang van registratie en van veiligheid gewezen.

3.B.5. Organisatie

Binnen deze focusgroep vindt men diversiteit aan partners een positief gegeven. Welke omvang dit project zou kunnen aannemen, varieert per erfgoedinstelling. Een stedelijk initiatief is voor velen een aanvaardbaar idee. Voor de kerkfabrieken lijkt een provinciale werking meer voor de hand te liggen.

Het gesprek gaat eerder in de richting van een centrale depotwerking. Het initiatief wordt dan ook veeleer van één trekker verwacht. Wanneer de financiële zijde van een depotproject bekeken wordt, verwacht men het initiatief al snel van een overheid. Eigen initiatief is voor een groot deel van de gesprekspartners onmogelijk wegens een tekort aan personeel en andere middelen. Andere organisaties nemen intussen wel reeds initiatieven om hun kennis door middel van publicaties, websites en cursussen te verspreiden.

3.B.6. Financiering

Men verwacht financiële tegemoetkomingen vanwege de overheid. De meeste deelnemers denken daarbij aan de Vlaamse Gemeenschap. Toch wordt erop gewezen dat een aantal organisaties van de federale overheid afhangen. Een initiatief dat organisatorisch en financieel van de Vlaamse overheid uitgaat, zou daarom redelijk gevoelig liggen.

Verder lijkt de optie dat men betaalt voor de geleverde diensten of de gebruikte ruimte een goed systeem. Men kan daarbij voorwaarden formuleren die bepalen in welke conditie de stukken moeten verkeren, hoe ze verpakt moeten zijn, enzovoorts. Wanneer de instellingen zelf niet voor de tegemoetkoming aan deze voorwaarden kunnen zorgen, dan zou men dit eventueel aan de depotwerking zelf kunnen uitbesteden mits een financiële bijdrage. Op deze manier kan men bekomen dat de collecties volgens bepaalde eisen kunnen worden bewaard, én dat de kosten min of meer kunnen worden afgestemd op de budgetten van de deelnemende erfgoedorganisaties.

3.C. Gent

3.C.1. Welke aspecten kunnen binnen de eigen werking worden verbeterd?

Meerdere gesprekspartners gaven aan dat de collecties sterk verspreid zijn. Dit is reeds het geval "binnen" de instellingen, maar daarnaast is er ook sprake van heel wat bruiklenen. Behoorlijk wat collectiestukken bevinden zich elders in bruikleen. Omgekeerd zijn er ook heel wat instellingen die zelf werken in bruikleen hebben genomen.

Voornamelijk wanneer deze bruiklenen op langdurige basis werden afgesloten, blijkt dat men hier wel eens problemen mee heeft. In het verleden heeft men de bruiklenen niet altijd even sterk gedocumenteerd. Tijdens de huidige inhaalbewegingen die op vlak van registratie worden gemaakt, komen deze kwesties aan de oppervlakte. Soms ontstaat er dan zelfs discussie over de wettelijke eigenaar van de erfgoedstukken.

Een ander bijkomend probleem van een grote spreiding ligt in de opvolging ervan. Meerdere organisaties kunnen maar op een beperkte personeelsbezetting rekenen. Daardoor is het moeilijk om de bewaartoestand en de conditie van de stukken nauwgezet in de gaten te houden. Enkele van de culturele instellingen hebben reeds ettelijke malen hun collecties naar andere plaatsen moeten verhuizen. Men stelt vast dat dit niet goed is.

Meerdere gesprekspartners zijn niet zo tevreden met de bewaarplaatsen die zij hebben. Collectiestukken staan in vochtige kelders of op warme zolders. Eén van de organisaties heeft een depotruimte waar de persoon die instaat voor de er ondergebrachte collecties niet langer binnen mag noch kan komen. Vanuit de stad Gent is men wel reeds enkele jaren op zoek naar een centrale depotruimte voor meerdere musea. Op dit moment gebruiken een paar musea reeds een hangar in de rand van de stad. Toch voelt men dit sterk aan als een tijdelijke oplossing die op lange termijn niet houdbaar blijft.

Enkele organisaties trachten volop acties te ondernemen om de algemene situatie te verbeteren. Eén van de deelnemers heeft betrekkelijk recent een nieuw depot kunnen verkrijgen. Hierdoor kunnen de collecties nu op een goede wijze worden bewaard. Andere trachten initiatieven op een kleinere schaal te verwezenlijken, zoals een graduele omschakeling naar zuurvrije verpakkingen, registratie en beeldregistratie, digitalisering om stukken zo beter te kunnen ontsluiten, het zoeken naar herbestemming van collectiestukken, enzovoorts. De acties die kunnen worden ondernomen zijn sterk afhankelijk van de beschikbare budgetten. Dit zorgt ervoor dat men op verschillende snelheden werkt. Geld geeft mogelijkheden voor personeel, materiaal en infrastructuur. Niet iedereen kan zoveel actie ondernemen als gewenst.

De meeste gesprekspartners zijn op de hoogte van de basisprincipes van een goede bewaring van erfgoed. Evengoed merken zij dat ze op sommige vlakken beroep zouden moeten kunnen doen op expertise van derden. Dit is niet voor iedereen een haalbare kaart (opnieuw omwille van budgettaire verschillen).

3.C.2. Huidige samenwerkingsverbanden

Vanuit de provincie bestaan er reeds heel wat mogelijkheden. De museumconsulenten leggen zo bijvoorbeeld in het MovE-project een accent op een gelijkvormige collectieregistratie en de ontsluiting van deze gegevens op het internet. Ook het ontlenen van apparatuur helpt sommige organisaties een stap vooruit. Bovendien organiseert men vanuit de provincie cursussen over de bewaring van erfgoed. Ofschoon men ervan is overtuigd dat deze cursussen een basis leggen, mist men soms toch wel een praktische toepassing van de bewaarprincipes op de eigen collecties.

De stad Gent heeft in een gehuurde hangar ruimte voor de opslag van cultureel erfgoed van drie musea. De collectiestukken staan daar min of meer gegroepeerd. Het is voor de museummedewerkers perfect mogelijk om ook aan de collectiestukken van de andere musea te geraken. Derden kunnen de ruimte alleen onder begeleiding van een medewerker van één van de betrokken musea bezoeken.

Er zijn ook heel wat ad hoc contacten rond de bewaring van bepaalde deelcollecties of materiaalsoorten. Zo is er een project rond de bewaring van papier. Dit overstijgt de stad Gent omwille van de inhoud. De plannen om een samenwerking te realiseren tussen twee stedelijke musea omtrent restauratie is uiteindelijk niet doorgegaan. De musea worden wel eens door derden geraadpleegd om advies in te winnen over de bewaring of de nodige ingrepen van bepaalde collectiestukken.

Door de kerkfabrieken wordt vlot met het K.I.K. samengewerkt. Enkele andere deelnemers vertelden echter dat men ervoer dat het K.I.K. erg op prestigeprojecten is gesteld. Daardoor kan niet iedereen even gemakkelijk op deze instelling beroep doen. Er wordt dan vaak op privé-restauratoren teruggegrepen. Voor kleinere organisaties houdt dit in dat men zeer grote percentages van het beschikbare budget aan de uitvoering van een restauratie moet besteden.

3.C.3. Een inhoudelijke uitwerking van een gemeenschappelijke depotwerking

In eerste instantie zijn er geschikte depotruimtes gewenst. Meer dan één deelnemer ervaart dat de huidige depotruimtes niet aan de eisen voldoen. Een centralisatie van verspreide collecties is gemakkelijker om op te volgen. Een gemeenschappelijk depot zou echter door sommigen enkel worden gebruikt voor de objecten van groot formaat én voor secundaire werken. Niet iedereen heeft het opzet om de volledige collecties hier in reserve te geven.

Daarnaast bestaat zeker de wens om advies. Eén van de deelnemers verwees naar de provincie West-Vlaanderen waar een consultant raad kan geven inzake de inrichting van archieven. De adviesverstrekking zou echter wel op de actuele situatie moeten zijn toegepast. Doorgaans geeft men te kennen op de hoogte te zijn van de algemene principes van een goede bewaring. De eigenlijke applicatie van de regels op de eigen collecties, organisatie en infrastructuur ligt echter niet altijd voor de hand. Een overzicht van wie men voor sommige problemen kan aanspreken, zou ook reeds een stap op de goede weg zijn.

Er gaan belangrijke delen van de budgetten naar de restauratie van voorwerpen. De idee van een centraal restauratieatelier wordt daarom ook als een optie bekeken. Eén van de deelnemers gaf te kennen dat dit in feite de opdracht van het K.I.K zou moeten zijn, maar dat men daar onvoldoende beroep op kan doen. Daarnaast is ook de scholing voor behoudsmedewerkers voor één van de gesprekspartners een interessant parcours.

Een reactie gaf aan dat activiteiten rond restauratie en bewaring weinig publiekswaardig zijn. Men voelt aan dat men er niet zo groots mee kan uitpakken. Zeker in een klimaat waar grote tentoonstellingen met belangrijke werken grote publiekstrekkingen zijn, bestaat er twijfel over de mogelijkheden van een publiekswerking rond behoud en beheer. Dit wordt echter niet door alle deelnemers zo aangevoeld. Eén van de organisaties had juist meer aandacht, erkenning en financiële middelen van het management gekregen nadat men had deelgenomen aan de erfgoeddagen.

3.C.4. Een gemeenschappelijk depot?

Zoals reeds aangekaart, wordt de mogelijkheid van een gemeenschappelijk depot positief onthaald. Een deelnemer wees er echter op dat de musea functioneren in eilandjes. De doorstroom van informatie en kennis is zeer miniem. Desalniettemin kampt men met gelijkaardige problemen. Deze houding ziet men eveneens in de meningen over een centraal depot weerspiegelt. De meeste gesprekspartners verkiezen een indeling van de depotruimtes volgens instellingen.

De motivering hiervan situeert zich voornamelijk op het vlak van veiligheid. Men is er doorgaans niet tuk op om medewerkers van andere culturele instellingen in de eigen collecties inzage te geven. Bovendien wenst men een duidelijke afbakening van de eigen eigendommen. Daarom stelt men voor te werken met afhuurbare ruimtes (de vergelijking wordt gemaakt met het systeem van Shurgard Self Storage).

3.C.5. Organisatie

De algemene houding binnen deze focusgroep is er geen van diepgaande samenwerking. Men wenst wel beroep te doen op centraal georganiseerde diensten of depotruimtes. De organisatie zou dan veeleer onafhankelijk van alle deelnemende culturele instellingen uitgaan. Men denkt dat dit het meest haalbaar is, omdat men zelf nu reeds over

te weinig personeel en middelen beschikt. De werking zou voornamelijk stedelijk of lokaal zijn. Men doet geen uitspraken over wie precies het project zou kunnen trekken. Vanuit de niet-stedelijke instellingen bestaat er wel enig voorbehouden tegenover een samenwerking met de stad Gent, omdat men ziet dat de interne communicatie en de initiatieven tussen de stedelijke organisaties reeds stroef verloopt. Bij de stedelijke instellingen gaat dan weer de voorkeur uit naar de stad als initiatiefnemer.

3.C.6. Financiering

Men wil best voor de geleverde diensten betalen. Indien men nu een restaurator of adviseur inschakelt, gebeurt dit momenteel eveneens tegen een vergoeding. Binnen een gemeenschappelijke depotwerking kan dit systeem gewoon verder worden gezet.

Een nauwere samenwerking tussen de stedelijke instellingen zou een eerste stap op de weg kunnen zijn. De gemeenschappelijke kosten zouden dan door de voogdijoverheid kunnen worden gedragen, met name de stad Gent. Dit is een optie voor zowel een gemeenschappelijk depot, als voor een centraal restauratieatelier.

3.D. Brugge

3.D.1. Welke aspecten kunnen binnen de eigen werking worden verbeterd?

Er werden binnen de focusgroep van Brugge een aantal uiteenlopende noden aangestipt. De meeste collecties zijn afgesloten of groeien nog maar beperkt aan. Enkele andere instellingen hebben evenwel te maken met een vaste toestroom van materiaal. Deze is bij tijden zeer moeilijk te verwerken, omdat men maar kan rekenen op een beperkte personeelsbezetting, op gelimiteerde budgetten voor bewaring, én men met plaatsbeperking kampt.

Meerdere deelnemers wijzen erop dat een groot deel van de kleinere archiefinstellingen niet weet waar men voor advies of praktische hulp terecht kan. Voor de kerkelijke archieven is er recent een consulent aangeworven die binnen de kerken de betrokken archiefinstellingen kan bijstaan. Dit initiatief wordt goed onthaald, terwijl er daarnaast soms al samenwerkingsverbanden met het Rijksarchief zijn.

Men brengt aan dat het moeilijk is om de geschikte restauratoren te vinden. Het circuit van hoog opgeleide restauratoren is beperkt. Het aanbod van opleidingen is zeer klein. Deze leggen echter de fundamenteën voor de expertise die men nodig heeft bij het behoud en beheer van collecties. Men vindt dat de overheid deze basis onvoldoende steunt. Zo vindt men het jammer dat de vroegere gespecialiseerde studie tot papier- en boekrestaurator in Gent is gestopt. Nu moet men echt zoeken en contacten aanspreken om iemand te kunnen vinden. Deze zoektocht is voor kleine organisaties niet vanzelfsprekend. Een goed contract afsluiten gaat al helemaal niet vanzelf. Door het tekort aan experts (en bijgevolg de overbevraging van deze beperkte groep) kijkt men nu vaak over de landsgrenzen heen.

Verder wordt aangebracht dat vele erfgoedcollecties in ongeschikte of oneigenlijke depotruimtes worden ondergebracht. Dit brengt problemen met zich mee op vlak van de bewaaromstandigheden van de collectiestukken, maar in een enkel geval ook met de veiligheid. Men doet vaak pogingen om de situatie te verbeteren. Dit gebeurt binnen de mogelijkheden van personeel en budgetten waarover men beschikt. Meerdere deelnemers wijzen er echter op dat men voor de infrastructuur sterk afhankelijk is van het college van Burgemeester en Schepenen. Dit legt zijn prioriteit bij het toerisme. Daardoor is het belangrijk veel publiek te trekken. De bewaring van collecties ligt als onderwerp minder voor de hand. Een project rond bewaring kan dan ook wel door het College goed onthaald worden wanneer het een succes is bij het publiek, maar de inhoud van het project is daarbij slechts secundair.

Voornamelijk de budgetten spelen parten. Voor sommigen bepalen de middelen in welke mate men de verpakking kan verbeteren, infecties kan behandelen, restauraties kan

laten uitvoeren, en zo meer. Voor anderen zou meer geld gewenst zijn om betere infrastructuur te voorzien, de collecties samen te brengen, de bewaaromstandigheden af te stemmen op de materiaalcategorieën, enzovoorts. De initiatieven die momenteel worden genomen zijn met andere woorden sterk afhankelijk van de mogelijkheden die elke instelling op zich heeft.

Eén van de deelnemers zegt zeer duidelijk dat de impuls die aan registratie wordt gegeven zeer belangrijk is. Deze registratie is op lange termijn niet alleen interessant voor de ontsluiting van de collectiestukken. Meer nog wordt het door deze registratie duidelijk wat de gebreken zijn in het collectiebeleid. Dat kan dan gaan over de collectievorming, maar eveneens over de wijze van bewaring, de conditie van de objecten en zo meer. De collectieregistratie wordt bij deze bekeken als een spil van de werking van culturele instellingen. Toch geven meerdere gesprekspartners aan dat het registreren een moeizaam proces is, omwille van beperkingen in personeelsbezetting en de grenzen van de budgetten.

3.D.2. Huidige samenwerkingsverbanden

Men doet vanuit verschillende hoeken op een aantal culturele partners beroep. Lokaal bekeken wordt er wel eens samengewerkt met de stedelijke musea, het stadsarchief en de openbare bibliotheek. Deze organisaties hebben reeds heel wat expertise en ervaring in huis. Ze lijken dan ook de logische aanspreekpunten.

Men spreekt wel eens de Antwerpse Stadsbibliotheek aan in verband met het microfilmen van collecties. Het Rijksarchief biedt mogelijkheden voor bewaring en advies. Daarnaast wordt er wel eens met het KADOK en het CRKC gewerkt. Enkele archeologische diensten in Brugge en omgeving gaan weldra ook samenwerken. De samenwerkingsverbanden zijn doorgaans echter eerder van een tijdelijke aard om een welbepaalde vraagstelling op te lossen.

De cluster van de Stedelijke Musea Brugge werken nu reeds enige tijd nauwer samen. Men is momenteel opnieuw op zoek naar een locatie die kan worden gebruikt om een centraal depot in te richten. Daarnaast zoekt men naar de mogelijkheid voor een team van Behoud en Beheermedewerkers die advies kunnen verstrekken en minimale ingrepen kunnen uitvoeren. Men is nog aan het bekijken hoe men ook de registratoren bij deze cel kan betrekken.

3.D.3. Een inhoudelijke uitwerking van een gemeenschappelijke depotwerking¹

Een eerste taak ligt in een gemeenschappelijk depot, zodat alle instellingen de collecties zouden kunnen onderbrengen in ruimtes die voldoen aan de eisen. Het opzet zou dan echt zijn om alle oneigenlijke depotruimtes leeg te halen. Een open depot behoort zeker niet tot het verlanglijstje. De mogelijkheid tot open depot is nu onbestaande, omdat de infrastructuur ontbreekt en de collecties zich er ook niet toe lenen. Dat wil niet zeggen dat men het oninteressant vindt om publieksprojecten rond bewaring uit te voeren. Toch vraagt men zich af waar het geld en het personeel vandaan moet komen om deze projecten uit te voeren. De medewerkers die zich aan behoudstaken wijden, hebben daar al ruimschoots de handen aan vol; een publieksproject kan niet meer binnen hun takenpakket opgenomen worden.

Daarnaast is er een belangrijke rol in de adviesverstrekking weggelegd. Men wenst meer te weten over de goede bewaaromstandigheden, maar ook over wat te doen op vlak van conservatorische ingrepen en restauraties. Het consulentenschap kan ook breder getrokken worden naar informatie over registratie, microfilmen, digitalisering, enzovoorts.

¹ Hierbij kan eveneens verwezen worden naar een eerdere studie binnen de archiefsector, uitgevoerd door G.D. LISS b.v.b.a.: M. Verschelde, *Voorstudie Conserveringsatelier. Eindrapport*, Brugge, 2003. Uit dit onderzoek blijkt dat de archiefinstellingen in eerste instantie advies over conservering wensen. Als antwoord hierop schuift men vanuit de sector in eerste instantie een conserveringsatelier met ingebouwde adviesfunctie naar voren.

Een centraal restauratieatelier voor meerdere erfgoedbeheerders is niet in deze vorm gewenst. Men kiest uiteindelijk liever zelf met wie men in zee gaat. Bovendien ervaart men dat vast aangenomen restauratoren na verloop van tijd meer bezig zijn met conditierapporten en behoudsingrepen. Een groep van vaste restauratoren verzekert bovendien niet dat zij voldoende competenties hebben om alle soorten van restauraties uit te voeren. In één van de instellingen heeft het bestuur een lijst van restauratoren die actief zijn binnen een welbepaald domein. De instelling kan daar dan uit kiezen. Dit vindt men een beter systeem, omdat men zo de persoon of firma kan kiezen die binnen het budget de opdracht het beste kan uitvoeren. Dit vraagt natuurlijk wel een bestuur dat zelf in enige mate met de materie is begaan.

3.D.4. Een gemeenschappelijk depot?

Een gemeenschappelijk depot is dus wel gewenst. Men wenst daarbij per materiaalsoort te werken. Dit garandeert immers de beste behandeling van de stukken. Sommige partners zouden er alle reserves in onder brengen. Uit een aantal verhalen kan men echter afleiden dat sommige instellingen de topstukken het liefst bij zich houden, ofschoon men er niet altijd even goed zorg voor kan dragen.

Indien de Brugse musea de kans zou worden gegeven het initiatief te nemen, dan zou het depot zeker breder kunnen worden bekeken dan de musea op zich. Nu reeds vervult de groep een belangrijke rol voor erfgoedbewaarders in het Brugse. Men helpt onder meer reeds kerkfabrieken. Een samenwerkingsverband tussen archeologische diensten staat ook op stapel. Men heeft bij de musea het enthousiasme om in een breder verband te werken.

3.D.5. Organisatie

Binnen een aantal van de Brugse organisaties bestaat zeker de wil om zelf een grotere werking te ontwikkelen. De manschappen en middelen ontbreken op dit moment. Een samenwerkingsverband is daarom zeker wel een optie. Het project zou binnen een stedelijke context kunnen worden genomen. Momenteel springt de stad al bij voor het onderhoud van het kerkelijk erfgoed. Het erfgoed van musea, archiefdiensten, bewaarbibliotheken en kerkfabrieken kan aldus worden samengebracht binnen één gemeenschappelijke depotwerking.

Men geeft te kennen dat men niet echt initiatief verwacht vanuit de provincie. Men geeft duidelijk aan dat dit niet te wijten is aan de inzet van de medewerkers bij de provinciale diensten voor erfgoed. Wel krijgen deze diensten weerom onvoldoende geld om bijkomende personeelsleden, materiaal en infrastructuur te bekomen om een grotere werking te ontplooien.

De leiding zou door een overlegcomité kunnen worden genomen. Op dit moment heeft men reeds een aantal samenwerkingsverbanden lopen die op deze manier functioneren. Iedereen heeft dan inspraak in wat er gebeurt.

Desalniettemin zou een Brugse stedelijke organisatie een beperking inhouden. De gemeentes die net buiten het grondgebied vallen, kampen met dezelfde problemen en zitten met dezelfde vragen. Daarom lijkt een overzicht van de aanspreekpunten, goede restauratoren en dergelijke een goed idee.

3.D.6. Financieel

Binnen de stedelijke musea heeft men reeds eerder contracten rond samenwerkingsprojecten opgesteld. Men kan hierin een financiële verdeling opnemen. Men zal dan een verdeelsleutel moeten ontwikkelen opdat de gemeenschappelijke kosten onder de verschillende partners worden verdeeld. In principe moet dit zelfs haalbaar zijn voor de kerkfabrieken, omdat de steden en gemeentes al financieel bijspringen voor hun werking.

4. Resultaten van de interviews

4.A. Huidige situatie

4.A.1. Bewaring van erfgoed

De bewaring van erfgoed blijkt uit verschillende van de interviews eerder problematisch te zijn. In het beste geval is men krap behuisd of heeft men enkele deelcollecties die in minder geschikte ruimtes zijn ondergebracht. In het slechtste geval weet men niet wat men heeft of waar het zich allemaal precies bevindt (laat staan in welke toestand het verkeert). Uit geen enkel interview bleek dat de collecties volledig op een juiste manier (konden) worden bewaard. Dit is voor velen een pijnlijke vaststelling, gezien er in meerdere gesprekken werd aangegeven dat “de theorie” omtrent bewaring intussen eigenlijk wel is gekend, én dat men in het buitenland deze grondslagen reeds heeft beproefd en gewaardeerd.

4.A.2. Opdracht

Een aantal organisaties heeft de bewaring van erfgoed als één van de kerntaken, bij anderen behoort dit tot de nevenactiviteiten. Men is er zich zeer van bewust dat dit invloed heeft op het uiteindelijke behoud en beheer van de collecties. In gemeentes, districten, kerkfabrieken en de verschillende instellingen van de OCMW's (bijvoorbeeld ziekenhuizen, rusthuizen, ...) ligt de nadruk op een andere taak. De aandacht voor het erfgoed is vaak minimaal. De stappen die er in functie van de collecties worden genomen, zijn dikwijls sterk afhankelijk van de belangstelling, het enthousiasme en de inzet van één enkele betrokken medewerker. In het beste geval kan deze rekenen op de inspanningen van vrijwilligers.

Voor deze instellingen is de grens tussen erfgoedobject en gebruiksvoorwerp niet zo scherp te trekken. Hierdoor is het voor de “erfgoedmedewerker” vaak moeilijk uit te leggen waarom de stukken op een bepaalde manier moeten worden benaderd. Het vergt enige kennis ter zake en ook overredingskracht om aan andere werknemers, die met andere zaken bezig zijn, uit te leggen waarom het erfgoed juist op deze manier moet worden behandeld.

De meeste musea en archieven daarentegen, ontwikkelden een werking die volledig rond de verzameling erfgoedobjecten draait. Er is vaak meer personeel; de medewerkers weten meer over erfgoed en over de redenen van een goede bewaring. Dit sluit evenwel niet uit dat er in sommige instellingen onvoldoende (mentale) ruimte voor een degelijk behoud en beheer van de collecties is.

4.A.3. Personeel

Zoals reeds eerder aangegeven, heeft de opdracht een weerslag op de personeelsbezetting. Wanneer men in eerste instantie een administratieve, sociale of religieuze opdracht te vervullen heeft, dan bestaat er minder plaats voor personeel dat zich aan het erfgoed wijdt. Sommige kleinere archieven en musea maken maar een zeer kleine cel uit in een grotere organisatie met een andere kernactiviteit. Doorgaans kunnen ook zij op minder personeel rekenen. Met minder mankracht is het moeilijker om de verschillende erfgoedtaken tot in detail uit te werken.

De aanpak met betrekking tot het erfgoed is in grote mate afhankelijk van de kennis en de vaardigheden van het bevoegde personeel. Wanneer het collectiebeheer in de handen van één (deeltijds) medewerker ligt, dan is diens betrokkenheid, ervaring en kennis doorslaggevend. Een personeelwissel is voldoende opdat het erfgoed op een geheel andere manier wordt beheerd. De opgebouwde inzichten en deskundigheid kunnen bijgevolg heel snel verdwijnen. Op enkele plaatsen ondervindt men echter dat de wil bestaat om de zaken grondig aan te pakken, maar dat men niet goed weet wat men moet doen om tot een goed behoud en beheer van de collecties te komen. Deze problemen stellen zich minder in grotere en professionele erfgoedinstellingen.

Toch blijkt dat ook deze laatste collecties niet steeds optimaal worden bewaard. Binnen elke instelling worden accenten gelegd. Vaak komt de klemtoon op “ontsluiting” van de collecties te liggen. Dit wordt van overheidswege ook gestimuleerd. Bovendien zijn de resultaten hiervan op een kortere termijn zichtbaar. De activiteiten rond behoud en beheer gebeuren meer achter de schermen. De opbrengst ervan is dan ook minder opvallend. Voor sommige medewerkers is het lastig om steeds weer aan te tonen waarom het behoud en beheer van collecties om zoveel personeel en tijd vraagt, en wat het belang van dit alles is. Toch is deze verantwoording van groot belang. De beleidsvoerders beslissen uiteindelijk over het personeelsbestand, de middelen en de tijd en ruimte die men voor de uitvoering van de behoudstaken krijgt.

4.A.4. Infrastructuur

De infrastructuur vormt een belangrijk facet van de bewaarproblematiek. Vele van de depotruimtes zijn in feite niet geschikt voor de bewaring van erfgoed. Tal van instellingen zijn in monumentale gebouwen gehuisvest. Enkele van deze panden werden wel als bewaarinstelling gebouwd, maar dan volgens normen van een andere periode. Vele andere gebouwen werden initieel niet meteen voor de bewaring van erfgoed opgetrokken. Men bewaart er stukken in kasten en kamers die hier eigenlijk niet voor geschikt zijn. Meer dan eens bergt men er ook andere materialen op, zoals folders, catalogi, tentoonstellingsmateriaal, kaarsen, enzovoorts.

Niet iedereen kan op een eigen depot terugvallen. Enkele van de organisaties zijn voor hun “depotruimtes” afhankelijk van hun rechtstreekse overheid. Deze biedt een onderkomen in beschikbare locaties. Dit zorgt meer dan eens voor een versnippering van de collecties, met implicaties voor de veiligheid en de beveiliging van het erfgoed. Wanneer de overheid besluit de lokalen, zalen of gebouwen een andere bestemming te geven, moet er vaak op betrekkelijk korte termijn naar een ander onderkomen worden gezocht. Frequente verhuisbewegingen houden bijkomend heel wat risico's in. Binnen deze context is men niet erg geneigd om de infrastructuur aan te passen. Het blijft immers steeds weer een tijdelijke oplossing. Toch is men bijna blij dat men een ruimte kán gebruiken.

4.A.5. Budget

De budgetten die voor de bewaring van het erfgoed worden vrijgemaakt, zijn bepalend voor het personeel, de infrastructuur, de inrichting en de activiteiten rond bewaring. Deze bedragen blijken vaak relatief beperkt. Binnen de organisatie moeten er keuzes worden gemaakt over welke fondsen er ter beschikking staan voor de verschillende aspecten van een erfgoedwerking. De winst van een goede bewaring is minder tastbaar en moet ook op lange termijn worden bekeken. Met publieksactiviteiten kan men direct inkomsten en bezoekerscijfers berekenen. Op dit moment gaan voorkeur en gelden voornamelijk uit naar activiteiten waarvan men de resultaten op korte termijn kan meten.

4.A.6. Bestuursomkadering

Het komt zeer vaak voor dat een instelling voor haar budgetten en personeel afhangt van een overheid die wordt verkozen. De mate waarin men steun krijgt van de bevoegde (politieke) verantwoordelijken hangt samen met een drietal factoren. Een eerste is het inzicht in de activiteiten rond behoud en beheer. De beleidsvoerders erkennen het belang van de aanwezigheid en het behoud van erfgoed. Velen onder hen blijken echter niet te weten welke inspanningen hiervoor moeten worden geleverd. Het is daarnaast een feit dat niet iedereen zich even sterk voor cultuur interesseert. Betrokkenheid met de culturele sector gaat nog een stap verder. Bij de verdeling van de beleidsdomeinen is het dus onzeker of men een betrokken verantwoordelijke krijgt.

De twee andere aspecten hebben eerder te maken met de strategische uitbouw van de (politieke) loopbaan. Een eerste is de zichtbaarheid van activiteiten. Een depot en

bewaaractiviteiten zijn niet erg zichtbaar voor het grote publiek. Bij verkiezingen kan men hier maar moeilijk mee uitpakken. Publieksprojecten lenen zich hier bijvoorbeeld veel beter toe.

Ten derde wenst men zo snel mogelijk resultaten. Het opstarten van een depotwerking is een project van lange adem. De meeste beleidsvoerders worden maar voor een korte periode aangesteld. Een depotwerking levert bijgevolg geen zichtbaar voordeel op voor de leider die hier de aanzet voor geeft.

4.B. Een depotwerking

4.B.1. Een depot?

Een aantal van de geïnterviewden ziet een gemeenschappelijk depot als een oplossing, maar anderen ook weer niet. Deze houding varieert naargelang de problematiek die men zelf ervaart. Een aantal van deze facetten zal hier worden aangehaald.

Een depot is een optie voor twee groepen van organisaties. Enkele organisaties die momenteel niet over vaste depotruimtes kunnen beschikken, steunen de idee van een centrale depotwerking. Zij gebruiken nu kasten, lokalen, zolders en kelders die plaats bieden, maar waarvan men weet dat ze niet geschikt zijn, of ze krijgen tijdelijke locaties ter beschikking. Een gemeenschappelijk depot zou een structurele oplossing zijn voor een gebrek aan ruimte dat men nu ervaart. Andere instellingen zoeken aangepaste ruimtes voor deelcollecties die men zelf moeilijk kan bewaren. Het gaat dan bijvoorbeeld om grote formaten, of om materialen die in specifieke bewaaromstandigheden moeten worden bijgehouden. Dit resulteert weliswaar in een depot met verschillende materiaalcategorieën, maar men zou er geen volledige collecties in onderbrengen.

Een dergelijk depot met meerdere materiaalsoorten kan op tweeërlei wijze worden ingedeeld. Wanneer men het erfgoed als uitgangspunt neemt, dan ijvert men voor een depot dat op de verscheidene materiaaltypes is afgestemd. Dit impliceert dat de collecties van verschillende instellingen en eigenaars dan gedeeltelijk door elkaar komen te staan. Dit model is niet voor iedereen acceptabel. Het beheer door derden is voor hen uitgesloten omwille van twee redenen. Vooreerst wensen zij niet dat derden aan hun collecties kunnen komen. Ten tweede wil men de collecties ten alle tijden voor het eigen personeel toegankelijk houden. Een centraal collectiebeheer vormt hiervoor een hindernis. Zij wensen met andere woorden een opdeling per erfgoedbewaarder.

De bereikbaarheid van de collecties is voor iedereen belangrijk. Men moet sowieso binnen een redelijke termijn de eigen collectiestukken kunnen bezichtigen en / of transporteren. Dat impliceert eveneens dat de locatie van het depot er toe doet: een depotruimte aan de andere kant van de provincie is bijvoorbeeld niet meer aantrekkelijk. In de meeste gesprekken werd dan ook aangegeven dat een stedelijke of klein-regionale werking wordt verkozen. De opslagcapaciteiten van een centraal depot in acht genomen, lijkt dit bovendien de meest haalbare kaart.

Toch is ook een ander type van depot denkbaar. Met name gespecialiseerde depots die specifiek op een welbepaald type van erfgoed zijn gericht. Zo zijn er categorieën die minder frequent of in kleinere hoeveelheden voorkomen, maar wel om welbepaalde bewaaromstandigheden vragen (b.v. audiovisueel materiaal, natuurhistorische collecties, enzovoorts). Het is niet meteen vanzelfsprekend dat elke instelling op zich deze condities kan realiseren. Daarom is ook een dergelijk concept van depot voor sommigen gewenst.

Een aantal van de organisaties staat open voor een depot voor meerdere types van instellingen. Men vertrekt van twee voorwaarden: ten eerste dat de collecties optimaal worden bewaard, en ten tweede dat de veiligheid wordt gegarandeerd. Dit vraagt om een extra inspanning van de centrale depotwerking. Er is evenwel niemand geneigd beroep te doen op een gemeenschappelijke depotwerking wanneer deze geen manifeste meerwaarde tegen een redelijke prijs kan aanbieden.

De redenen om geen centraal depot te wensen liggen in twee domeinen. Vooreerst zijn er praktisch-psychologische bezwaren. De directeur, de onderzoekers en vaak ook restauratoren en behoudsmedewerkers houden niet van de idee dat (delen van) de collectie zich elders bevinden. Zo kan men immers veel moeilijker aan onderzoek doen, de opvolging van de conditie van de eigen collectiestukken ligt heel wat moeilijker, enzovoorts.

Het tweede bezwaar gaat om de hoeveelheden erfgoed. Hierbij ging het in eerste instantie om kerkelijk en archeologisch erfgoed, maar de parallellen kunnen ook voor andere categorieën worden gemaakt. Deze collecties zijn talrijk aanwezig, maar ook zeer verspreid en versnipperd. Momenteel heeft men reeds een probleem om in te schatten wat men exact als “Vlaams patrimonium” heeft. Vaak staan er maar weinig professionele werknemers in voor deze verzamelingen. Het nut van een centraal depot kan op meerdere manieren in vraag worden gesteld. De omvang van de collecties zou behoorlijk problematisch kunnen zijn. In eerste plaats is er nood aan sensibilisering, adviesverstrekking en hulpverlening. De verdeling van een budget onder deze talrijke instellingen is voor de organisaties in kwestie uiteindelijk maar een druppel op een hete plaat. Zij zijn echter helemaal niet georganiseerd, dus de fondsen aan een koepel overmaken is evenmin eenvoudig. De erfgoedinstellingen zien zelf mogelijk wel een oplossing in een centraal depot, maar hier is de dreiging van vervreemding en een verlies aan historische context aan verbonden. En dit zijn nog maar enkele van de bezwaren die men zou kunnen formuleren.

4.B.2. Restauratieateliers?

Men gelooft doorgaans niet dat gemeenschappelijke restauratieateliers een antwoord kunnen bieden op een aantal knelpunten die men nu vaststelt. De uitvoering van restauraties is vooreerst erg materiaalgebonden, maar daarnaast qua aanpak ook sterk met de instelling zelf verbonden. Een centraal atelier zou weliswaar verschillende technieken en materialen kunnen samenbrengen. Voor sommige specifieke ingrepen zou men alsnog op externe krachten beroep moeten doen. Een centraal atelier kan daarenboven in idee, benadering en technieken van het restauratieproces niet overeenstemmen met de huidige aanpak van alle potentiële partners.

Voornamelijk de kerkfabrieken en de OCMW's blijken momenteel geregeld te kunnen terugvallen op de diensten van het Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium (K.I.K.). Gezien de kwetsbaarheid van deze kleinere spelers is dit een zeer goede zaak. Wanneer men op een private restaurator beroep moet doen, dan blijkt de kost immers een aanzienlijke hindernis. Doorgaans waardeert men de inbreng van het K.I.K. De meer professionele organisaties ervaren echter dat men onvoldoende beroep kan doen op het Instituut. Zij beschikken zelf doorgaans evenwel over één of meerdere restauratoren. Deze medewerkers blijken echter niet altijd aan restauraties toe te komen. Ze brengen natuurlijk wel expertise binnen en verlenen de organisatie extra professionaliteit. Meer dan één van de geïnterviewden wijst daarom op de meerwaarde die een restaurator voor een bewarende instelling betekent. Men vindt het erg dat er nog erkende erfgoedinstellingen zijn die geen restauratoren in hun personeelsbestand hebben opgenomen.

Zelfs wanneer men eigen restauratieateliers heeft, worden er regelmatig restauraties uitbesteed. Het inschatten van de offertes en de vaardigheden van de restauratoren is voor velen moeilijk. De grotere archieven en musea hebben hier doorgaans enige ervaring mee. Ze beschikken bovendien over de netwerken om de geschikte restaurator te vinden. Voor de kleinere archieven en musea, voor de kerkfabrieken, gemeentes en enkele OCMW's is dit alles minder vanzelfsprekend. Men zou hen in principe een overzicht van goede restauratoren moeten kunnen aanbieden.

In plaats van een gemeenschappelijk restauratieatelier schoof één van de deelnemers het belang van een centraal onderzoekslaboratorium naar voren. Zij wees er op dat een restaurator zich levenslang moet bijscholen op vlak van materialen en technieken. De schaal van de Vlaamse bewaarinstellingen geeft geen ruimte voor materiaaltechnisch onderzoek.

Bovendien is de investering in een wetenschappelijke studie die het gehele erfgoedveld ten goede komt niet voor de hand liggend voor een individuele erfgoedbewaarder. Toch is dit labonderzoek een basis voor professionele restauratoren. Het K.I.K. kan deze taak slechts ten dele vervullen. Momenteel gaat men daarom regelmatig in het buitenland te rade.

4.B.3. Advisering?

Advisering wordt op verschillende manieren ingevuld. Voor een gemeente of kerkfabriek wil dit zeggen dat er basisinformatie wordt gegeven aan de medewerkers, cultuurcoördinatoren en vrijwilligers. Op dit moment loopt er vaak nog wel wat verkeerd op vlak van de bewaring, omdat de betrokken personen onvoldoende op de hoogte zijn. Er kan niet verwacht worden dat deze personen een volledig professionele werking ontplooiën. Kennis van een aantal basisregels zou reeds grote verbeteringen kunnen opleveren.

Heel wat cultuurcoördinatoren, medewerkers van gemeentes, leden van kerkfabrieken en vrijwilligers zijn erg gemotiveerd. Zij weten niet altijd waar ze hun gegevens vandaan moeten halen. Een basisaanbod van publicaties, opleidingen en workshops zou hen op weg kunnen helpen. Daarnaast stelt men vast dat er binnen heel wat gemeentes, kerkfabrieken, OCMW-instellingen, enzovoorts weinig rond erfgoed wordt gedaan. Men is er slecht op de hoogte van wat erfgoed is, welke reglementering hierrond bestaat en welke zorg de collecties nodig hebben. Voor deze doelgroep is dringend een sensibiliseringsprogramma nodig. Zij moeten worden geïnformeerd van wat hun taken en verantwoordelijkheden zijn, maar ook hoe ze deze op een vlotte manier kunnen uitvoeren.

De organisaties die reeds een zekere graad van professionalisering hebben bereikt, hebben niet langer een boodschap aan deze basisregels. Ze kennen deze reeds voldoende. Zij zoeken eerder naar een manier om deze basisregels toe te passen. Men wil graag bij andere gelijkaardige erfgoedbewaarders inspiratie opdoen. Ook verdere materiaaltechnische kennis is welkom om blijvend verbeteringen door te voeren.

Er bestaan inmiddels heel wat aanspreekpunten met betrekking tot erfgoed. Niet iedereen kent deze even goed. Niet iedereen heeft een duidelijk zicht op wat zij te bieden hebben. Ook is het klaarblijkelijk niet altijd even helder wie men welke vragen kan stellen. De verschillende overheden, steunpunten, v.z.w.'s en zo meer vormen een kluwen. Zeker voor wie niet op vaste basis bezig is met erfgoed, is het overzicht zoek. De mogelijkheden die deze aanspreekpunten bieden zijn bijgevolg niet bij alle bewaarinstellingen gekend.

Binnen de museumsector is men wel tevreden over het bestaan van de museumconsulenten. Toch ervaart men dat deze personen overbevraagd zijn. Men ervaart eveneens dat sommige provinciale consulenten zich toeleggen op een specifiek aspect van de museumwerking. Dit wordt enerzijds zeer positief bekeken. Men weet echter niet goed of men ook advies kan vragen aan een consulent van een andere provincie. En wat moet men doen wanneer het cursusaanbod voor een andere provincie is bestemd?

De provinciale culturele diensten en ook het bestaan van Culturele Biografie Vlaanderen worden eveneens als positief bekeken. Toch merkt men dat ook hier een tekort aan personeel is om daadwerkelijk overal voldoende ondersteuning te kunnen bieden. In Gent en Brugge ervaart men bovendien minder de impact van het bestaan van het CBV. Men kent de betrokken personen wel, maar men ervaart de afstand als een hindernis.

4.B.4. Registratie?

Registratie wordt vaak bekeken als een vertrekpunt voor de verdere collectiewerking. Veelal gaat men ervan uit dat door middel van deze registratie, andere problemen kunnen worden vastgesteld. Dan kan men zich over een verdere aanpak bezinnen. Vanuit de registratie kan men een collectie- en conservatieplan uitwerken. Deze gedachtegang is logisch, maar blijkt in de praktijk niet altijd even gemakkelijk toepasbaar.

Registratie is geen eenvoudig proces. De uitvoering van het registratieproces is zeer tijdsintensief. Het vereist bovendien reeds behoorlijk wat methodologische regels. Het

registreren vraagt dus om personeel, tijd en kennis. Dit ligt niet meteen voor de hand. In de praktijk komt het er vaak op neer dat men onvoldoende personeel voor het registreerproces kan inzetten. Men ziet zich dan genoodzaakt zonder deze basis verder te werken. Ofwel moet er dus een manier worden gezocht waarop deze registratie toch kan plaats hebben, ofwel moet men zoeken naar andere mogelijkheden om de bewaring van erfgoedcollecties te ondersteunen.

Desalniettemin zou meer overleg inzake registratie en thesauri nog veel kunnen opleveren. Bepaalde groepen van instellingen en sommige overheden buigen zich hier reeds over. Op deze manier kan men streven naar een gelijkaardige methodologie en terminologie. Veel kleinere instellingen vallen echter buiten de bestaande netwerken. Daarnaast is er een verloop in registratoren, waardoor dezelfde vragen en kwesties terugkeren. Een constante uitwisseling van ervaring blijft gewenst.

4.B.5. Publiekswerking?

Gezien er veel aandacht naar publiekswerking uitgaat, behoren ook publieksprogramma's rond behoud en beheer tot de opties. De ervaringen hiermee zijn verschillend; de meningen lopen dan ook uiteen. Op sommige plaatsen ervaart men dat het publiek nieuwsgierig is naar de activiteiten achter de schermen. Zij vinden publieksprojecten omtrent behoud en beheer dan ook lonend. Niet iedereen heeft even positieve ervaringen. Op een andere plek ondervindt men onbegrip van de politiek en het brede publiek: waarom kost de bewaring van erfgoed zoveel geld, en waarom duurt een restauratie zo lang? Voor een aantal (politieke) verantwoordelijken zou de "ontsluiting" van het behoud- en beheerwerk alleen maar lonen omdat dit publiek trekt, maar niet omwille van de eigenlijke inhoud van het publieksproject. Communicatie ligt evenmin voor de hand wanneer men zelf het nut en de waarde van de behoud- en beheertaken niet inziet. Dit is bijvoorbeeld het geval voor enkele instellingen waar de erfgoedobjecten ook gebruiksvoorwerpen zijn.

Een open depot is eigenlijk voor niemand een optie. Er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de bewaarfunctie en de functie van ontsluiting. Een occasionele rondleiding door de depotruimtes behoort wel tot de mogelijkheden. Ook voor professionele medewerkers moet een inzage in de depotruimtes en ateliers eventueel mogelijk zijn. Eén van de geïnterviewden wees erop dat er in Nederland een grotere openheid bestaat, en dat deze bevorderend werkt.

Deze zelfde geïnterviewde wees erop dat het eenvoudiger is om rond zaken als restauraties en depots te communiceren. De bewaring en het behoud van collecties kan men beter uitleggen. Het beheer van collecties is veel moeilijker te communiceren naar een breed publiek.

4.B.6. Subsidies

Een groot deel van het personeel binnen de erfgoedinstellingen heeft geen zakelijke achtergrond. Zij hebben geen overzicht van alle spelers binnen het erfgoeddomein gekregen. Het is voor velen dan ook niet altijd even duidelijk bij welke overheid men kan aankloppen. Bovendien rijzen er heel wat vragen wanneer men een subsidiedossier moet samenstellen. Ook bestaat er onduidelijkheid in welke mate de verschillende overheden aan de subsidieaanvragen tegemoet kunnen komen. Per slot van rekening zijn ook daar de budgetten beperkt. Een introductie hiervan is op zich een goede zaak.

4.B.7. Scholing

Meer dan eens kwam de scholing aan bod. Er blijkt een behoorlijke afstand te bestaan tussen de opleidingen in hogeschool en universiteit en de werking binnen erfgoedorganisaties. Er bestaan in België niet veel jobgerichte opleidingen binnen de culturele sector. Dit merkt men eens te meer wanneer men een vergelijking maakt met het

buitenland (b.v. Nederland). Zowel op vlak van collectiebeheer als de behoudstaken kan er nog veel meer praktisch worden gewerkt.

4.B.8. Profilering van de collecties

In de praktijk blijken er reeds heel wat instellingen werken in bruikleen te hebben of te geven. Ondanks het feit dat dit een arbeidsintensief proces is, staat men hier zeer positief tegenover. Op deze manier kunnen de collecties een duidelijker profiel worden toegekend. Ook voor de kleinere instellingen is dit een goede zaak. Zij kunnen soms werken van een mindere kunsthistorische waarde, maar van een grote “cultuurbiografische” waarde ontsluiten. Het blijkt dat op vlak van bruikleencontracten, en stilaan ook voor de conditierapporten, de formulieren aan andere erfgoedinstellingen worden vrijgegeven. Op deze manier zorgt men zelf reeds voor een verbetering van overeenkomsten.

4.C. Een depotwerking: organisatorisch bekeken

4.C.1. Een vraag naar betrokkenheid

Een argument tegen een centrale depotwerking is de betrokkenheid. Dit kan dan verwijzen naar de betrokkenheid van de personeelsleden. Er bestaat steeds een soort binding met de organisatie waarvoor men werkt. Sommige personeelsleden kennen de collecties ook zeer goed. Men vreest dat deze band verloren gaat in een centrale depotwerking. Het personeel van deze gemeenschappelijke werking zal minder betrokken zijn, waardoor een kwalitatieve benadering van de erfgoedcollecties mogelijk in gedrang komt.

Om een centrale depotwerking succesvol te maken, moet deze hindernis dus worden genomen. Dit kan alleen maar wanneer de deelnemende instellingen achter het project staan. Een initiatief dat louter vanuit een overheid wordt genomen, dreigt een verloren inspanning te worden. Men moet dus een “pakket” kunnen aanbieden dat een grote meerwaarde betekent voor de potentiële deelnemers.

De betrokkenheid kan beter behouden worden bij een lokaal initiatief. Hieronder kan men stedelijk of klein-regionaal verstaan. Een organisatie van een te grote omvang zorgt ervoor dat de afstand fysiek en mentaal te groot wordt. Men heeft nu reeds lokale netwerken. Een verdere versteviging en professionalisering van de bestaande contacten is voor velen nog denkbaar. Wanneer de gemeenschappelijke depotwerking reeds een tijdje draait, kan men nog de werking evalueren en mogelijkterwijs uitbreiden.

Niet alle modellen van depotwerking kunnen echter op een lokaal niveau worden gerealiseerd. Wanneer men bijvoorbeeld een goede “cold storage” voor fotografisch materiaal wil bouwen, dan zal dit mogelijk niet alleen voor de stedelijke of regionale collecties zijn. Ook op provinciaal of misschien zelfs gemeenschapsniveau bestaat hiervoor interesse. Wanneer dit het geval is, dan moet er een hoge mate van professionaliteit zijn, waardoor het plaatsen van collectiestukken in dit gemeenschappelijk depot een positief gegeven is.

4.C.2. Neutraliteit

Tegelijkertijd is de neutraliteit in tal van situaties een gunstige zaak. Zo zou materiaaltechnisch onderzoek beter door een neutrale organisatie worden uitgevoerd. Het opzet van dit onderzoek overstijgt het nut van één enkele instelling. Juist dit gegeven maakt het interessanter om labonderzoek centraal te organiseren.

De neutraliteit geldt echter ook op een ander vlak. In dit opzicht moet zij met betrokkenheid gepaard gaan. De verschillende deelnemers, maar zeker de talrijke erfgoedobjecten, moeten op een kwalitatief gelijke wijze worden benaderd. De medewerkers van een centrale depotwerking moeten een neutrale houding kunnen aannemen. Aangezien de meeste geïnterviewden aangaven dat ze onmogelijk op vaste basis medewerkers in een centrale depotwerking konden inzetten, bestaat er hoe dan ook geen kans op een eventuele belangenvermenging.

4.C.3. Initiatief

Sommige geïnterviewden gaven te kennen dat het initiatief van onderuit moet groeien. Eén van hen gaf reeds aan dat dit moeilijk te verzoenen is met de budgetten die er op een gemeentelijk niveau aanwezig zijn. Dit gaat eveneens op voor de kerkfabrieken. In een andere reactie gaf één van de geïnterviewden te kennen dat het initiatief op lagere niveaus sterk afhankelijk is van persoonlijke initiatieven. Als zodanig wordt het moeilijker om een structurele organisatie op te bouwen.

De meeste geïnterviewden gaven te kennen dat men een impuls van de Vlaamse Gemeenschap verwacht. Deze zou een kader moeten scheppen waarbinnen initiatieven gemakkelijker kunnen worden genomen. Men ziet eventueel ook een rol weggelegd voor de provincies (men trekt een parallel met het getrapte systeem voor de musea). Toch wordt ook hier verwezen naar de beperkte personeelsbezetting op provinciaal niveau.

4.C.4. Financiën en personeel

De financiën en het personeel zijn twee pijnpunten. Op projectbasis kunnen een aantal onder hen personeel en budgetten vrijstellen. Een project is echter van tijdelijke duur. De kosten ervan worden op voorhand geraamd. Wanneer men daarenboven een subsidiedossier indient, is het maximaal percentage waarvoor men steun kan verwachten heel duidelijk. Er kunnen op voorhand zeer concrete afspraken worden gemaakt. Dit *commitment* is niettemin minder duidelijk voor een gemeenschappelijke depotwerking.

Momenteel beschikken de meeste instellingen niet over grote sommen geld, noch over voldoende personeel om op permanente basis te investeren in een centrale depotwerking. Een vaste som voor een gemeenschappelijke werking ligt bovendien moeilijk: dit bedrag dient niet louter voor de eigen instelling. Daarom verwacht men een financiële ondersteuning van overheidswege. Men hoopt hier niet op een “Instituut Collectie België”, want men meent dat de nodige bedragen hier niet voor kunnen worden vrijgemaakt. Daarom moet een zekere som van de deelnemers zelf komen. Wanneer men op een structurele wijze wil samenwerken, moet er een verdeelsleutel worden ontwikkeld om de kosten gemeenschappelijk te dragen.

De meeste gesprekspartners zagen wel mogelijkheden voor een vergoeding van geleverde diensten. Het moet op voorhand dan ook beter worden bekeken welke werking men wil ontwikkelen en welke vraag hiervoor bestaat. Op basis hiervan kan men een raming maken van de kosten die men kan aanrekenen. Op dit moment blijkt dat zelfs een minimale vergoeding voor velen al te veel gevraagd is. Zo moeten de kerkfabrieken vaak terugvallen op de gemeentes om de rekeningen te kunnen betalen. Maar ook voor de gemeentes is het nog maar de vraag of zij dit zouden kunnen bekostigen. Op dit moment wordt er volop aan een lokaal cultuurbeleid gewerkt. Hieruit blijkt dat er weliswaar vele plannen bestaan rond de bewaring van onroerend, roerend en immaterieel erfgoed. Een groot structureel budget waar men voor cultuur kan uit putten, is in de meeste gevallen echter onbestaande. Op grootstedelijk niveau bestaat deze mogelijkheid eventueel wel. Hier blijft het sterk afhankelijk van de prioriteiten en van dringende problemen die zich opdringen.

4.C.5. Beleid

Eén van de geïnterviewden gaf een voorbeeld van wat men niet wil. Enkele jaren geleden moesten ze een reeks documenten en prenten overdragen aan het stadsarchief. Sindsdien bepaalt dit archief de wijze waarop de bescheiden worden behandeld. Dit houdt in dat de originele erfgoedbewaarder niet meer zo gemakkelijk de documenten en prenten kan bestuderen, maar ook dat deze voor reproducties moet betalen. De vroegere bewaarder had een nauwere band met de stukken dan het huidige archief. De wijze waarop men met de prenten en documenten omging was bovendien compleet anders. Deze situatie zorgt ervoor dat men ietwat wantrouwig tegenover samenwerkingsverbanden rond depotwerking staat.

Meer dan één van de geïnterviewden zei dat het niet gemakkelijk is om rond behoud en beheer samen te werken. Men ervaart het beheer van de collecties als iets dat nauw met de eigen instelling verbonden is. De collectiestukken zijn de spil van de organisatie; zij behoren tot het interieur, of maken een essentieel deel uit van de gebruiksoBJECTEN van de instelling. Een goede bewaring van de collecties komt elke organisatie ten slotte ten goede. De wens tot coöperatie bestaat daarom wel, maar door de individuele werkwijze en cultuur leverden helaas niet alle pogingen tot samenwerking een bevredigend resultaat op.

De mate waarin men inspraak wil in de gemeenschappelijke depotwerking is niet overal gelijkoplopend. Sommige deelnemers willen slechts de collecties in een depot kunnen plaatsen. Zij willen daarom wel inspraak wanneer het gaat over de behandeling van de collectiestukken en de inzage door derden. Medezeggenschap over de gehele centrale organisatie is echter minder noodzakelijk. Voor anderen is deze inspraak dan weer onontbeerlijk. Zij verwijzen naar een bestuurscomité, waarbinnen iedereen kan overleggen over het beleid en bestuur. Eén van de geïnterviewden stelde dat elke deelnemende instelling een eindbeslissing moet kunnen nemen.

5. Resultaten van het onderzoek: een samenvatting

Deze samenvatting reikt enkele van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek aan. Het spreekt voor zich dat een resumé niet exhaustief alle nuances kan weergeven. De resultaten van de verschillende onderzoeksinstrumenten werden thematisch gebundeld

5.A. Collectiebeleid

Het collectiebeleid bestaat enerzijds uit een grondige kennis van de collectiestukken, en anderzijds uit een visie op de eigenheid van de collecties. Beide componenten resulteren in doelstellingen inzake het verwerven, het zorgen voor en eventueel het afstoten van de collectiestukken. Voornamelijk de enquête peilde naar een aantal van deze facetten.

Zo werd er gevraagd wat de omvang van de collecties was. De uitkomst laat het helaas niet toe om hieromtrent gegronde uitspraken te doen. Dit komt enerzijds door de grote verschillen in grootte van de collecties. Anderzijds blijkt ook dat voor velen de definitie van het begrip “erfgoed” te vaag (b.v. moeten kerkstoelen al dan niet onder het erfgoed worden gerekend?) of zelfs onbekend blijft. Gezien de bevraging voornamelijk werd uitgevoerd bij erfgoedbewaarders met een officiële opdracht tot bewaring van hun collecties, is dit een problematische vaststelling.

In het leeuwendeel van de gevallen beschikt men over een inventaris. Door de vraagstelling in de enquête kan geen uitspraak gedaan worden over de volledigheid ervan. Slechts 8,2% zegt het document niet te hebben. De registratie van de collecties verloopt moeizamer dan de inventarisatie. 18,9% van de respondenten geeft geen antwoord op de vraag hoeveel percent van de erfgoedcollecties geregistreerd werd. 4,0% zegt nog niet aan registratie te zijn toegekomen. Een verdere 24,3% laat weten dat alle collectiestukken in een registratiebestand werden opgenomen.

Bij 32,4% van de respondenten nemen de collecties niet in omvang toe. De stagnatie in groei vindt voornamelijk plaats bij de kerkfabrieken, OCMW's en gemeentes. 18,9% van de antwoorden geven een toename aan van 1.000 objecten of enkele meters archiefmateriaal per jaar. De grootste groei wordt bij de musea en de archieven vastgesteld. Deze vaststellingen vallen geheel binnen de lijn der verwachtingen en hebben alles te maken met hoe de organisaties hun kernactiviteiten afbakenen.

Afstoting van collectiestukken ligt gevoeliger. Bijna drie op vijf antwoordden dat er geen objecten of bescheiden uit de collecties worden verwijderd. Onder de instellingen die dit wel doen, kan twee derde terugvallen op criteria voor afstoting en verwerving. Alle organisaties bij elkaar genomen, geeft net iets meer dan de helft te kennen dat zij over richtlijnen beschikken bij de keuze tot opname of afstoting van collectiestukken.

70 respondenten antwoordden op de vraag of men een uitgeschreven collectieplan had. Bij 44,3% bleek dit inderdaad het geval te zijn. Twee derde van deze 44,3% geeft aan dat er geen richtsnoer voor verwerving en afstoting in het plan werd opgenomen. Omgekeerd: twee op vijf van de instellingen die beroep kunnen doen op selectiecriteria, beschikken niet over een collectieplan.

5.B. Preventieve conservatie en risicobeheer

De schriftelijke bevraging trachtte te peilen in welke mate men de collecties kan omringen met de nodige zorgen om de conditie te behouden of te verbeteren. Van de preventieve maatregelen weet men plaatsregistratie het meeste te realiseren. Van de 57 organisaties die aan een registratieprogramma werken, of dit volledig hebben afgerond, zijn er evenwel 10 die de standplaats niet als gegevensveld hebben ingevoerd.

Na plaatsregistratie, komt men het meeste toe aan de controle op infecties en ongedierte. Vervolgens heeft men aandacht voor de reiniging van de collectiestukken. Er werd evenwel niet geïnformeerd naar wat men precies verstaat onder “reinigen”. Het is dus best mogelijk dat verschillende instellingen hier een andere betekenis aan geven.

Lichtbeheersing en klimaatbeheersing komen eerder achteraan op het lijstje te staan. Compartimentering weet men maar op enkele plaatsen te verwezenlijken. Met name in districtshuizen en kerkfabrieken ligt dit zeer moeilijk omwille van hun interne werking en de gebruikte gebouwen. Toch kan men vaststellen dat ook in verschillende van de musea en archieven men moeilijkheden ondervindt om overal ideale bewaaromstandigheden te creëren. Uit het voorgaande kan men concluderen dat voornamelijk de preventieve maatregelen die door medewerkers kunnen worden gedaan, het meeste worden uitgevoerd.

Slechts 17,6% van de instellingen schreef een calamiteitenplanning uit. In enkele van de gevallen gaat het louter om een plan ter bescherming van het personeel en van eventuele bezoekers. Eveneens 17,6% van de respondenten meent dat men een volledig risicobeheer heeft ontwikkeld. 47,3% denkt alleen een aantal facetten te kunnen realiseren. De resultaten van deze vraag kunnen worden gelegd naast de uitkomst van de vragen naar preventieve conservatie en calamiteitenplanning. Daaruit kan men afleiden dat het begrip “risicobeheer” voor velen niet helemaal duidelijk is. Soms treft men maatregelen om calamiteiten en schade te voorkomen, terwijl men denkt niet bezig te zijn met de beheersing van risico's. Het is erger dat enkele respondenten menen dat ze kunnen rekenen op een volwaardig risicobeheer, wanneer ze eigenlijk niet toekomen aan alle aangereikte facetten van preventieve conservatie.

5.C. Infrastructuur

De bewaring van de collecties is grotendeels afhankelijk van de beschikbare infrastructuur. Het erfgoed bestaat uit materialen die erg gevoelig zijn aan de bewaaromgeving. Deze laatste kan gedeeltelijk door klimatisatie of lichtbeheersing worden bijgesteld. De informatie over de gebruikte bewaaromgevingen werd in grote mate uit de focusgroepen, interviews en plaatsbezoeken gehaald.

Het is betrekkelijk slecht gesteld met de behuizing van de erfgoedcollecties, of toch met het oog op bewaring van het erfgoed. Er ontsnapt geen enkele instelling aan infrastructurele problemen. In het beste geval heeft men enkele deelcollecties die men niet kan bewaren zoals men wenst, in de slechtste situatie beschikt men niet over een eigen ruimte om het erfgoed in onder te brengen. Sommige instellingen krijgen een tijdelijk onderkomen toegewezen. De voogdijoverheid en de erfgoedbewaarders zijn in een dergelijke situatie maar zelden geneigd zwaar te investeren in een aanpassing van deze ruimtes aan de vereisten voor de bewaring van het erfgoed. Men moet daarbij leven met de voortdurende dreiging dat men de collecties weldra zal moeten verhuizen.

De meeste organisaties zijn gehuisvest in een pand dat in feite niet geschikt is voor de bewaring van het erfgoed (b.v. een monument). Op sommige plaatsen kampt men met een stevig plaatsgebrek, waardoor collecties ondergebracht worden in de kantooruimtes, op zolders, in kelders, enzovoorts.

5.D. Budget

Uit de enquête bleek dat slechts 44,6% van de bevraagde organisaties over een structureel budget voor de uitvoering van behoud- en beheertaken beschikt. Meer dan de helft heeft dus geen vaste werkingsmiddelen. Het gaat niet alleen om districtshuizen, kerkfabrieken of OCMW's, wiens kerntaken niet in eerste instantie in het erfgoeddomein liggen. Het ontbreekt ook tal van musea en archieven aan een structureel werkingsbudget.

Dit wil zeggen dat men binnen de instelling zelf bekijkt in welke projecten men wil investeren. Dit hangt nauw samen met de accenten die men binnen de organisatie legt. Men stelt meer dan eens vast dat de medewerkers moeten vechten om de nodige middelen los te weken voor het behoud en beheer van de collecties. Voor een aantal types van instellingen is deze constatacie behoorlijk verontrustend.

Het accent ligt in vele instellingen op de ontsluiting van de collecties. De inhoud van “ontsluiting” wordt regelmatig op een eenzijdige wijze benaderd (i.e. tentoonstellen). Deze

keuze wordt frequent door de organisatie zelf gemaakt, maar wordt ook vaak onder zekere druk van externen genomen. De betrokken medewerkers behoud en beheer moeten niet alleen verantwoording afleggen over de uitvoering van hun taken binnen de erfgoedwerking, daarnaast moeten ze geregeld afrekenen met preferenties van de instantie die het voogdijchap over de betrokken organisatie heeft (b.v. raad van bestuur, schepen van Cultuur). Deze laatste is veelal slechts voor een relatief korte termijn verkozen. Wanneer men zich over het behoud en beheer van erfgoed buigt, is men echter genoodzaakt om op lange termijn te denken. Het domein van erfgoedbewaring is voor hen bijgevolg niet erg aantrekkelijk. De steun wordt daarom eerder aan een tentoonstellingsproject verleend, want deze is beter zichtbaar voor het publiek én het kan op korte termijn worden gerealiseerd.

5.E. Personeel

De vragenlijst benaderde de personeelsbezetting op een cijfermatige basis. Er werden negen personeelsfuncties voorgesteld. Van de 74 respondenten geven er 45 aan dat geen van deze functies op een voltijdse basis wordt uitgevoerd. 9 zeggen dat slechts één geopperde personeelsfunctie voltijds wordt ingevuld. Van dezelfde 74 deelnemers zijn er 10 die geen deeltijdse medewerkers kunnen inzetten voor de voorgestelde functieomschrijvingen. 23 anderen zetten personeelsleden op één takenpakket in. 13 van de antwoorden gaven aan dat men zo twee functies weet uit te voeren.

De functies die het meeste voltijds worden ingevuld zijn deze van collectiebeheerder, gevolgd door registrator, behoudsmedewerker, depotbeheerder en suppoost. Deze laatste functie komt voornamelijk voor in de museale sector. Deeltijds zijn in eerste instantie vrijwilligers actief. Ook collectiebeheerders, registratoren en technici worden geregeld op een deeltijdse basis tewerkgesteld. Hierbij moet worden opgemerkt dat “deeltijds” ook kan betekenen dat het een deeltaak van één van de voltijdse medewerkers is. Los daarvan is het opvallend hoeveel instellingen een beroep doen op vrijwilligers.

De erfgoedwerking wordt door medewerkers gerealiseerd. De samenstelling van het personeel beïnvloedt de erfgoedbewaring op twee manieren. Ten eerste is het aantal personeelsleden dat behoudstaken op zich neemt van belang. De effecten ervan zijn duidelijk merkbaar in de verschillende types van instellingen. Wanneer de kernactiviteiten op het erfgoed zijn gericht, dan kan men al sneller op meer personeel rekenen. Toch zijn er een aantal randbemerkingen. Vooreerst kan worden vastgesteld dat de professionalisering van de erfgoedsector leidt tot een diversifiëring van taken en functies. Met een gelijk personeelsbestand moet men het groeiend aantal activiteiten en de toename van expertise trachten door te voeren.

De tweede factor bestaat uit de kennis en kunde die de beschikbare personeelsleden bezitten. Binnen heel wat organisaties blijkt onvoldoende geschoold personeel dat specifiek met bewaring bezig is aanwezig te zijn. Helaas moet men vaststellen dat voornamelijk in kleinere organisaties er onvoldoende deskundigen werken. Bovendien blijken zij moeilijker toegang te vinden tot de bestaande netwerken van informatie. Samengevat: te weinig personeel met geen of beperkte vaardigheden én zonder toegang tot kennis moet de bewaring van het erfgoed verzekeren. Zij verkeren overigens meer dan eens in een omgeving die de zorg voor het erfgoed nauwelijks genegen is.

Uit de enquête bleek dat weliswaar 49 van 74 respondenten één of meerdere aanspreekpunten voor erfgoed weet te vinden. Toch komt uit enkele gesprekken naar voren dat men op bepaalde plaatsen met vraagtekens blijft zitten. In een aantal andere gevallen stelt men zich vanuit onwetendheid gewoon geen vragen (behalve wanneer er zich manifeste moeilijkheden voordoen). De aard van vraagstelling is vaak verbonden met de professionalisering van de instelling in kwestie. Zo zal de gemiddelde kerkfabriek andere vragen stellen dan een erkend museum.

5.F. Wenselijkheid van een gemeenschappelijke depotwerking?

Van de 74 instellingen die deelnamen aan de enquête, zijn er 25 die een gemeenschappelijke depotwerking wenselijk vinden. Een verdere 11 denken dat dit mogelijkere wijs een interessante optie is.¹ Voornamelijk de musea en de OCMW's staan positief ten aanzien van een dergelijk initiatief. De archieven en kerkfabrieken nemen een eerder afwijzende houding aan. Eens men een (voorzichtige) voorstander is van een gemeenschappelijke depotwerking, wenst men doorgaans ook wel zijn medewerking aan het project te verlenen.

5.G. Argumenten voor een gemeenschappelijke depotwerking

Het argument dat in de enquêtes het meeste werd aangehaald in het voordeel van een gemeenschappelijke depotwerking, is het delen van ervaringen binnen het samenwerkingsverband. Uit de focusgroepen en interviews bleek eveneens dat men belang hecht aan een betere netwerking. Op meerdere plaatsen wenst men een beter overzicht van de verschillende actoren in het erfgoedveld en hun betreffende activiteiten. Uit de bevraging komt ook naar voren dat men een schets wil van de bewaartoestand en van de conditie van de collecties bij alle erfgoedbewaarders. Dit geeft de mogelijkheid om de eigen situatie te toetsen, alsook om ervaringen uit te wisselen over hoe men de bewaartoestand van de collecties kan verbeteren.

Het samen opbouwen van expertise zou eveneens een pluspunt van een gemeenschappelijke depotwerking zijn. Uit de diverse gesprekken blijkt een verschil te bestaan in de interpretatie van "expertise". De diverse organisaties werken op uiteenlopende snelheden. Het bereiken van een professionele benadering van het erfgoed wordt verschillend ingevuld. Voor een aantal instellingen zal deskundigheid neerkomen op het toepassen van de basisregels van behoud en beheer. Anderen zoeken naar professionele medewerkers, materiaaltechnische kennis, enzovoort. Algemeen genomen vindt men het minder van tel om trends binnen het domein van behoud en beheer op te volgen.

Het gebrek aan geschikte depotruimtes wordt meer dan eens aangehaald als een belangrijk argument voor een gemeenschappelijke depotwerking. In de enquête kwam een gezamenlijk depot pas op de derde plaats. Uit de gesprekken bleek echter dat bijkomende depotruimtes toch prioritair zijn. Dit kan gezien worden in het licht van de infrastructuur die men nu ter beschikking heeft.

Een andere stelling die men positief waardeerde was dat een gemeenschappelijke werking mogelijk goedkoper is dan het individueel werken aan de bewaring van de collecties. Dit kan men koppelen aan de uitslag van een andere uitspraak, met name dat men hoopt dat met een gemeenschappelijke depotwerking men niet langer zelf alle activiteiten rond behoud en beheer moet uitvoeren. De oprichting van een gemeenschappelijke depotwerking verlicht niet alleen het takenpakket van de medewerkers, maar het zorgt eveneens voor een gedeelde kost. Het biedt eventueel ook de mogelijkheid om de expertise van derden in te schakelen, hetgeen men zich op individuele basis niet altijd zou kunnen veroorloven.

¹ In het onderzoek van dr. J. Walterus "*Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd*" werd eveneens de vraag gesteld naar de mate waarin zij gebruik zouden maken van een erfgoeddepot: "... 30% stond eerder positief, 39% twijfelde en 15% zou eerder niet of helemaal niet ... ingaan op deze mogelijkheid...". De uitkomst van het onderzoek in Antwerpen, Gent en Brugge is minder positief: 33,3% vindt een gemeenschappelijke depotwerking wenselijk, 14,9% denkt dat het misschien een interessante mogelijkheid is, en 50,0% vindt dit onnodig.

J. Walterus, *Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd. Inzichten over historische en 'volkscultuur'-verenigingen als onderdeel van het Vlaamse erfgoedlandschap*, Brussel, 2003: 116.

5.H. Argumenten tegen een gemeenschappelijke depotwerking

Het is eveneens interessant om te bekijken wat de argumenten tegen een gemeenschappelijke depotwerking zijn. Dit geeft immers een idee van aandachtspunten en van hindernissen die een dergelijke organisatie zou moeten nemen. Het onderwerp kwam voornamelijk in de schriftelijke bevraging aan bod, maar werd eveneens in de interviews aangeraakt. In de vragenlijst werd een dubbele vraagstelling gehanteerd. Enerzijds informeerde een open vraag waarom men een gemeenschappelijke depotwerking niet wenselijk acht. Een reeks van gesloten vragen polste naar wat een deelname aan een gezamenlijke depotwerking zou kunnen tegenhouden. Beide types vragen werden op een gelijkaardige manier beantwoord. De redenen die men aanvoert om niet deel te nemen, worden bovendien ook door de voorstanders van een depotwerking aangereikt, maar dan als punten waarover men bezorgd is.

De meeste argumenten zijn in eerste instantie tegen een gemeenschappelijk depot gericht. Vooreerst bestaat de idee dat een fysieke afstand tussen de collecties en de instelling niet goed is. Het bemoeilijkt de toegang tot de collectiestukken. Een kantbemerking is dat vele instellingen nu reeds collectiestukken op een andere locatie (laten) bewaren. De fysieke afstand van een centraal depot is gekoppeld aan een strikter gereguleerde toegankelijkheid. Vooral dit brengt enkele bezwaren met zich mee. Men vreest dat een eigen controle op de objecten of bescheiden moeilijker zal verlopen. Er zijn duidelijke afspraken nodig over wie de collectiestukken registreert, en hoe daar controle op wordt gevoerd. Ten slotte is de onmiddellijke bestudering van collectiestukken niet langer mogelijk. Zeker voor archiefinstellingen (met name openbare archieven) brengt dit de opdracht tot ontsluiting in gedrang. Maar ook tal van andere instellingen ervaren een gereguleerde toegankelijkheid als een hindernis.

De deelnemers zijn zeer bekommerd om de eigenheid van de collecties. De collectiestukken vragen om een kenmerkende benadering van bewaring en ontsluiting. Men vreest dat er in een centrale depotwerking onvoldoende aandacht naar deze bijzondere vereisten kan uitgaan. De voeling met de collecties is minder sterk binnen een gemeenschappelijke werking. Een samenwerkingsverband leidt daarenboven tot een formaatwijziging. Sommigen zijn bang dat de aandachtspunten en de belangen van de individuele instellingen in het groter geheel zullen verdwijnen. Men is tenslotte geducht voor een logge en bureaucratische organisatie.

Meerdere personen wijzen op de diversiteit in cultuur en werkwijzen binnen de verschillende instellingen. Men vraagt zich af of dit onderscheid wel kan worden overbrugd. Is er binnen een gemeenschappelijke depotwerking voldoende plaats om de eigenheid te respecteren? Er bestaan onderlinge verschillen in kennis en vorderingen op vlak van behoud en beheer. Instellingen met een voorsprong begrijpen dat er aandacht moet uitgaan naar erfgoedbewaarders met een achterstand. Anderzijds willen zij slechts deelnemen wanneer het samenwerkingsverband ook voor hen een fundamentele meerwaarde kan betekenen.

Uiteindelijk leeft de vraag waar deze depotwerking vandaan moet komen. Men vraagt zich af waar infrastructuur en personeel zullen worden gevonden. Men ervaart dat het vinden van middelen voor het behoud en beheer van collecties nu reeds problematisch is. Meer dan één plaatst daarom vraagtekens bij de haalbaarheid van een dergelijk project.

5.I. Functies van een gemeenschappelijke depotwerking

Een gemeenschappelijke depotwerking is meer dan een gezamenlijk depot. Er zijn tal van andere functies die een goede bewaring van het erfgoed mee kunnen ondersteunen. Daarom werd gepeild welke opties men prefereert. De uitkomst van de enquête bleek anders te zijn dan de resultaten van focusgesprekken en interviews. In respons op de schriftelijke bevraging werd er achtereenvolgens gevraagd om advies inzake conservatie, restauratieateliers en, op de derde plaats, een gezamenlijk depot. De andere

onderzoeksinstrumenten wezen echter in eerste instantie op de nood aan meer depotruimte. Hoe wil men de gemeenschappelijke depotwerking verder ingericht zien?

5.I.1. Depot

De vraag naar een depot komt veelal vanuit de vaststelling dat men zelf onvoldoende goede bewaarruimtes heeft. Sommigen zouden er alle stukken onderbrengen die momenteel niet ontsloten worden. Anderen zoeken een oplossing voor objecten en bescheiden die niet meteen binnen het collectieprofiel passen. Ten slotte zoekt men een betere bewaarplaats voor collectiestukken met specifieke vereisten (b.v. wat betreft bewaaromstandigheden of formaat).

De structuur die een depot kan aannemen is tweërlei. Een eerste wijze is een indeling volgens materiaalsoorten. Op deze manier kan de bewaring op de eigenheden van de collectiestukken worden afgestemd. Een aandachtspunt hierbij is de veiligheid van de individuele collecties. Een logische oplossing hiervoor is dat niet iedereen zomaar de depotruimtes mag betreden. Dit verhoogt meteen de hoeveelheid interne transporten. Vanuit het oogpunt van het behoud van de collecties is dit het aangewezen systeem.

Een tweede mogelijke ordening verloopt volgens de erfgoedbewaarders. Dit houdt in dat er minder aandacht kan gaan naar de correcte bewaring van alle materiaalsoorten. De collecties van de verschillende erfgoedbewaarders mogen bovendien geen gevaar betekenen voor de collecties van anderen. Daarom is de controle op de conditie en de veiligheid een belangrijk aandachtspunt. Het voordeel ervan is dat inzage in de collecties door derden wordt beperkt. De toegankelijkheid tot de eigen collectiestukken verloopt zo eveneens vlotter.

De omvang van het depot wordt op basis van een collectiebeleid van het depot bepaald. Er bestaan hiertoe drie mogelijkheden. Zo kan men alle types instellingen met alle soorten collecties laten samenvloeien. Een erfgoeddepot voor slechts één erfgoedcategorie behoort eveneens tot de mogelijkheden. Ten slotte kan men een gespecialiseerde werking ontplooiën, die specifiek op één materiaalsoort is gericht. De vraag naar één van deze modellen varieert naargelang de problematiek waarmee de instellingen zich geconfronteerd zien. Doorgaans wenst men zo lokaal mogelijk te werken. Een gemeenschappelijk depot moet bovenal werkbaar blijven en is aldus in omvang beperkt. Zodoende is er een duidelijk collectiebeleid nodig. Tot slot blijkt uit de enquête dat er voornamelijk vraag is naar ruimte voor schilderijen, metalen objecten, textiel, en vervolgens stenen voorwerpen.

5.I.2. Restauratieateliers

Restauratieateliers kwamen bij de enquête als tweede uit de bus. Deze uitkomst moet men kennelijk relativiseren, zo bleek uit de focusgroepen. Men ervaart namelijk dat restauratieprocessen nauw verbonden zijn met de cultuur en de ethische codes binnen de individuele erfgoedinstellingen. Daarom is men niet geneigd om een restauratie aan een centraal atelier uit te besteden. Meerdere gezamenlijke ateliers zouden tot een grotere uitwisseling van kennis kunnen leiden. Toch kan de interactie tussen enkele ateliers niet leiden tot een oneindige specialisatie. Het atelier zou dus de enorme variëteit aan objecten van een samenwerkingsverband niet kunnen opvangen. Daarom kiest men liever zelf een restaurator of een restauratieatelier.

De zoektocht naar een goede restaurator blijkt soms moeilijk te zijn. De grotere instellingen hebben af en toe reeds problemen om de geschikte restauratoren te vinden. Zij vertrekken echter van een stevige basis: men weet beter wat er moet gebeuren, men kan de kwaliteit van een restauratie beter inschatten, en men heeft netwerken langs dewelke men naar een kwaliteitsvolle restaurator kan zoeken. Vele kleinere instellingen beschikken niet over deze ervaring, noch over de nodige netwerking om een deskundig persoon voor de gevraagde restauratie te vinden. Aangezien er voorlopig nog geen controle bestaat op het werk van de restauratoren, verlopen niet alle restauratieprocessen even optimaal. Daarom

acht men een overzicht van alle goede restauratoren wenselijk. Ook het toezicht op het werk en de professionaliteit van elke restaurator zou interessant zijn.

Los daarvan wordt vastgesteld dat zeer weinig instellingen een beroep kunnen doen op de expertise van een eigen restaurator. Zelfs binnen de musea en archieven zijn er te weinig deskundigen aanwezig. Op de plaatsen waar er wel restauratoren werkzaam zijn, blijken zij maar zelden aan het echte restaureren toe te komen. Vaak zijn zij veeleer actief als behoudsmedewerker. De uitgevoerde restauraties worden bovendien niet door iedereen voldoende gewaardeerd. Vanuit verschillende hoeken kwam de reactie dat er binnen de instellingen meer plaats moet zijn voor professionele restauratoren en hun werk. Dit impliceert in sommige gevallen wel dat de beschikbare ateliers groter zouden moeten zijn, of beter moeten worden uitgerust. Een samenwerking op vlak van ateliers als zijnde infrastructuur, is voor sommige dan ook een interessant idee.

5.I.3. Advies en informatie

Een belangrijke functie van de gemeenschappelijke depotwerking zou liggen in de advisering en de verspreiding van informatie. De inhoud van adviesverstrekking is niet enkelvoudig: er worden uiteenlopende zaken onder advies verstaan. Informatie en raad kan over allerlei onderwerpen worden gegeven, zoals over de bewaring van collecties, over collectiebeheer en over het opstellen van een collectieplan. Voorts wenst men overzichten. Een lijst van goede restauratoren is daar één van. Een schema van alle mogelijke subsidiemogelijkheden en –reglementen wordt eveneens gevraagd. Het is klaarblijkelijk niet voor iedereen eenvoudig om zijn weg te vinden in de bevoegdheden en specialisaties van de verschillende overheden en informatiepunten. Daardoor weet men niet altijd even goed bij wie men moet aankloppen en welke procedures men moet doorlopen. Opnieuw hebben kleinere organisaties met een andere kernactiviteit dan het erfgoed hierbij een achterstand.

De diepgang van het advies en de informatie varieert. Zoals reeds eerder aangemerkt, bestaan er verschillen in het behoud en beheer van erfgoedcollecties bij de diverse erfgoedbewaarders. Algemeen genomen, hebben districtshuizen en kerkfabrieken meer nood aan het bijleren van de basisregels van een correcte bewaring van de collecties. Verschillende van de OCMW's, archieven en musea kennen deze principes intussen. Zij wensen advies voor een praktische toepassing ervan op de eigen situatie. In een paar instellingen gaat men nog een stap verder en zoekt men naar nieuwe materiaalkennis en technieken om de preventieve en actieve conservatie voortdurend te verbeteren.

De deelnemende instellingen kunnen ook onderling informatie vrij geven. Meer dan eens wordt aangegeven dat men graag ervaringen zou uitwisselen, dat men samen verder komt dan alleen. Voornamelijk op praktisch niveau ziet men vele voordelen: het demonstreren van handelingen of bewaarsystemen, het doorgeven van namen van restauratoren, bedrijven, enzovoort. Er bestaat belangstelling voor de algemene bewaartoestand van (gelijkaardige) collecties. Wanneer het neerkomt op een kijkje nemen in de depotruimtes van een ander, blijken er heel wat mensen geïnteresseerd. Toch blijken sommigen er niet op gebrand te zijn om toegang te verlenen tot de eigen collecties aan andere deelnemers van een samenwerkingsverband.

5.I.4. Scholing

Het onderwerp scholing kwam tijdens de focusgroepen en interviews meer dan eens aan bod. Het gaat dan in het bijzonder om gespecialiseerde scholing voor behoudsmedewerkers en restauratoren. Men vindt het jammer dat er nauwelijks jobgerichte studies bestaan. Ook zijn er bijkomende specialisatieopleidingen te kort. De universiteiten spelen onvoldoende in op de vragen en noden van de erfgoedsector. In het verleden werden er wel initiatieven opgezet, maar deze blijken na enkele jaren bestaansproblemen te ondervinden. De vergelijking met de studiemogelijkheden in Nederland wordt wel eens getrokken. Opleidingen zoals aan de Reinwardt Academie zorgen ervoor dat de benadering

en de aanpak van pas afgestudeerden zeer doortastend en professioneel is. Afgezien daarvan wordt aangegeven dat het voor behoudsmedewerkers en restauratoren moeilijk is om zich bij te scholen, omdat de mogelijkheden (o.m. qua materiaaltechnisch onderzoek) in België heel wat kunnen worden uitgebreid.

5.I.5. Externe communicatie

Nu zegt reeds 54,2% van de respondenten een publieksprogramma te hebben ontwikkeld om het brede publiek over de gehele collectie in te lichten. Doorgaans kan men op aanvraag collectiestukken bezichtigen die niet voor het publiek zijn opgesteld. Activiteiten ter informatie over behoud en beheer komen minder frequent voor. Toch vindt men communicatie en educatie over behoud en beheer wel een interessant idee.

Er wordt evenwel een sterk signaal gegeven dat communicatie over deze domeinen niet gelijk staat met een open stellen van de depotruimtes (hoewel een beperkt aantal rondleidingen op aanvraag voor kleine groepen bij velen wel een optie is). Men gaat ervan uit dat een depot bestaat om collectiestukken veilig te bewaren, en niet om ze te ontsluiten. Zeker een gezamenlijk depot wil men niet publiekstoegankelijk maken. Soms heeft men reeds schroom om de collecties aan collega's uit andere instellingen te tonen. De stap om op vlak van het eigenlijke bewaren samen te werken is reeds groot genoeg. Dit wil echter niet zeggen dat men ongevoelig is voor de belangstelling van het grote publiek. Men wil hier best op inspelen, maar dan op een collectievriendelijke wijze.

5.I.6. Bruikleen?

Heel wat instellingen maken nu reeds gebruik van het systeem van bruiklenen. Dit wordt toegepast om tot op zekere hoogte aan collectiebeleid te doen. Stukken die niet meteen in de visie op de collectie passen, worden uitgeleend aan andere organisaties die beter recht kunnen doen aan de voorwerpen in kwestie. Om de eigen collecties beter uit te bouwen, neemt men zelf ook stukken in bruikleen. Een duidelijke profilering van de collecties lijkt voordelen op te leveren.

Het succes van bruiklenen is te danken aan de problemen die met afstoting verbonden zijn. De procedures die men moet doorlopen bij het afstoten van een voorwerp, zijn zeer zwaar en moeilijk. Men verkiest eerder een bruikleen op lange termijn. In het verleden bleek echter dat niet overal de bruikleenovereenkomsten gemakkelijk werden opgevolgd. Dit heeft vooral effect op de conditie van de werken, maar leidt soms helaas ook tot discussies over wie de eigenaar is.

Tenslotte kan nog worden opgemerkt dat er nauwelijks wordt gesproken over de ruil van collectiestukken. Ook de in bewaringgeving van stukken komt nauwelijks aan bod. Beide zijn echter eveneens opties die collecties kunnen vorm geven. In verband met een gemeenschappelijke depotwerking zijn maar weinig deelnemers er echt op uit om binnen het samenwerkingsverband de collecties beter af te lijnen en op elkaar af te stemmen. Toch gaat hier en daar een enkele stem op om een beter overzicht te verkrijgen op de bestaande collecties en om actiever (gezamenlijk) te werken rond collectievorming.

5.J. Omvang

Net zoals bij het depot, is ook het formaat van de depotwerking van belang. De grootte van de organisatie is afhankelijk van de inhoudelijke keuzes. Vooreerst bestaat de optie om een algemene werking te ontwikkelen, men kan zich op één type van erfgoed richten, of men specialiseert zich in één soort materiaal. Anderzijds beïnvloedt de selectie van deelnemende instellingen de omvang.

Doorgaans wenst men zo lokaal mogelijk te werken. Dit bevordert immers de bereikbaarheid en de toegankelijkheid. Men is gevoelig voor de historische context van de stukken, alsook voor de betrokkenheid met de bescheiden en objecten. Anderzijds heeft men

het welzijn van de objecten in gedachten, waardoor het soms aantrekkelijker is te werken per erfgoedtype of materiaalsoort, en de actieradius te vergroten.

Het komt maar zelden voor dat men niet met andere instellingen in zee wil gaan. Het is een positief gegeven dat men wel met andere overheden en organisaties wil samenwerken. In de vragenlijst werd geïnformeerd welke overheden men als potentiële partners bekijkt. De stad komt het meeste uit de bus. Dit strookt met de huidige initiatieven, evenals met het signaal dat men lokaal wil werken. De reacties op de provincie en de Vlaamse Gemeenschap zijn wat meer gematigd, maar nog steeds erg gunstig. Men hoopt ook met deze overheden te kunnen samenwerken, maar de binding is vaak minder groot. Toch vinden een aantal organisaties deze overheden als neutraler en bijgevolg aantrekkelijker dan de stedelijke overheid. Voor de kerkfabrieken komt de structuur van de provincies meer overeen met de organisatie van de Kerk. Tegenover de OCMW's en kerkfabrieken wordt een nog iets voorzichtigere houding aangenomen. Op de private sector wordt geen heel warme respons gegeven. Toch zijn er enkele voorstanders van een samenwerking met private partners.

Uit de gesprekken blijkt dat men niet afwijzend tegenover samenwerken staat. Voordat men er zich positief over uitspreekt, wil men eerst een meer concreet ontwerp zien. Men is benieuwd of er een oplossing voor enkele praktische bezwaren kan worden geboden, zoals hoe men over overheden heen kan werken, en hoe men kan voorkomen dat een depotwerking een logge mastodont wordt. Intussen meet men zich een afwachtende houding aan.

5.K.Organisatie

Wie kan het initiatief nemen om een depotwerking op te zetten? De vraag werd in de enquête gesteld. Opnieuw blijkt men het meeste vertrouwen in een lokale werking te stellen. De stad wordt het eerste naar voren geschoven. Daarbij moet gedacht worden aan de vele initiatieven die werden genomen vanuit de stedelijke overheid of vanuit stedelijke organisaties. Na de stad, verwacht men stappen van de provincie. Eventueel acht men het nog mogelijk dat een groep van instellingen onder één of meerdere overheden de krachten bundelt om het project te trekken. Pas daarna ziet men in de Vlaamse Gemeenschap een potentiële initiatiefnemer. Het staat voor de meesten wel vast dat er geen aanzet zal worden gemaakt vanuit de eigen instelling, noch vanuit een andere culturele organisatie.

Uit de gesprekken blijkt dat men liever beperkt begint. Dit geeft ruimte om ervaringen op te doen. Na enige tijd wordt het dan mogelijk om de werking uit te breiden. Op financieel en organisatorisch vlak lijkt dit scenario beter haalbaar. Doorgaans wordt toch ook voorgesteld dat de Vlaamse Gemeenschap, mogelijk in samenwerking met provincies en steden, een klimaat ontwikkelt waarin stappen gezet kunnen worden naar een samenwerking rond de betere bewaring van collecties.

Ondanks het feit dat men wel wil samenwerken, houdt men er aan vast het beleid en het beheer omtrent behoud en beheer van collecties zoveel mogelijk binnen de eigen organisatie te houden. Alleen binnen de groep van kerkfabrieken gaan er hier en daar stemmen op om het beheer en het beleid omtrent erfgoed meer uit handen te geven. 16,7% van de respondenten zegt dat een beperkt aantal beheersaspecten zou mogen worden uitgevoerd door een gemeenschappelijke depotwerking. Een even grote groep zou niet alleen enkele facetten van het beheer, maar ook enkele van het beleid aan het samenwerkingsverband toevertrouwen. Op een as tussen "overleg" en "externe sturing", geeft 17,6% te kennen dat alleen overleg gewenst is. 23,5% duidt het middelpunt van de lijn aan. Een verdere 38,5% zetten een kruisje tussen het middelpunt en overleg. In het algemeen neigt men toch voornamelijk naar overleg als samenwerkingsvorm.

Talrijke instellingen wensen veel inspraak. Het behoud en beheer van de collecties wordt ervaren als een materie die nauw verbonden is met de eigen organisatie. De erfgoedbewaarders voelen een grote affiniteit met de collecties. Men wil dan ook meepraten over wat er gebeurt binnen een centrale werking. Op enkele plaatsen stellen de medewerkers

evenwel vast dat noch de huidige bewaartoestand, noch de kennis die men heeft over de bewaring van erfgoed toereikend zijn. Hier is men iets sneller bereid de zorg voor de erfgoedcollecties aan een centrale depotwerking toe te vertrouwen. Het spreekt voor zich dat de erfgoedinstellingen het finale beslissingsrecht over de collecties behouden. Dit is vooral van belang voor de kerkfabrieken. Men vreest namelijk dat de betrokkenheid met de collecties er te veel zal vervagen wanneer een depotwerking de bewaring van de stukken overneemt.

Hoe moet de depotwerking worden bestuurd? Enkele instellingen schuiven het model van een directiecomité naar voren. Hier zouden alle deelnemende instellingen in worden vertegenwoordigd. Er moet een evenwichtsoefening worden gemaakt waarin de mate van inspraak wordt geregeld (b.v. op basis van inbreng, omvang, enzovoorts). Enkele gesprekspartners waren, vanuit vroegere ervaringen met samenwerkingsverbanden, erg behoedzaam ten opzichte van een al te grote dominantie van één van de andere partners.

5.L. Het financiële plaatje

Naast de machtsbalans, is ook de financiële vergoeding een heikel punt. Aangezien de meeste organisaties budgettair krap zitten, denken de meesten onder hen dat ze zelf niet meer kunnen investeren in een samenwerkingsverband. Eén geïnterviewde stelde duidelijk dat in de huidige omstandigheden het weinig waarschijnlijk is dat men jaarlijks een structurele som aan een gezamenlijk project zou afdragen. Voor een tijdelijk project is dit nog wel denkbaar en ook verdedigbaar. Om de investeerders aan te moedigen moet er namelijk een duidelijke en gerichte return zijn.

Een vergoeding voor geleverde diensten betalen, is wel een optie. Nochtans merkt men in de praktijk dat zelfs dit moeilijk ligt. Zo krijgen de districten taken gedelegeerd, maar wordt er geen geld aan gekoppeld. De kerkfabrieken moeten voor restauratiewerken aan het patrimonium geregeld op de gemeentekas terugvallen. Meer dan eens worden de collecties die er het ergste aan toe zijn juist bewaard door organisaties die zelf onvoldoende middelen hebben. Een gemeenschappelijke depotwerking zou ook voor deze instellingen moeten zorgen, ondanks het feit dat van hen geen al te grote bijdragen kunnen worden gevraagd.

Meer algemeen genomen, ervaren de instellingen dat ze zelf niet beschikken over voldoende personeel, dat de budgetten ontoereikend zijn en dat de infrastructuur ongeschikt is om een nog grotere werking op te vangen. De vraag is dan ook waar de nodige middelen gevonden moeten worden.

5.M. Mentaliteitsverschillen

Er bestaan zeer zeker mentaliteitsverschillen. Deze zijn grotendeels afhankelijk van de ervaring die binnen de erfgoedinstellingen is opgebouwd. Het aantal personeelsleden en hun deskundigheid zijn weerom belangrijk. Medewerkers met een grotere kennis en meer ervaring kunnen problemen sneller opmerken, kunnen moeilijkheden beter definiëren en kunnen hier alerter op reageren. Ze kunnen ook beter aantonen waar er verbeteringen nodig zijn. Zij zien goed in wat de voordelen en nadelen van een eventueel samenwerkingsverband zouden zijn. De mentaliteitsverschillen én de praktische problemen maken het nu vrijwel onmogelijk om alle erfgoedverzamelaars in één werking samen te brengen.

Er bestaan eveneens verschillen in mentaliteit van de drie steden. In Brugge is men gewonnen voor de idee van samenwerking. Nu reeds zijn er verschillende onderlinge overeenkomsten. Zo zijn er verbanden tussen de musea, archeologische diensten en enkele kerkfabrieken. De archieven en bewaarbibliotheken wisselen eveneens geregeld informatie en ervaringen uit. Door de geografische omvang van de stad, denkt men dat het binnen het stedelijk kader mogelijk is om met verscheiden types van organisaties samen te werken. Indien de politieke en administratieve omkadering dit toelaat, zou men deze contacten verder willen verstevigen op vlak van bewaring van collecties. De Brugse stedelijke musea

vervullen nu reeds de rol van trekker. Mits bijkomende steun en bewegingsmogelijkheden, zijn er zeker medewerkers die deze werking willen uitbreiden.

Ook in Antwerpen bestaan er reeds verschillende onderlinge contacten. Zo speelt het Stadsarchief een belangrijke rol in de netwerking en ontwikkelt het algemene richtlijnen inzake selectiecriteria en digitale archivering. Vijf historische kerken in het centrum van de stad werken nu reeds samen rond toerisme en willen in de toekomst ook meer doen rond het behoud van hun erfgoed. Dit zijn slechts enkele voorbeelden. De stad is echter groter en het aantal erfgoedactoren is ook omvangrijker dan in Brugge. Er bestaan binnen de Antwerpse organisaties erg grote verschillen in aanpak en kennis. Een samenwerkingsverband tussen alle actoren is daarom niet haalbaar. Er moet gewezen worden op enkele gevoeligheden. Zo wordt het optreden van de stedelijke instellingen soms als te dominant ervaren. In de districten voelen sommigen aan dat de aandacht voornamelijk naar het stadscentrum gaat. Bij de totstandkoming van een depotwerking moet hier zeker rekening mee worden gehouden.

In Gent leeft niet overal de spirit tot samenwerking. Er is nauwelijks overleg en informatie stroomt weinig door. De samenwerkingsverbanden verlopen meestal ad hoc en voor beperkte periode. De stedelijke overheid peilde onder de musea reeds naar de noden inzake depotruimte, maar de realisatie van een centraal depot zal nog even op zich laten wachten (tegen welke tijd de vergaarde gegevens mogelijk verouderd zijn). De archeologische dienst en het stadsarchief werden reeds samengebracht op één locatie. Ook de museumconsulenten zijn erg actief op vlak van projecten rond bewaring. Aan de basis leeft echter niet overal genoeg enthousiasme om op dit moment een samenwerkingsverband te realiseren.

6. Aanzet tot reflectie over verdere stappen

6.A. Algemeen

1. Het is niet mogelijk om een model naar voren te schuiven als ideaal instrument om de bewaring van collecties te verzekeren en / of te verbeteren. Elk samenwerkingsverband is het resultaat van de effectieve wil binnen organisaties om rond specifieke thema's de handen in elkaar te slaan. Binnen deze optiek is het huidige onderzoek slechts een aanzet tot verdere veldonderzoeken die meer concreet (locatie en thema) moeten worden gevoerd.

2. De erfgoedbewaarders wensen bij voorkeur zo lokaal mogelijk te werken. Dit is de meest praktische werkwijze. Daarnaast is deze optie het meest interessant met oog op de "culturele biografie" van de steden.

In de drie steden werkt men op een andere schaal en een andere snelheid. Dit beïnvloedt ten dele de deskundigheid waarmee men op dit moment met zijn erfgoed bezig is. Binnen elke stad zijn er instellingen actief die intussen heel wat ervaring en kennis hebben opgedaan op vlak van bewaring van erfgoedcollecties. Zij nemen in elke stad een andere plaats in. Zo werken ze in Gent eerder geïsoleerd. In Antwerpen wordt er met bepaalde groepen samen gewerkt. Door de hoeveelheid van organisaties en hun verscheidenheid, is het onmogelijk om met iedereen in één samenwerkingsproject te stappen. In Brugge werden reeds heel wat transversale contacten gelegd en samenwerkingen gestart. Binnen Brugge en Antwerpen zouden er initiatieven door de erfgoedbewaarders zelf kunnen worden genomen, mits de nodige steun en ondersteuning. In het Gentse bestaat deze optie momenteel nog niet. Eerst moeten de onderlinge contacten verder worden uitgebouwd.

Binnen elke stad bestaan er andere mogelijkheden met betrekking tot de modellen. Zo kan men het bestaan van de dienst Collectiebeleid / Behoud en Beheer (Musea stad Antwerpen) bekijken als een versie van de gegeneraliseerde koepelwerking met getrapte bestuur. In Brugge bestaan er plannen om een cel rond het behoud en beheer voor de stedelijke musea op te starten. Het is nog niet geheel duidelijk welke vorm deze cel zou aannemen. In het Gentse bestaat de idee om in de verre toekomst een gemeenschappelijk depot voor de stedelijke musea van Gent op te richten. Dit gaat in de richting van een depotgericht samenwerkingsverband, uitgaand van de stedelijke overheid. Deze voorbeelden tonen aan dat er op een verschillende manier stappen kunnen worden gezet, vertrekkend van een andere context of een ander uitgangspunt.

3. Samenwerking is niet vanzelfsprekend tussen erfgoedbewaarders van een verschillend type. De opdrachten van de diverse types instellingen liggen niet altijd op eenzelfde lijn. Daardoor bestaan er grote discrepanties die door een samenwerkingsverband niet eenvoudig op te vangen zijn.

Er kan een opdeling worden gemaakt tussen de organisaties waar het bewaren van collecties centraal staat, en deze waar dit niet het geval is. Het is duidelijk dat archieven en musea een andere werking kunnen ontwikkelen dan kerkfabrieken, gemeentes, districten en instellingen van het OCMW (ziekenhuizen, rusthuizen, enzovoorts). Bij deze laatste groep is de bewaring van het erfgoed sterk afhankelijk van het bewustzijn, de kennis, de inzet en het enthousiasme van de verantwoordelijke persoon. De werking van archieven kan eveneens worden onderscheiden van de andere types instellingen op vlak van toegankelijkheid. Alle openbare organisaties met een officiële opdracht tot de bewaring zouden in staat moeten zijn hun collecties te ontsluiten. De werking van archieven vraagt binnen deze opdracht om een ander gebruik van de bewaarruimtes. Bij aanvraag zou de archiefbezoeker vrijwel

onmiddellijk de gevraagde bescheiden of objecten moeten kunnen bekijken en bestuderen. Bij de andere types van instellingen moet men doorgaans eerst een afspraak maken.

4. Om tot een samenwerking rond de bewaring van erfgoed te komen, moeten alle potentiële deelnemers bereid zijn zich in te zetten voor het behoud en beheer van hun collecties.

Binnen de types van instellingen zijn er weerom verschillen op te merken. De ene organisatie heeft al een betere werking voor de bewaring van de collecties uitgebouwd dan de andere. Het personeel dat men hiervoor kan inzetten is daarbij een belangrijke factor. Toch heeft ook de bedrijfscultuur een grote invloed. De prioriteiten die intern gekozen worden, bepalen mede het collectiebeheer. Dit ziet men onder meer weerspiegeld in het structureel budget dat voor het behoud en beheer wordt uitgetrokken (hetgeen te weinig frequent voorkomt), alsook in het personeel dat men ervoor inzet. Wanneer de belangstelling voor het erfgoed van binnen in groot is, dan kan men de inspanningen gemakkelijker rechtvaardigen ten overstaan van een instantie met voogdijschap of externen. Een aantal van de instellingen zijn hier reeds goed mee bezig, ongeacht of men daardoor meer speelruimte verkrijgt.

5. De overheden kunnen een grotere rol spelen om erfgoedinstellingen aan te moedigen zich in te zetten voor de bewaring van de collecties. Daarbij moet aanvaard worden dat publiekswerking niet eenzelfde functie is als behoud en beheer van erfgoed.

Binnen de erfgoedinstellingen ziet men doorgaans een tendens om veel aandacht te besteden aan het tonen van de collecties. Dit wordt door een aantal maatregelen of projecten bevorderd. Zo is er de Open Monumentendag en de Erfgoeddag, die het erfgoed in de belangstelling brengen. Er wordt vanuit heel wat instellingen op de ontsluiting van collecties geconcentreerd. De term “ontsluiting” wordt daarbij vaak geïnterpreteerd als “tentoonstellen” of “tonen”. Op zich kan ontsluiting breder worden opgevat. Toch heeft het tentoonstellen succes, want daarmee kan men hogere bezoekerscijfers bereiken.

Er kunnen bijgevolg twee problemen worden aangestipt. Vooreerst dat de verzakelijking van de culturele sector een duw in de rug verdient. Blijkbaar wordt cultuurmanagement al snel verengd tot een goochelen met kwantitatieve gegevens (b.v. bezoekerscijfers). Er moet meer nadruk komen op het kwalitatieve aspect. Ten tweede leidt het tonen van objecten tot een indeling van de collecties: het toonbare en het niet-toonbare. De aansturing tot ontsluiting had in theorie kunnen leiden tot een verbetering van de bewaartoestand van het niet-toonbare. De realiteit toont echter aan dat het meestal anders loopt.

De overheden hebben hier zeker nog wat werk te verrichten. In het Decreet houdende de organisatie en subsidiëring van een cultureel-erfgoedbeleid, wordt in art.4 §4 reeds meer nadruk gelegd op de behoud- en beheerfunctie dan in het Museumdecreet van 1996. Wanneer men zoekt naar de subsidiëringmogelijkheden van projecten, dan blijkt de nadruk toch vooral op de ontsluiting en “het publieksgerichte concept” te liggen. In het ontwerp van uitvoeringsbesluit van het betreffende decreet, worden meer evaluatiepunten naar voren geschoven die verband houden met presentatie, publiekswerking en toegankelijkheid van collecties dan verwijzingen naar een goed behoud en beheer van collecties. Om landelijk erkend te worden, wordt er meer aandacht geschonken aan de faciliteiten omtrent PR, externe communicatie en publiekswerking. Om tot dit niveau te komen, wordt men overigens beoordeeld aan de hand van het publieksbereik, het communicatiebeleid, de dienstverlening en de publieksgerichte infrastructuur (art. 17 §3-4). Er vallen helaas geen criteria te vinden op vlak van het beheer en het behoud van het erfgoed zelf (b.v. infrastructuur voor behoud en beheer, personeelsbezetting, enzovoorts). Ook bij de regionale

erkenning ligt de nadruk lichtjes meer op het publieke aspect, dan de bewaring (art.18 §2-3). Het Decreet houdende de privaatrechtelijke culturele archiefwerking belooft projecten van culturele ontsluiting en archivistische ontsluiting door middel van informatie- en communicatietechnologie (art. 12-13). Zeker in het eerste geval gaat de aandacht uit naar het aanspreken van het publiek. De beleidsaccenten zorgen in realiteit voor een groter evenwicht. Intussen leeft evenwel de idee dat door inspanningen voor een groter publieksbereik men sneller erkenning en / of subsidiëring kan bekomen.

Voor de gemeentes en districtshuizen is het van belang dat deze taak als erfgoedbewaarder erkend wordt. Nu worden archeologische collecties, archiefmateriaal en ander erfgoed al te vaak beheerd door een personeelslid dat weinig tijd en nauwelijks of geen middelen krijgt om daadwerkelijk een verschil te kunnen maken. Het komt geregeld voor dat de betreffende medewerker (b.v. een administratief bediende) absoluut niets weet van erfgoed, noch over de bewaring ervan. Daarmee verwaarlozen de gemeentes hun officiële opdracht tot bewaring van hun cultureel erfgoed.

In de kerkfabrieken gaat de aandacht in eerste instantie uit naar de erediensten. Velen zijn niet op de hoogte van hun taak van erfgoedbewaarder. Anderen zijn dit wel, maar hebben moeilijkheden om deze opdracht uit te voeren. De collecties zijn vaak omvangrijk en divers. Het is niet vanzelfsprekend te kunnen rekenen op medewerkers die kennis hebben van het erfgoeddomein. Daarom worden problemen regelmatig gewoon niet vastgesteld (tenzij ze uit de hand lopen). Men heeft praktische hulp nodig om te vertellen en te tonen wat men allemaal kan doen. Monumenten en Landschappen, Monumentenwacht Interieur en sommige provinciale diensten verrichten heel wat werk om een zekere controle uit te oefenen, raad te geven en noodingrepen uit te voeren. Zij zijn met te weinig om een antwoord te kunnen bieden op de grote nood. De regelingen omtrent de diverse soorten erfgoed in kerkfabrieken vormen daarenboven een groot kluwen. Het Vlaamse Ministerie van Binnenlandse Aangelegenheden dat instaat voor het roerend erfgoed, beschikt zelf niet over de vereiste deskundigheid om de situatie op te volgen. Daardoor is er nauwelijks controle en krijgen de kerkfabrieken vrij spel. Men kan de kerkfabrieken pas op hun verantwoordelijkheden aanspreken, wanneer ook de overheden op verschillende niveaus een meer actieve rol opnemen.

Op het niveau van de lokale overheden moet er een groter besef groeien dat de bewaring van het erfgoed een lange termijnproject is. De korte termijn waarop een zichtbaar publieksproject kan gerealiseerd worden, maakt dit laatste echter aantrekkelijker. Om tegen de willekeur van verkozen personen in te gaan, zou de meer continue werking van de administratie een tegengewicht moeten kunnen vormen. Een andere optie is om decretaal vast te leggen dat er volgens een vaste verdeelsleutel een minimumbudget wordt toegekend aan het behoud en beheer van collecties (dit kan op alle overheidsniveaus doorgevoerd worden, maar is waarschijnlijk het meeste van belang op het gemeentelijk echelon).

6. Een samenwerking kan nooit alle problemen oplossen. Om deel te nemen aan een samenwerkingsverband, moeten de organisaties zelf reeds behoorlijk functioneren. Gezien de (grote) achterstand bij vele instellingen, is een gedifferentieerde aanpak vereist.

Een gemeenschappelijke depotwerking kan niet zonder meer alle achterstanden of problemen wegwerken. Om tot een samenwerking te komen, dienen de organisaties zelf al behoorlijk te functioneren. Zo zal een gemeenschappelijk depot alleen collectiestukken kunnen herbergen die geen bedreiging voor andermans collecties vormen. Het zorgt er eveneens voor dat er een betere machtsbalans tussen de verschillende deelnemers bestaat.

Door de wisselende toestand van de collecties en de uiteenlopende wijzen van collectiebeheer, kan men niet zomaar één depotwerking opstarten. Daarom heeft men een diversiteit aan niveaus in werking nodig. Voor kerkfabrieken, districten en de aparte

instellingen van de OCMW's (ziekenhuizen, rusthuizen, enzovoorts), is een basisbenadering vereist. Hierbij moet men zelf naar de erfgoedbewaarders toegaan om informatie te verspreiden, om fysiek te tonen wat men kan doen, om onderlinge contacten te bevorderen. De archieven, musea en OCMW-musea en -archieven moeten op een professionelere wijze worden benaderd. Zij hebben meer aan een analyse van de eigen situatie op vlak van behoud en beheer van de collecties met daaraan gekoppeld advies van wat er kan verbeteren. Zij hebben nood aan minstens één behoudsmedewerker of restaurator die met deskundigheid de belangen van de collectie kan behartigen en verdedigen. Specifieke adviesverstrekking op praktisch, zakelijk en wetenschappelijk niveau kan hen helpen om tot een betere bewaring en een beter collectiebeheer te komen.

7. Een depotwerking is alleen succesvol wanneer zij de steun van haar deelnemers krijgt. Dit is slechts mogelijk wanneer zij voor hen een meerwaarde betekent.

Hierbij kan naar puntje 6 worden verwezen. Door de variëteit van instellingen, collecties en vormen van collectiebeleid, is het moeilijk om een depotwerking te ontwerpen die voor iedereen een meerwaarde betekent. Het is verstandiger een koppeling te maken tussen de functies die men aan wil bieden, en een selectie van doelgroepen.

Daarenboven kan men deze meerwaarde slechts bereiken wanneer er voldoende inspraakmogelijkheden voor de deelnemers bestaan. Om niet tot een onmiddellijke belangenvermenging te komen, is men er bij gebaat een soort van raad van bestuur of directiecomité op te richten met vertegenwoordigers van alle participanten. Deze bepaalt de koers en geeft opdrachten aan een directeur die aan het hoofd staat van een gemeenschappelijke depotwerking. In het algemeen belang is deze directeur het best onafhankelijk, dus niet gebonden aan één van de deelnemende organisaties. Wat betreft de musea, is men decretaal verplicht om bij een functionele samenwerking voor de uitoefening van de vier basisfuncties (waarvan bewaring er één van is), mee het beleid te bepalen (Ontwerp van besluit van de Vlaamse Regering ter uitvoering van het decreet van 7 mei 2004 houdende de organisatie en subsidiëring van een cultureel-erfgoedbeleid, voor wat betreft de musea, de cultureel-erfgoedpublicaties en de projecten cultureel erfgoed, art.2 §7).

8. De actieradius van een depotwerking moet op de collecties worden afgestemd. Een gemengde collectie vraagt om een meer lokale werking dan wanneer men zich op een specifiek erfgoedtype of materiaalsoort toelegt.

De deelnemers geven doorgaans aan dat men liefst zo lokaal mogelijk werkt. Anderzijds wenst men een depotwerking die bij voorkeur op de specificiteit van de collecties is afgestemd. Het zou interessant zijn om voor bepaalde types erfgoed een aparte werking op te starten. Er bestaan hiervoor meerdere redenen.

Gezien de complexiteit van de problematiek van het kerkelijk erfgoed (i.e. in kerkfabrieken, ofschoon de problematiek ongetwijfeld ook breder opgevat kan worden), zou een gespecialiseerde depotwerking niet misstaan. Eén centrale depotwerking kan deze opdracht echter niet aan. De gemeentes springen financieel wel bij, maar zij kunnen lokaal geen algemene oplossing aanreiken. Daarom lijkt een vangnet op provinciaal niveau een mogelijke oplossing. Daar deze actieradius nog steeds groot is, behoort een regionale depotwerking eveneens tot de opties. Voor het archeologisch erfgoed kan een gelijkaardige redenering worden gevolgd.

Op andere vlakken kan men de bestaande kennis beter bundelen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor digitaal erfgoed. Ook rond bepaalde materiaalcategorieën zou een aparte werking kunnen worden opgestart. Fotografisch materiaal en natuurhistorische objecten zijn hier een voorbeeld van. Deze collecties komen weliswaar frequent voor. Toch is de

bewaring van deze erfgoed- en materiaalsoorten zeer specifiek. Het loont daarom meer een gespecialiseerde werking te ontwikkelen, en daar de gepaste depotruimtes aan te koppelen. Men kan verwachten dat een dergelijk samenwerkingsverband al sneller een groter formaat aanneemt. Een Vlaamse werking kan efficiënt en effectief zijn. Daarnaast moet ook worden rekening gehouden met de betrokkenheid bij de collecties en de vraag naar toegankelijkheid.

9. Een depotwerking kan alleen optimaal functioneren mits een gezonde en faire kostenverdeling.

Een depot en een depotwerking zijn niet meteen posten waar men letterlijk grote winsten kan maken. Het gewin ligt in de bewaring van cultureel erfgoed voor de volgende generaties. Het is met andere woorden geen eenvoudige oefening om een depot en een depotwerking een financieel gezonde organisatie te houden. In principe lijkt het niet meer dan normaal dat men een vergoeding voor geleverde diensten zou vragen. In realiteit blijkt dat een deel van de instellingen zelfs niet komt tot een aantal basisingrepen omdat het personeel en de middelen ontbreken. Wanneer een depotwerking een aantal taken zou overnemen, dan blijft de vergoeding een moeilijke zaak. Opnieuw is het daarom interessanter om een gediversifieerde aanpak te gebruiken. Een verdeelsleutel is een eventuele oplossing. Toch moet men er rekening mee houden dat overal reeds de idee leeft dat men met een te klein budget te veel moet doen. Men kan er zich aan verwachten dat de solidariteit op dit punt grenzen kent.

Voorts kan men ervan uitgaan dat er naast de verhuur van ruimte en de dienstverlening, nog tal van andere zaken zijn, waarvan de kosten niet onmiddellijk kunnen worden verhaald op de deelnemers. Te denken valt onder meer aan de administratie, materiaaltechnisch onderzoek, de tijd die de werknemers steken in het opvolgen van de actualiteit inzake behoud en beheer en dergelijke meer. Een stukje hiervan kan door een jaarlijks "lidgeld" worden opgevangen.

Indien er een gemeenschappelijke depotwerking komt, dan kan men zich met andere woorden aan serieuze investeringen verwachten. De infrastructuur, de inrichting, het personeel, en tal van andere kostenposten moeten worden gedekt. De grote vraag die zich stelt is dan ook hoe men financieel kan rondkomen. Er bestaan hieromtrent grote verwachtingen ten overstaan van de Vlaamse Overheid. Om even een vergelijking te maken: het bestaande museumdecreet laat toe een project (dus beperkte duur) te subsidiëren hetzij voor behoud en beheer, hetzij voor samenwerking tussen musea, ten waarde van 80% van de kost en een maximum van 120.000 euro per jaar. Is dit voldoende om van start te kunnen gaan? En hoe zou men een verdere gedifferentieerde aanpak met meerdere depotwerkingen kunnen realiseren?

6.B. Met betrekking tot een gemeenschappelijk depot

1. Een gemeenschappelijk depot kan twee vormen aannemen: één is gericht op de bewaring van materiaalsoorten, de ander neemt de individuele deelnemers als uitgangspunt.

De deelnemers aan de gesprekken en interviews schuiven twee mogelijkheden naar voren. Eén groep vertrekt van het object zelf. In dit perspectief worden de collecties van de verschillende deelnemers door elkaar geplaatst. Daardoor kan men werken met compartimenten waarin de klimatisatie op de diverse materiaalsoorten kan worden afgestemd. Het vereist weliswaar een zeer degelijk registratiesysteem met een uitgewerkte plaatsregistratie. Het zorgt er tevens voor dat de veiligheidsmaatregelen gemeenschappelijk kunnen worden genomen. Eén persoon houdt binnen de depotruimtes de mobiliteit van de stukken bij. Normaliter komen er geen medewerkers van de deelnemende culturele

instellingen in de depotruimtes. Een nadeel van deze werking is dat de instellingen op voorhand een afspraak moeten maken om de stukken in reserve te kunnen bestuderen.

Het andere model gaat uit van een betere toegankelijkheid tot de stukken. De instellingen hebben als het ware een grotere privacy. Andere partners en externen hebben zo geen onmiddellijke inzage in de collecties. Anderzijds is er een soort van controle nodig die waarborgt dat de collectiestukken geen bedreiging vormen voor de collecties van andere erfgoedbewaarders. (b.v. mot, houtworm, schimmel) De beveiliging is eveneens moeilijker te organiseren. In principe kan men verwachten dat de erfgoedinstellingen hier zelf een grotere verantwoordelijkheid opnemen. Een bijkomend nadeel is dat men de klimatisatie niet zo nauwkeurig kan regelen en opvolgen wanneer men ruimtes per bewaarder aanbiedt.

2. Een gemeenschappelijk depot mag geen losstaand gegeven zijn. Het depot moet in een totaalconcept passen, waarbij het welzijn van de collecties centraal staat.

Een gemeenschappelijk depot mag niet op zich staan. Het moet kaderen in een totaalbeweging naar een verbetering van de bewaring, maar ook in een verhoging van expertise omtrent bewaring. Een depot zou in principe niet los mogen staan van de deelnemende instellingen. Zij wensen terecht een betrokkenheid bij de collecties en bij de werking van het depot of de depotwerking. Dit is een wederzijdse opdracht. Het depot en de bijkomende werking van het depot dragen zorg voor de collecties. Hierdoor nemen zij een responsabiliserende houding aan ten opzichte van het erfgoedveld. De erfgoedinstellingen, aan de andere kant, moeten tegelijkertijd inspanningen leveren om de wijze van bewaring ter plekke verder te ontwikkelen. Eén van de zaken die lokaal het eerst door de erfgoedbewaarders zal moeten worden aangepakt is de infrastructuur die men ter als depotruimte beschikking stelt.

6.C. Met betrekking tot restauratie

1. Er bestaat nood aan een goed overzicht van geschikte restauratoren. Momenteel is het beroep niet beschermd. Daardoor is het moeilijk om een goede inschatting te maken. Een zekere waardering van het werk van restauratoren zou een goede zaak zijn.

Momenteel is het soms moeilijk om de geschikte restaurator voor een specifieke restauratie te vinden. Zeker in het geval van gemeentes, districtshuizen en kerkfabrieken bestaat onvoldoende kennis om een goede inschatting te maken van de kwaliteiten van mogelijke restauratoren én van de vooropgestelde restauratieprocessen. Ook voor de andere instellingen is het niet altijd eenvoudig om de juiste persoon te vinden. Daarom bestaat er een vraag naar een overzicht van deskundige restauratoren.

Gedeeltelijk houdt dit ook een waardering van het werk van restauratoren in. De job is veel omvattend en vereist heel wat kundigheid en kennis. Vandaag de dag is het beroep van restaurator nog niet beschermd. Mensen zonder ervaring kunnen zich met andere woorden ook aanbieden. Daarom is het werk van iemand die zichzelf voorstelt als restaurator niet altijd van hoge kwaliteit. Een zekere controle op de vorming, werkervaring, geleverde restauraties en dergelijke meer, moet worden beoogd. Dit maakt het mogelijk om een waarschuwing ten overstaande van onprofessionele restauratoren te geven.

2. Een gemeenschappelijke infrastructuur voor restauratieateliers is voor sommige organisaties een interessante optie.

De idee van een gemeenschappelijk atelier met restauratoren die voor meerdere organisaties moeten werken aan uiteenlopende projecten, wordt niet zo warm onthaald.

Vooreerst verwacht men een diversifiëring van restauratieopdrachten die zelfs een ploeg van restauratoren niet kan opvangen. De cultuur met betrekking tot restauraties is bovendien doorgaans eigen aan de instelling. Men meent dat een gemeenschappelijke ploeg hier moeilijk een antwoord op kan vormen. Een laatste bedenking is dat het huidig gehanteerde systeem van aanbestedingen het onmogelijk maakt om alleen met een gemeenschappelijk atelier te werken.

In plaats daarvan is er in sommige organisaties wel interesse in de infrastructuur van ateliers. Vaak heeft men de plaats niet. Hierdoor is men verplicht om restauraties uit handen te geven. Ook instellingen met een restaurator en een atelier schuiven het concept naar voren. Met name voor de restauratie van objecten van een groot formaat beschikt men niet over de gepaste ateliers. De eigen restauratoren zouden in gemeenschappelijke atelierruimtes aan de slag kunnen gaan. Maar ook externe restauratoren zouden er plaats kunnen krijgen. Ook voor hen is het niet vanzelfsprekend om over gepaste ateliers te beschikken.

6.D. Met betrekking tot advies

Er is marketing van advies nodig. Verschillende organisaties vereisen diverse soorten advies. De informatiepunten en adviseringsorganen moeten pro-actief optreden en inspelen op de vraag van het veld.

Er is alom een vraag naar advies. Er wordt hier gedeeltelijk op ingespeeld door een aantal actoren in het erfgoeddomein, zoals de steunpunten, de administraties van verschillende overheden, Monumentenwacht, de museumconsulenten, de erfgoedcellen, en zo meer. Ondanks de vele instanties die zich hierover buigen, blijven er toch heel wat vragen bestaan. Meer dan eens is men niet zeker van de rol die de bovengenoemde instanties spelen. Het overzicht van wie waarvoor instaat, is wel eens zoek. De positionering van al deze actoren tegenover elkaar is voor velen niet geheel duidelijk. Meermaals zoekt men daarom een antwoord bij andere erfgoedbewaarders.

Vooreerst moet er worden nagedacht over de soorten van advies die men kan en wil aanreiken. Er bestaan tal van thema's waarover kan worden bericht: registratie, preventieve conservatie, restauratie, collectiebeleid, collectiemobiliteit, subsidies, enzovoorts. Deze informatie kan op verschillende niveaus worden aangeboden. Een kerkfabriek werkt anders dan een archief. Collectiemobiliteit betekent iets anders voor een museum, dan voor een gemeente. Het collectiebeleid van een OCMW verloopt anders dan deze van een archief. Organisaties hebben allerhande kernopdrachten, werkingen, kennisniveaus, culturen, enzovoorts. Er bestaat dus een waaier aan aanspreekmogelijkheden.

In feite zouden de drie elementen op een zinvolle manier moeten worden bijeengebracht: adviescentra, advies en erfgoedbewaarders. Daarvoor kan men perfect marketingtechnieken toepassen. Men moet zich afvragen waar welke noden bestaan. Zo kan men zich met een stuk informatie specifiek tot een bepaalde doelgroep richten. De informatieverspreiding moet dus select gebeuren. De verkeerde informatie aan het verkeerde adres levert een weerstand op (b.v. een behoudsmedewerker die voor de tiende keer dezelfde basisgegevens over de bewaring van erfgoed ontvangt). Het is belangrijk dat men daarbij pro-actief te werk gaat. Men kan ervan uitgaan dat gemotiveerde instellingen zoekgedrag vertonen naar de onderwerpen die voor hen van belang zijn. In feite zijn het helaas de andere organisaties die men het eerst moet willen bereiken. De afstand tussen "zij die weten" en "zij die niet weten" is op dit moment zeer groot. Hiervoor moet de nodige aandacht bestaan.

Advies, zo blijkt, moet voornamelijk praktisch zijn. Voor de kerkfabrieken, instellingen van het OCMW en de gemeentes is dit bijvoorbeeld het tonen van de juiste materialen, het voordoen van handelingen, en zo meer. Voor musea en archieven bestaat het meer uit een bezoek aan andere instellingen, of uit een screening van de bestaande toestand, beide met oog op een verbetering van de huidige toestand. Indien men gevolg wil geven aan

deze interpretatie van actieve advisering, dan veronderstelt dit een personeelsuitbreiding van de bestaande adviesorganen. Er mag voornamelijk een toename zijn van tussenactoren, zoals Monumentenwacht en de museumconsulenten. Zij responsabiliseren, maar verkrijgen evengoed het vertrouwen van de erfgoedinstellingen. Zij zijn met andere woorden zeer belangrijke schakels in het proces.

6.E. Met betrekking tot registratie

Het registratieproces is het startpunt van een goed collectiebeheer. Het registreren op zich is echter geen voor de hand liggende zaak.

Algemeen genomen wordt de registratie bekeken als het beginpunt voor een goed collectiebeheer. Het geeft immers een mooi overzicht van wat men precies in de collecties heeft. Hieraan kan men dan gegevens koppelen over de bewaartoestand, voorgaande restauraties, en zo meer. Het maakt het mogelijk om op een doordachte wijze stappen te ondernemen om de bewaaromstandigheden te verbeteren, ingrepen van actieve conservatie te plannen, restauraties voor te bereiden en dergelijke meer. Door de plaatsregistratie kan men de mobiliteit van de collectiestukken opvolgen. Men kan aldus ook de bewaartoestand van de stukken in bruikleen controleren. Daarnaast biedt een goede plaatsregistratie ook mogelijkheden met betrekking tot een veiligheidsbeleid.

Ongeacht alle voordelen, ligt registratie toch niet zo voor de hand. In de praktijk blijkt de planning en de daaraan verbonden kostenraming niet altijd even vlot te verlopen. Zeker wat betreft instellingen als gemeentes en kerkfabrieken, is het registreren niet zo vanzelfsprekend. Het kost immers heel wat tijd. Daarnaast is heel wat kennis over de collectiestukken, alsook over methodologie vereist. Zeker wanneer men hooguit enkele uren per week aan registratie toekomt, is het registreren niet zo gemakkelijk. In sommige gevallen kan men er gewoon niet aan beginnen. Daarmee vervalt heel de redenering, waarbij registratie als uitgangspunt van een collectiebeheer wordt genomen. Men kan dan simpelweg niet wachten op de registratie om andere stappen inzake de conservering van collecties te zetten.

6.F. Met betrekking tot opleiding

1. Een goede bewaring van het erfgoed kan slechts worden gerealiseerd mits een geschikte opleiding als basis. Op verschillende niveaus in het erfgoedveld zijn er mensen met onvoldoende achtergrondkennis werkzaam.

In de verschillende rangen vindt men momenteel mensen terug die onvoldoende van de bewaring van erfgoed afweten. Het gaat hier dan niet alleen om gemeentes, kerkfabrieken en OCMW's. Ook in de archieven en musea werken er in verhouding maar weinig mensen met een opleiding in het behoud en beheer van collecties. Men zou van een achterstand kunnen spreken.

Dit gebrek aan kennis kan grote gevolgen hebben. Binnen tal van instellingen worden er beslissingen genomen die een impact hebben op het welzijn van de collecties. Dit gaat van de verdeling van het budget tot de beslissing over restauraties. Wanneer deze keuzes worden gemaakt door mensen zonder een basis in het behoud en beheer van collecties, kan men zelf zijn conclusies trekken. Opnieuw gaat het evenzeer over musea en archieven.

De achterstand is deels te wijten aan de mogelijke studies. Er bestaan weliswaar opleidingen conservatie-restauratie of behoudsmedewerker. Deze studies bevinden zich voorlopig nog in de structuur van de hogeschool. Dit heeft implicaties op de inschaling in A- of B-niveau en daardoor ook op de carrièremogelijkheden van restaurateurs en

behoudsmedewerkers. Universitaire opleidingen in de kunstwetenschappen, archeologie, geschiedenis, en zo meer, bieden een eerder theoretisch pakket aan. Weliswaar geven zij doorgaans een introductie op behoud en beheer van collecties, maar dit vormt maar een kleine fractie van het gehele studiepakket. Bijgevolg zijn de afgestudeerde studenten zich amper bewust van wat er in realiteit aan de hand is, noch zijn zij sowieso in staat om hier adequaat op te reageren.

In feite zou het interessant zijn moest er een grotere uitwisseling kunnen plaats vinden tussen de universiteiten en hogescholen, enerzijds, en de erfgoedwereld, anderzijds. Eén van de mogelijkheden zijn stages. Een andere optie is dat erfgoedbewaarders komen vertellen over wat er in het erfgoedveld leeft. Hogescholen en universiteiten kunnen dan met hun onderzoeksprojecten inspelen op de noden in het veld.

2. Een verzakelijking in de gehele erfgoedsector, zou resulteren in positieve effecten op vlak van behoud en beheer.

Het systeem van een lange termijnplanning, korte termijn doelstellingen, ijkpunten, enzovoorts zou ook op het domein van behoud en beheer kunnen worden toegepast. Het komt er op neer dat een doordachte én realistische schets van de komende stappen wordt gemaakt. Zo kan men bij verantwoordelijken of bij derden verduidelijken en verdedigen wat men wil doen met de tijd en de middelen die men heeft. Het moeten dus geen grootschalige projecten zijn, maar het is wel van belang dat men kan aantonen waarom men bepaalde zaken uitvoert. Tijdens het proces van plannen, gaat men na wat achtereenvolgens moet worden gedaan. Dit zorgt ervoor dat er een logische volgorde zit in de zaken die men wil ondernemen. Het geeft eveneens een beeld van wat er allemaal onderweg komt bij kijken.

Deze systematiek wordt doorgaans niet aangeleerd in de meeste voor de hand liggende opleidingen (o.a. in de letteren). De laatste vijf jaren kwamen er weliswaar enkele voortgezette studies rond cultuurmanagement bij. Ze geven een introductie op één of meerdere zakelijke aspecten binnen de culturele sector (b.v. financieel beheer, marketing, algemeen management, enzovoorts). Op sommige plaatsen wordt ook een stage in het pakket opgenomen. Er bestaan in België evenwel geen gerichte opleidingen zoals deze aan de Reinwardt Academie in Nederland. Deze studie focust voornamelijk op museologische aspecten. Ze brengt deze echter in een breder kader (b.v. collectiebeheer, informatiemanagement, interactieve media, ...), waardoor men professionele medewerkers die de sector goed kennen vormt.

Een introductie op het erfgoedveld ligt blijkbaar niet voor de hand. Af en toe bleek dat een inleiding op de betrokken erfgoedspelers, decreten en subsidiemogelijkheden nochtans welkom zou zijn. Het voordeel hiervan is dat men al sneller zelf informatie zou kunnen vinden: men weet beter wie waar mee bezig is. Het zou eveneens kunnen leiden tot een beter begrip van hoe men de mogelijkheden van een subsidiedossier ten volle kan benutten.

6.G. Met betrekking tot wetenschappelijk onderzoek

Een laboratorium dat materiaaltechnisch onderzoek verricht kan bijdragen tot een verbetering in de preventieve en actieve conservering, alsook in restauratieprocessen.

Een grondige kennis van materialen en technieken draagt bij tot een betere bewaring. Men weet beter welke materialen men voor de verpakking en de opslag van collectiestukken kan gebruiken. Tijdens ingrepen van actieve conservatie of restauratie, weet men welke

technieken en materialen men mag hanteren. Met name voor behoudsmedewerkers en restauratoren is dit type kennis dus van belang.

Momenteel kan men tot op zekere hoogte op het Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium beroep doen. De opdracht van deze instelling is echter zeer omvangrijk. Daardoor kan het niet al zijn opdrachten tot de volle extensie volbrengen. Noodzakelijkerwijs heeft men zich op een aantal kunstperiodes en / of -technieken toegelegd. Vanuit het veld is er wel eens vraag naar een bredere scope. Momenteel gaat men daarom voornamelijk in het buitenland ten rade.

In feite zou een centraal orgaan deze kennis moeten kunnen bundelen. In eerste instantie zou men kunnen verwachten dat het K.I.K. deze opdracht op zich neemt. Dit veronderstelt dan wel een heroriëntatie van dit instituut. Een andere optie is om nauwere samenwerkingsverbanden aan te gaan met universiteiten en / of private bedrijven (met name met een specialisatie in fysica of chemie). Er moet dan worden nagegaan op welke manier een dergelijke overeenkomst tot een win-win situatie voor beide partijen kan leiden.

6.H. Met betrekking tot collectiebeleid

1. Langdurige bruiklenen worden verkozen boven afstoting (en bijgevolg ook ruil).

Op dit moment ligt afstoting zeer moeilijk. Ten eerste bestaat er een heel discours rond wat erfgoed is en wat niet. Wat moet worden bijgehouden voor de komende generaties en wat kan men wegdoen? Door de enorme inhoudelijke uitbreiding van de betekenis van de term "erfgoed", bestaat er de angst dat men waardevolle voorwerpen zou kunnen afdanken, die binnen enkele jaren toch waardevol zouden blijken te zijn (al was het alleen om een context te schetsen). Zeker omdat er momenteel geen zicht bestaat op wat er zich allemaal in de collecties van erfgoedinstellingen bevindt, is deze vrees reëel. Een betere aflijning van collecties is ook om deze redenen een aanrader. Desalniettemin moet er grondig worden nagedacht over de huidige toename van erfgoed. Niet alles kan worden bijgehouden.

Daarnaast is ook de procedure voor de afstoting van collectiestukken zeer complex. Het is gemakkelijker om voorwerpen op te nemen. De moeilijkheidsgraad voor de afstoting is in zekere mate terecht. Het zou er toe moeten leiden dat men goed overweegt welke stukken men in de collecties opneemt. Ook voorkomt het een al te gemakkelijke afstoting om verkeerde redenen (b.v. om financiële problemen op te lossen). Toch zouden meer duidelijkheid en vlottere procedures op termijn een goede zaak zijn.

Om beide problematieken te omzeilen, maakt men vandaag de dag gebruik van langdurige bruikleen. Dit heeft als voordeel dat de voorwerpen niet moeten worden afgestoten. Er zijn ook nadelen aan verbonden. Een kluwen van langdurige bruiklenen om de eerder vermelde redenen is eigenlijk weinig efficiënt. Daarnaast kost een bruikleen heel wat opvolging. De verantwoordelijkheid over de objecten blijft finaal nog in handen van de eigenaar. Zo zou deze regelmatig een controle moeten uitoefenen over de conditie van zijn collectiestukken. Contractueel kunnen er nog vele andere verbintenissen inzake verplichtingen en verantwoordelijkheden worden opgenomen. Een bruikleen van dit type is bijgevolg redelijk omslachtig.

2. Het instrument van in bewaring nemen van collectiestukken is weinig toegepast.

Het in bewaring geven van collectiestukken heeft behoorlijk wat voordelen voor de eigenaar. Deze kan de stukken toevertrouwen aan een ander die de collectiestukken op een betere manier kan bewaren. Daarom wordt er geen vergoeding aan deze bewaarnemer gevraagd. Deze laatste mag zelf kiezen of hij het voorwerp zal gebruiken. Hij kan het stuk

dus ook in de collectie houden als aanvulling op de eigen collecties. Het grootste nadeel is echter dat de eigenaar zelf kan beslissen wanneer hij het voorwerp terug wenst.

Met betrekking tot een gemeenschappelijke depotwerking lijkt dit de aangewezen manier om collectiestukken over te dragen. Momenteel wordt er van de in bewaringneming weinig gebruik gemaakt. Men prefereert een langdurige bruikleen. Voor de bewaarnemer is het grootste voordeel daarvan dat er meer duidelijkheid bestaat omtrent de termijn dat men gebruik kan maken van het stuk. Indien men toch niet voor de afstoting of ruil van een object opteert, zou men in feite meer van de in bewaringgeving gebruik kunnen maken.